

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI

YIKILI DÖNEMİNDE TÜRKİYE SELÇUKLULARI (1277-1308)

Yüksek Lisans Tezi

Uğur ERSİNADIM

Ankara-2009

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI

YIKILI DÖNEMİNDE TÜRKİYE SELÇUKLULARI (1277-1308)

Yüksek Lisans Tezi

Uğur ERSİNADIM

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Seyit Sertçelik

Ankara-2009

 Your complimentary use period has ended. Thank you for using PDF Complete.

[Click Here to upgrade to Unlimited Pages and Expanded Features](#)

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI

YIKILI DÖNEMİNDE TÜRKİYE SELÇUKLULARI (1277-1308)

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Seyit Sertçelik

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınav Tarihi .....

Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

**ÜRK YE CUMHUR YET
ANKARA ÜN VERS TES
SOSYAL B L MLER ENST TÜSÜ MÜDÜRLÜ ÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanmış sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (03/05/2005)

Tezi Hazırlayan
Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Uğur ERSİNADIM

mzası

ÖNSÖZ

Türkiye Selçuklular,, Türk- slam kültürünü ya atarak sa lam devlet yap,lar,yla ortaça Türk tarihine damgalar,n, vurmular,d,r. Anadolu'nun vatanla t,r,lm,as,nda büyük rol oynam, olan Türkiye Selçuklu Devletinin, dörtte birlik k,sm, Mo ol egemenli inde geçmi tir. Kösedâ Sava , ile gerileme dönemine giren devlet, Pervâne Mu'ineddin Süleyman'ın ölümü (1277) ile y,k,l, sürecine girmi tir. Kösedâ sava , ile ba layan fiilî Mo ol hâkimiyeti, y,k,l, döneminde artarak devam etmi , hatta art,k Anadolu, Mo ol valilerince yönetilmi ve bir lhanl, eyaleti haline gelmi tir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin bu evresinin önemi, çe itli çal, malarda vurgulanm, sa da bu konuya yönelik çal, malar bazen Mo ol tarihi, bazen Beylikler tarihi bazen de Osmanl, mparatorlu u'nun do u una dair ara t,rmalar dolay,s,yla ele al,nm, t,r. Yapm, oldu umuz bu tezle, do rudan ve dolayl, bu güne kadar halledilmemi , tart, mal, hususlara elden geldi ince aç,kl,k getirilmeye çal, ,larak bilimsel katkı sa lamaya çal, t,k.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin y,k,l, ,n, inceledi imiz çal, mam,z, giri ve kaynaklar haricinde 4 bölümden olu maktad,r. Giri bölümünde Türkiye Selçuklular,n,n gerilime dönemi genel olarak anlat,lm, t,r. Birinci bölümde saltanat,n,n bir k,sm, gerileme döneminde bir k,sm, da y,k,l, döneminde bulunan Sultan III. G,yaseddin Keyhüsrev ve Onun y,k,l, dönemine denk gelen siyasi olaylar, anlat,lm, t,r. kinci bölümde y,k,l, döneminde iki kez tahta ç,kan ve tezimizin büyük bir k,sm,n, olu turan Sultan II. G,yaseddin Mesud'un ilk saltanat, ve dönemin olaylar, incelenmi tir. Üçüncü bölüm olarak Sultan III. Alâeddin

önemi üzerinde durulmu tur. Dördüncü ve son bölümde ise Sultan II. G.yaseddin Mesud'un ikinci saltanat, ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin çökü ü ayr,nt,lar, ile ele al,nm, t,r.

Selçuklu tarihi çal,mam konusunda beni te vik eden ve yönlendiren, yakla ,k iki y,l boyunca dan, manl, ,m, yapan ve ani ölümü ile beni derinden üzen Prof. Dr. Feda amil Ar,k hocam, rahmetle ve minnetle anmay, bir borç bilirim. Prof. Dr. Feda amil Ar,k'ın vefat,ndan sonra tez dan, manl, ,m, üstlenen, de erli hocam Prof. Dr. Seyit Sertçelik'e ayr,ca çok te ekkür ederim. Tezimi yazarken her zaman yard,m,n, gördü üm hocam Mustafa Uyar ve tezimi okuyarak bana yol gösteren Orhan Kurto lu ile Murat Keçi ø de ükranlar,m, sunar,m. Ayr,ca tezimi yazarken, çal, ma hayat,mda gereken tüm kolayl, , gösteren, amirlerim Selim Dursun ve Mehmet Ayc,øy, burada anmadan geçemeyece im. Son olarak beni ilim konusunda her zaman te vik eden Babam Hamza Ers,nad,møa her zaman yan,mda olan, maddî ve manevî deste ini hiçbir zaman esirgemeyen annem Emel Ers,nad,møa ve karde lerime ükranlar,m, sunar,m.

KISALTMALAR

- A.Ü.D.T.C.F. : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
- b. : Bin
- Bkz : Bak,n,z
- C. : Cilt
- Çev. : Çeviri
- D A : Türkiye Diyanet Vakfı, İslam ansiklopedisi
- Haz. : Hazırlayan
- A : Milli Eğitim Bakanlığı, İslam Ansiklopedisi
- N r. : Nereden
- s. : sayfa
- SAD : Selçuklu Araştırmaları, Dergisi
- TAD : Tarih Araştırmaları, Dergisi
- TDK : Türk Dil Kurumu
- TH TM : Türk Hukuk ve Tarih Tarihi Mecmuası,
- Trc. : Tercüme
- TTK : Türk Tarih Kurumu

Anadolu'nun Türkle mesini sağlayan Türkiye Selçuklular, ve bu devletin hüküm sürdüğü dönem, Türk tarihinin önemli safhalarından biridir. Gerek kurulu ve yükseliş dönemi olsun gerekse gerileme ve yıkılış dönemi olsun bu dönemler yeterince aydınlatılmamıştır. Kurulu ve yükseliş dönemlerine oranla gerileme ve yıkılış dönemi kaynaklar, biraz daha fazla olsa da bu kaynaklar daha çok devletin sorunları, dış ilişkilerinde yazılan yabancı kaynaklardır.

Bu dönemde Türkiye Selçuklu tarihçileri Farsça yazmayı tercih ettikleri için bizim için en temel kaynaklar Farsça yazılanlardır. Bunun yanında Arapça yazılan kaynaklar da önem arz etmektedir.

I-Kaynaklar

1 Tarihler (Vekâyinâmeler / Kronikler)

a) Farsça Tarihler

Kerimüddin Mahmud-, Aksarayî, Müsâmeretü'l-Ahbâr ve

Müsâyeretü'l-Ahyâr,

Yapılan çalışmada en önemli kaynak Kerimüddin Mahmud-, Aksarayî'nin, Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr adlı Farsça eserdir. Tam olarak bilinmese de XIII. yüzyılın birinci yarısında doğduğu tahmin edilen müellif, yaklaşık olarak elli yıl devlet hizmetinde bulunmuş, Anadolu Selçuklu Devleti'nde Divan Katipliği ve Evkaf Nazırlığı yapmış, ayrıca Anadolu naibi olan

nda görev alm, t,r. Bulundu u görevler sayesinde tan,k
olduklar,n, 1323 y,l,nda kitapla t,r,p, lhanl, Anadolu Valisi Timurta Noyanø
sunmu tur. Bu eser bn Bibiønin øEl-Evâmirüø-Alâiyye Fiø-Umûriø-Alâiyyeø adl,
eserinin do rulu unu kar ,la t,r,mam,z ve bu eseri tamamlamas, aç,s,ndan son derece
önemlidir. Ayr,ca eser Türkiye Selçuklular,n,n son dönemi hakk,nda bilgi veren
yegâne eserdir. Çal, mam,zda Aksarayîønin eserinin Mürsel Öztürk taraf,ndan
haz,rlanan Türkçe tercümesinden yararlan,lm, t,r.

bn Bibi, Nasrüddin Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rûgedî,

El-Evâmirüø-Alâiyye Fiø-Umûriø-Alâiyye

nceledi imiz dönemle ilgili ba vurulacak bir di er önemli Farsça kaynak ise
bn Bibi lakab, ile bilinen Nasrüddin Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-
Rûgedîønin, øEl-Evâmirüø-Alâiyye Fiø-Umûriø-Alâiyyeø adl, Farsça eseridir. bn
Bibi bu eserinde Anadolu Selçuklu Devletiønin 1186-1282 y,llar,n,n kapsayan
yakla ,k bir as,r,l,k dönemini anlatmaktadır. Eser ünlü lhanl, veziri emseddin
Cüveynîønin tavsiyesi üzerine yaz,lm, ve yine Ona takdim edilmi tir. Eser daha çok
devlet hizmetinde bulunan bn Bibiønin ya ad,klar,na ve duyduklar,na
dayanmaktadır. Çal, mam,z,n giri ve I. bölümünde yararland, ,m,z eserin Mürsel
Öztürk taraf,ndan yap,lan tercümesinden istifade edilmi tir.

Anonim Selçukname

Di er önemli bir kaynak ise F. N. Uzluk taraf,ndan Türkçeye çevrilen Anonim Selçuknamedir. Yazar, belli olmayan bu eser daha çok Anonim Selçukname veya Anonim Tarih-i Âl-i Selçuk olarak isimlendirilmektedir. Türkiye Selçuklular, hakk,nda geni bilgi veren eser, genellikle olaylar,n tarihini vermesi aç,s,ndan önemlidir. Çal, mam,zda eserin F.N. Uzluk taraf,ndan yap,lan çevirisi kullan,lm, t,r.

Re idüddin Fazlullah b. Ebuð-Hayr mâmuüddin el-Hemedânî,

Câmiüð-Tevârih

Çal, mam,zda kulland, ,m,z bir di er kaynak ise Re idüddin Fazlullah b. Ebuð-Hayr mâmuüddin el-Hemedânînin Câmiüð-Tevârih adl, Farsça eseridir. İhanl, Devletiönde vezirli e kadar yükselmi olan müellif Arapça, Farsça, Mo olca, Türkçe ve braniceyi iyi derecede bilmektedir. Türkiye Selçuklu Devletiönin y,k,l, dönemi İhanl, devleti ile iç içe geçti inden bu eser çal, mam,z aç,s,ndan büyük önem arz etmektedir. Eserin W. M. Thackston taraf,ndan yap,lan ngilizce çevirisinden faydalan,lm, t,r.

as,m Abdullah b. Muhammed El-Ka anî,

Tarih-i Olcaytu Sultan Muhammed

Ka anînin bu eseri lhanl, hükümdar, Olcaytu dönemi için önemli bir kaynakt,r. Ayr,ca Gazan Han dönemi ile biten Câmîüç-Tevârihın zeyli niteli inde olan eser bizim için yard,mc, kaynak olarak kullan,lm, t,r. Gazan Hanın son dönemleri ve Olcaytu Hanın ilk dönemleri aç,s,ndan faydaland, ,m,z eserin Derya Örs taraf,ndan yap,lan çevirisi ve incelemesi kullan,lm, t,r.

Cüveynî Atamelik Alâeddin, Tarih-i Cihan-gü a

1252 y,l,nda ba lay,p 1259 y,l,nda bitirdi i eseri üç ciltten olu an Cüveynî, eserinde smailîler, Harzem ahlar ve Mo ollar hakk,nda bilgi vermektedir. Kapsad, , alan itibari ile çal, mam,za konu olan dönemi tam olarak içermese de eser, kendi ve ailesi hakk,nda verdi i bilgiler ile Mo ollar,n hayat felsefesini yans,tmas, aç,s,ndan önemlidir. Eserin Mürsel Öztürk taraf,ndan yap,lan tercümesi kullan,lm, t,r.

b) Arapça Tarihler

Baybars Tarihi

Çal, mam,z aç,s,ndan yararland, ,m,z bir ba ka eser de Selçuklu devleti s,n,rlar, d, ,nda yaz,lm, , M,s,radaki Türk-Memluk devletine aittir. O dönemde

ler içerisinde bulunan Memluk Hükümdar, Baybarsa
ithafen Sîretü'd Meliki'z-Zâhir ad,na yaz,lan bu Arapça eser, Baybarsın Anadolu
seferi ve sonuçlar, aç,s,ndan önemlidir. Eserin M. erefettin Yaltkaya taraf,ndan
yap,lan tercümesinden istifade edilmi tir.

Makrizî, Takiyüddin Ahmed b. Ali,

Kitabu's-Sülûk li-Marifeti Düveli'd-Mülûk

yi bir e itmen olan Makrizî ayn, zamanda M,s,rø,n en tan,nm,
tarihçilerindedir. Memluklar tarihi için önemli bir eser olan Kitabu's-Sülûk 1171 -
1441 y,llar, aras,ndaki dönemi kapsamaktad,r. Çal, mam,z,n son bölümünde
kulland, ,m,z eserin Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde bulunan ve Z. K. Ugan
taraf,ndan yap,lan yay,nlanmam, Türkçe çevirisinden yararlan,lm, t,r.

c) Süryani Tarihler

Gregory Abu'd-Farac (Bar Hebraeus),

Abu'd-Farac Tarihi

Malatyal, olan müellif, Yahudi as,ll, bir doktorun o ludur. Anadili olan
Süryanice yan,nda Arapçay, da iyi derecede bilmektedir. Yard,mc, kaynak olarak
kulland, ,m,z eser, lhanl, ve Selçuklu tarihi aç,s,ndan çok de erlidir. Eserin Ömer
R,za Do rul taraf,ndan yap,lan çevirisinden yararlan,lm, t,r.

ca) Tarihler

ikarî, Karaman O ullah, Tarihi

Yardımcı kaynak olarak yararlanılmış, aynı zamanda bir diğ er eser ikarînin Karaman O ullah adlı eseridir. XVI. Yüzyıl ortalarında yazılan eser birçok olay, birbirine karşı, tartışılmasına rağmen, XIII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'daki Türkmen hareketleri açısından değerli bilgiler vermektedir. Genel olarak tarihten çok öyküler içeren eserden, Karaman O ullah ile Selçukluların ilişkinin olduğu yerlerde yararlanılmıştır. Eserin Mesud Koman tarafından yapılan tercümesi kullanılmıştır.

Müneccimba , Ahmed Dede, Câmîü'd-Düvel

Yardımcı kaynaklardan bir diğ eri de Münecimba , Ahmed Dede tarafından telif edilen, Câmîü'd-Düvel adlı eseridir. Türkiye Selçuklular, ve Beyliklere ait kısımlar, Ali Öngül tarafından 2001 yılında Selçuklular Tarihi II: Anadolu Selçuklular, ve Beylikler adlı kitapta yayımlanmıştır. Çal, mamur'da bu yayından istifade edilmiştir.

2) Seyahatnameler

Ortaçağın en büyük seyyahlarından olan Marco Polo, Çin'e kadar gitmiştir. Yaptığı bu yolculuklar, Fransızca kaleme alan seyyah, Anadolu'ya da uğramıştır. Çal, mamur'da müellifin eserinin Türkçe tercümesinden yararlanılmıştır.

Dönemin bir di er önemli seyyah, bn Batutaø,r. Anadolu hakk,nda çok önemli bilgiler veren Seyahatnâmeønin Mehmet eker taraf,ndan yap,lan çevirisinden faydalan,lm, t,r.

3) Menâk,bnâmeler

Çal, mam,zda yararland, ,m,z kaynaklar aras,nda Mevlanaø,n,n müridi olan Eflakîønin menk,belerini anlatt, , Ariflerin Menk,beleri adl, eserde vard,r. Dönemin sosyal ve siyasî hayat,n,n anla ,lmas, aç,s,ndan önemli bir eserdir. Çal, mam,zda bu kayna ,n Tahsin Yaz,c, taraf,ndan yap,lan Türkçe çevirisinden yararlan,lm, t,r.

4) Mün eat Mecmualar, ve Mektuplar

ncelenen dönem, diplomatik vesikalar aç,s,ndan oldukça fakirdir. Her ne kadar as,l vesikalar elde yoksa da mün eat mecmualar,n,n baz,lar,n,n kopyalar, günümüze kadar gelmi tir. Bunlardan bir tanesi Konyal, Ebu Bekr b. Ez-Zekiønin øRavzatüø-Küttâbö adl, resmî mektuplar,d,r. Çal, mam,zda bu mektuplar,n Ali Sevim taraf,ndan derlenen kitab,ndan ve Osman Turanø'n øTürkiye Selçuklular, Hakk,nda Resmi Vesikalarø adl, eserlerindeki ilgili k,s,mlar,ndan faydalan,lm, t,r.

Sikkeler hükümdarlar,n saltanat dönemleri ile dönemin ekonomik özelliklerini anlamam,z aç,s,ndan önemli bir belge niteli i ta ,r. nceledi imiz dönemde birçok sikke bas,lm, t,r. III. Keyhüsrev, II. Mesud ve III. Alâeddinın çe itli zamanlara bast,rd, , sikkeleri ekler k,sm,nda göstermeye çal, t,k. Sikkeler üzerine yap,lm, , ennur Ayd,nø,n, Do u-Bat. Aras. Bir Gökku a . Selçuklu Sikkeleri. O. Ferit Sa lamø,n, imdiye Kadar Görülmeyen Cimri Sikkesi ile Nezih Aykutø,n, Türkiye Selçuklu Sultan. Siyavı un (Cimri) Sikkeleri, adl, çal, malardan istifade edilmi tir.

II)Ara t,rmalar

Konumuz ile ilgili en geni çal, may, Osman Turan yapm, t,r. Yazar,n öSelçuklular Zaman,nda Türkiyeö adl, eserinin son bölümlerinde Türkiye Selçuklular,n y,k,l, dönemi etrafl,ca anlat,lmaktad,r. Ayr,ca yazar yay,nlad, , stanbul Fethinden Önce Yaz,lm, Tarihi Takvimler, adl, çal, mas, ile Türkiye Selçuklu Devletiø,nin y,k,l, ,n,n 1318 y,l,nda gerçekle ti ini ileri sürmektedir. leri sürülen bu iddia nedeniyle eser tezimiz için önem arz etmektedir.

Bu eserden sonra dönemi anlatan bir di er önemli çal, ma lhan Erdemø,n öTürkiye Selçuklular,- lhanl, li kileriö adl, yay,nlanmam, doktora tezidir. Tezde Kösedâ Sava , ile ba layan ili kiler lhanl, Devletiø,nin y,k,l, ,na kadar anlat,lmaktad,r.

Claude Cahen'in ilk olarak İngilizce yayınlanıp daha sonra Türkçeye çevrilen Osmanlılardan Önce Anadolu ve Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler adlı eserleri, ayrıntılardan uzak olsa da özet niteliği ve de erlendirmeleri açısından önemlidir.

Rus Tarihçi Gordlevski'nin Anadolu Selçuklu Devleti adlı kitabı, da de i ik üslubuna rağmen de erlendirmeleri bizim için önemlidir.

. Hakkı, Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal, Kitabeler ve Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri adlı eserleri ile çalışmaları, mamulde yararlandı, mizdi eserlerdendir.

Faruk Sümer'in Anadolu'da Moğollar adlı makalesi, Selçuklu-İhanlı tarihlerinin siyasî yönlerini incelemeye ve konumuza yakınlığı, açısından sıkça istifade ettiğimiz çalışmalardan biri olmuştur.

Mustafa Uyarın, İhanlı Devletinde Argun Dönemi ile Kürat Günayın, Gazan Mahmud Han Döneminde Anadolu'da Meydana Gelen Moğol İsyanları adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezleri içerdikleri dönemler açısından tezimizin bazı bölümlerinde başvurduğumuz çalışmalar arasında yer almaktadır.

itim Bakanl, , slam Ansiklopedisi hem de Türkiye

Diyanet Vakf, slam Ansiklopedisinin III. Keyhüsrev, II. Mesud ve III. Keykubat
maddeleri de çal, mam,za katk, sa lam, t,r.

Bunlardan ba ka Z. Velidi Togan'ın Umumi Türk Tarihine Giri ö ve
Mo ollar Devrinde Anadolu'nun ktisadi Vaziyetiö, Mustafa Akda 'ın
Türkiye'nin ktisadi ve çtimai Tarihiö, Nejat Kaymaz'ın Pervane Muinuddin
Süleymanö, B. Spuler'ın Oran Mo ollarö, Fuat Köprülü'nün Osmanl. Devleti'nin
Kurulu uö, Faruk Sümer'ın Ö uzlarö, Paul Wittek'ın Mente e Beyli iö, Ali Sevim
ve Erdo an Merçil'ın Selçuklu Devletleri Tarihiö, Mevlana'nın Mektuplaröadl,
eserleri çal, mam,za yararland, ,m,z önemli eserlerdendir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin y,k,l, , hakk,nda bu sayd, ,m,z eserlerden
ba ka yararland, ,m,z yazarlar ve ara t,r,malar bibliyografya bölümünde aç,k
küyeleri ile belirtilmi tir.

II. BÖLÜM

SULTAN II. GIYASEDDİN MESUD'UN İLK SALTANAT DÖNEMİ (1284 - 1296)

1. Sultan II. Mesud'un Tahta Çıkışı, 40
2. Valide Sultan'ın Torunları, Tahta Çıkarma Çabaları, 41
3. Geyhatun'un Anadolu'ya Gelişi, 44
4. Germiyanlıların Sıyanı, 46
5. Sahib Ata'nın Ölümü, 49
6. Fahreddin Kazvinî'nin Selçuklu Vezirliğine Atanması ve Anadolu'nun İdari ve Mali Bölümüne Ayrılması, 51
7. Germiyanlıların Yeniden Ayaklanması ve Erefoğulları'nın Sultan II. Mesud'un Kardeşi Hapsetmesi, 56
8. Laki ve Kılavuzoğulları, 58
9. Hoca Nasireddin Yavlak Arslan ile Kısa Bir Huzur Dönemi, 59
10. Geyhatun'un İhaneti, Tahtına Çıkışı, 62
11. Karamanlılar ve Erefoğulları, 64
12. Geyhatun'un Anadolu'daki Sıyanları, Bastırılması, 66
13. Çobanoğulları ve Ehzade Kılıç Arslan'ın Sıyanı, 67
14. Geyhatun'un Anadolu'dan Ayrılması ile Karamanlıların Tekrar Sıyanı, 71
15. Çavdarlılar, 74
16. Baydu'nun İhaneti, Tahtına Çıkışı, 75
17. Gazan Han'ın İhaneti, Tahtına Geçmesi, 78

,nda Anadolu'da Meydana Gelen Mo ol Emirlerin

syamlar,í ...80

19. Sultan II. Mesud'un Azledilmesií ...85

20. Anadolu'nun Dört Malî Bölgeye Ayr,lmas,í í í í í í í í í í í í í í í í ...86

III. BÖLÜM

SULTAN III. ALÂEDD N KEYKUBAT DÖNEM (1298 ó 1302)

1. Sultan III. Alaeddin Keykubatın Tahta Ç,k, ,í í í í í í í í í í í í í í í í ..92
2. Sülemin şyan,í ..93
3. Mültezimlerin Soygunlar,í ..96
4. Emir ahın Düzeni Sa lama Çabas,í 99
5. Sinop Beyleri Mesud Bey ve Gazi Çelebií 101
6. Vezir Nizameddin Yahya'n, Zulümlerií ..102
7. Sultan III. Alaeddinın Gasplar, ve Azledilmesií í í í í í í í í í í í í í í í í ...105

IV. BÖLÜM

SULTAN II. GIYASEDD N MESUDUN K NC SALTANAT DÖNEM (1302-1308)

1. Sultan II. Mesudun Tekrar Tahta Ç,k, , ve Cahio lu şyan,í í í í í í ..111
2. rencin ve Zulümlerií ..113
3. Bularguí ..117
4. Sultan II. Mesudun Ölümü ve Türkiye Selçuklu Devletinin Y,k,l, ,í í í ..119

SONUÇI í 123

ÖZETİ í ...128

ABSTRACTI í .129

B BL YOGRAFYAİ í 130

EKLERİ í 141

Gerileme ve Y,k,l, Dönemi Türkiye Selçuklu Sultanlar, Kronoloji Cetveli

Gerileme ve Y,k,l, Dönemi Türkiye Selçuklu Sultanlar, Soy Küttü ü

Haritalar

Sikkeler

G R

Dünyay, sarsan Mo ol istilas, Türk ve dünya tarihi aç,s,ndan bir dönüm noktas,n, te kil etmektedir. Asyaø,n,n büyük bir k,sm,n, etkileyen bu istiladan Müslüman Orta Do u da önemli ölçüde etkilenmi tir. Orta Do u'da, ak,n ak,n gelen ani Mo ol bask,nlar,n, Türkiye Selçuklu Devleti haricinde durduracak bir ba ka siyasî yap, bulunmamaktad,r. Eyyubî Devleti, Selahaddin Eyyubî'nin ölümünden sonra hanedan üyeleri taraf,ndan küçük parçalara ayr,larak yönetilmektedir. Eyyubî Devleti'nin bu parçalanm, hâli devleti güçsüzle tiren unsurlar aras,nda yer almakad,r. Öte yandan dinî otoritenin slam âlemindeki temsilcisi olan Ba datıdaki Abbasî Halifeli i, siyasî otoriteler üzerindeki nüfuzunu kaybederek varl, ,n, korumaya çal, an bir emirlik durumundayd,. Türkiye Selçuklu Devleti ise bu dönemde Sultan I. Alâeddin Keykubat (1219-1237) yönetiminde gücünün zirvesindeydi. Devlet, içte ve d, ta her bak,mdan güçlü hâle gelmi ve Anadolu'daki irili ufakl, siyasî olu umlar, kendisine tâbi k,lm, t,.

Orta Asya'dan ba layarak h,z kesmeden devam eden Mo ol istilas,, Azerbaycan ve ranø ele geçirdikten sonra Türkiye Selçuklu topraklar, s,n,rlar,nda dola maya ba lad,. Gücünün doru unda olmas,na ra men Sultan I. Alâeddin Keykubat, Mo ol Hanø Ögedeyø'nin 1235 y,l,nda yapt, , tabîyet teklifini dü ünmeden kabul etti. Bu tabîyet Ka anø her y,l arma an göndermekten ibaretti. Bu sembolik tabîyet I. Alâeddin Keykubat'tan sonra tahta ç,kan o lu II. G,yaseddin Keyhüsrev zaman,nda da devam ettirildi.¹

¹ Ali Sevim-Erdo an Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, TTK Yay,nlar,, Ankara 1995, s.466; Faruk Sümer, **öAnadolu'da Mo ollarö**, **Selçuklu Ara t,rmalar, Dergisi (SAD)**, Ankara 1969, s.6; lhan

Fakat Sultan II. G,yaseddin Keyhüsrev zaman,nda devlette zafiyetler meydana gelmi ve siyasî kar, ,kl,larla Türkiye Selçuklular, güç kaybetmi tir. Bu olumsuz havan,n üzerine 1240 y,l,nda meydana gelen dinî bir ayaklanma olan Babai isyan,² ise devletin güçsüzlü ünü bir kez daha gözler önüne sermi tir. Bu isyan, bast,rnak için Erzurumda bulunan Selçuklu garnizonunun bölgeden ayr,lmas,, Mo ollarla s,n,r olan do u bölgesinde büyük bir bo lu a neden olmu tur. Tüm bu olumsuz artlar, fırsat bekleyen Mo ollar, cesaretlendirmi tir. Türkiye Selçuklu Devleti nin bu durumundan faydalanmak isteyen ve 1241 y,l,nda Mo ol ordusu ba ,na geçirilen Baycu Noyan, daha önce cesaret edilemeyen Anadolu topraklar,na sald,r,y, 1242 y,l,n,n sonbahar,nda Erzurum ehrini i gal ederek ba latt,. Erzurum sald,r,s, ile Mo ol tehditinin daha da artaca ,n, fark eden Türkiye Selçuklular, hemen tedbir almaya ba lad,. İlk olarak Eyyubiler ba ta olmak üzere bölgedeki hükümdarlara elçiler gönderildi ve asker yardım, istendi. Fakat bu yardım ça r,lar,na sadece Eyyubi Haleb Hükümdar, Melik II. Nas,r Selahaddin olumlu cevap vererek, iki bin ki ilik bir kuvvet gönderdi. Artan Mo ol bask,s, sonucu sava ,n kaç,n,lmaz hale gelmesi üzerine Sultan II. G,yaseddin Keyhüsrev, Kayseri de Selçuklu ordusunu toplad,. Daha sonra Sivas a geçen Türkiye Selçuklu ordusunda K,pçak, Frank, Gürcü, Ermeni askerlerin yer almas,y,la, 80 bin ki ilik bir say,ya ula ,ld,. Mo ol Komutan, Baycu Noyan, bu s,rada ordusuyla birlikte Sivas a do ru ilerliyordu. ki ordu Sivas yak,nlar,ndaki Köse da mevkiinde kar , kar ,ya geldiler. Savunma için

---

Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bas,lmam, doktora tezi), Ankara 1995, s.68.

² Dini nitelikli bir isyan olan Babai isyan,, Türkiye Selçuklu Devleti 1240 y,l,nda güçlükle bast,rabilmi tir. Bu isyan,n yay,lmas, ve zor bast,r,labilmesi Türkiye Selçuklu Devleti nin zayıf, ,n, göstermesi aç,s,ndan Mo ollar,n dikkatini çekmi tir. Detayl, bilgi için Bkz. Ahmet Ya ar Ocak, **Babailer syan,,** stanbul, 2000.

olgede tecrübesiz komutanlar,n Sultan II. G,yaseddin Keyhüsrev'i yanl, yönlendirmesi üzerine 20 bin ki ilik öncü Selçuklu kuvveti, Mo ollara kar , sald,r,ya geçti. Fakat bu öncü birlikler Mo ollar taraf,ndan imha edilince, Selçuklu ordusunda bir panik olu tu ve ordu sava madan da ,larak ma lup oldu (4 Temmuz 1243). Baycu Noyan ordusu ile Anadolu içlerine ilerleyerek, önce direnmeden teslim olan Sivas'ı k,smen, sonra da savunma yapan Kayseri'yi korkunç ekilde ya malad.,³

Baycu Noyan, dönü yolunda Erzincan'ı da ya malayarak Anadolu'dan ayr,ld,. Ba ta Sultan II. G,yaseddin Keyhüsrev olmak üzere, Selçuklu yöneticilerinin her biri bir yana kaçm, ken, Selçuklu Veziri Mühezzibüddin Ali bar, yapmak için Azerbaycan'daki Mo ol ordugâh,n,n bulundu u Mugan'a Baycu Noyan'ın yan,na gitti. Burada Vezir Mühezzibüddin Ali, Anadolu'da çok say,da Selçuklu askerinin oldu unu, birçok kuvvetli kalenin bulundu unu ve Anadolu'nun kolay kolay i gal edilemeyece ini anlatarak, Baycu Noyan'a bar, teklifi yapt,. Baycu Noyan, ise Selçuklulardan y,ll,k 360 bin dirhem para, 10 bin koyun, 1000 s, ,r ve deve kar ,l, ,nda bar, , kabul etti. Bu bar, haberi Konya'da sevinçle kar ,land,, enlikler yap,ld, ve ard,ndan Sultan II. G,yaseddin Keyhüsrev Konya'ya geldi. Fakat bu anla ma bir Mo ol komutan, ile yap,ld, , için Bat, Mo ol Hükümdar, Batu Han taraf,ndan tasdike muhtaç,. Bunu üzerine Naib emseddin sfahanî ba kanl, ,nda bir heyet, Bat, Mo ol Han'ı Batu'nun huzuruna gitti ve böylece anla ma resmile ti. ⁴

³ bn Bibi, *El Evâmirü'd-Alâ'îye Fî'd-Umûri'd-Alâ'îye*, (Haz. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, s.62-75; Bar Hebraeus (Gregory Abu'd-Farac), *Abu'd-Farac Tarihi II*, (Çev. Ömer R,za Do rul), TTK Yay,nlar,, Ankara 1999, s.541-542; Kerimüddin Mahmud-iAksarayî, *Müsâmeretü'd-Ahbâr*, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK Yay,nlar,, Ankara 2000, s.35; Sümer, *öAnadolu'da Mo ollarö*, s.9-10.

⁴ bn Bibi, *El Evâmirü'd-Alâ'îye Fî'd-Umûri'd-Alâ'îye*, s.76-85.

ula t, ,nda Selçuklu Veziri Mühezzibüddin Ali vefat etmi ti. Bunun üzerine vezirlik görevine emseddin sfahanî tayin edildi. Mo ol bask,s, geçici olsa da bu ekilde durulunca bu sefer Köse da Sava , s,ras,nda Türkiye Selçuklular,na ihanet eden Ermeni Krall, , üzerine gidildi. Yap,lan bu seferde Çukurova n, bir k,sm, ele geçirilerek, Tarsus ku at,ld,. Fakat iklim ko ullar,n,n olumsuzlu u nedeniyle kale dü medi. Ard,ndan II. G,yaseddin Keyhüsrev n ani ölümü (1245 y,l, sonu) üzerine Selçuklu ordusu geri çekildi. Geri çekilme gerçekte meden, Ermenilerle tazminat ve zararlar, ödemesi, Bragana kalesinin geri verilmesi ve yeniden Selçuklulara tabi olunmas, artlar,n,n bulundu u bir anla ma yap,ld,. Fakat Türkiye Selçuklular, otoritesinin Mo ollar taraf,ndan sars, lmas, ve devletin gücünün azalması, gibi nedenlerden dolayı,, Ermeniler bu anla mayaya sad,k kalmad,lar.⁵

II. G,yaseddin Keyhüsrev öldü ünde 3 erkek çocu u saltanat için adayd,. Bunlardan Gürcü Hatun dan olan 7 ya ,ndaki Alâeddin Keykubat veliaht tayin edildiyse de devlet erkân, en büyük çocuk zzeddin Keykavus u 1246 y,l,nda tahta ç,kard,. Bu s,rada Mo ol taht,na Göyük Han ç,k,nca Sultan II. zzeddin Keykavus, Mo olistan a ça ,r,ld,. Fakat II. zzeddin Keykavus ülkesinden ay,l,rsa dü manlar,n,n rahat durmayaca ,n, ve uygun bir zamanda bizzat kendisinin gelece ini özürleriyle belirterek, bu davete gitmedi. Fakat yerine karde i Rükneddin K,l,ç Arslan ø gönderdi. Bu s,rada Selçuklu veziri emseddin sfahanî iyice güçlenerek, Sultan ø,n annesi Berdüliye Hatun ile evlendi. Bir k,s,m devlet adam, bu

⁵ bn Bibi, **El Evâmîrüd-Alâiye Fid-Umûrid-Alâiye**, s.84-88; Bar Hebraeus, **Abud-Farac Tarihi II**, s.542-545; Ali Sevim, **Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni li kileri**, Ankara 1983, s.38-39; M. Ersan, **öKilikya Ermeni Krall, n, Türkiye Selçuklular,na Tabiiyet Meselesiö**, **Prof. Dr. smail Aka Arma an**, zmir 1999, s.313.

yapılan bir terbiyesizlik olarak görse de vezir emseddin

sfahanî 2 yıl boyunca mutlak bir otorite ile devleti yönetti. emseddin sfahanî'nin bu mutlak yönetimi Rükneddin Kılıç Arslan'ın Mo olistan'dan Sultan olarak dönmesi ile son buldu.⁶

Mo ollardan aldığı, yarın (Ferman) dayanarak, Rükneddin Kılıç Arslan saltanatın kendi hakkı oldu unu iddia etti. Zira bu dönemde Selçuklu ehzadeleri ve devlet adamları, çeşitli makamlara gelebilmek için Mo ol hanları ve noyanları kullanıyorlardı. Bu sırada dirayetli bir yönetici olan Celaleddin Karatay, üç kardeşiyle aynı anda saltanat sürmesi fikrini dile getirdi. Fakat bu fikir ilk etapta kabul edilmedi ve II. zeddin Keykavus ile kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan Konya'da Ruzbe ovasında karşı karşıya geldiler. Savaşta II. zeddin Keykavus kazanınca Celaleddin Karatay'ın teklifi yürürlüğe girdi. Bunun üzerine Celaleddin Karatay üç kardeşiyle de atabeyi oldu. Olaylar bu şekilde durulsa da, devlet görevlileri arasındaki çekişmeler bir türlü bitmiyordu. Bu durum devletin gün geçtikçe zayıflamasına neden oluyordu. Mo ollar II. zeddin Keykavus'u sırasıyla merkeze çağırıyorlardı. Fakat o, atabey Celaleddin Karatay'ın ölmesini bahane ederek, bu seferde diğer kardeşi Alâeddin Keykubat'ı Mo ollara gönderdi. Fakat bu ziyaret sonrasında II. Alâeddin Keykubat'ın Mo olları ikna edip, Anadolu'ya Sultan olarak dönme ihtimalinin yüksek olması nedeniyle, II. Alâeddin Keykubat Erzurum'da zehirlenerek öldürüldü (1254). Geriye kalan iki saltanat ortadan II. zeddin Keykavus'e lenceye düştü. Bu yüzden IV. Rükneddin Kılıç Arslan Kayseri'ye kaçarak orada tahta çıktı. Bu iki taraf arasında

⁶ İbn Bibi, *El Evâmirü'd-Alâiye Fi'd-Umûri'd-Alâiye*, s.27, 88, 126; Bar Hebraeus, *Abud-Farac Tarihi II*, s.545-549; Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Ahbâr*, s.27-28.

bir önceki sava taki gibi II. zzeddin Keykavus oldu.

Bunun üzerine IV. Rükneddin K,I,ç Arslan önce Amasya'ya sonra da Burgulu kalesine hapsedildi.⁷

II. zzeddin Keykavus'un tek ba ,na saltanat, s,ras,nda, Mo ol büyük han, Mengü, karde i Hülagû'ya ranın yönetimini verdi. Hülagû'nun kendisine Muganø, k, lak olarak seçmesi üzerine, daha önce buray, k, lak olarak kullanan Mo ol komutan, Baycu Noyan, kendisine Anadolu'da bir yer tahsis edilmesini istedi. Türkiye Selçuklular, Mo ollara tabi olmakla beraber bu istekle ülke ilk defa bir miktar Mo ol kuvvetinin i galine u ruyor ve Mo ollar,n sürekli ikamet etti i bir yer oluyordu. Fakat II. zzeddin Keykavus, Baycu Noyan'ın bu geli ini baz, devlet adamlar,n,n da etkisiyle i gal amaçl, sand, ve iste i yerine getirilmedi. Bunun üzerine II. zzeddin Keykavus, Aksaray civar,ndaki Sultan Han, denilen mevkide Baycu Noyan ile sava t,. Sava , kaybeden II. zzeddin Keykavus önce Antalya'ya oradan da Alaiye'ye kaçt,. Hükümdars,z kalan ba kent Konya, y,k,mdan Üstadüddar Nizameddin Ali'nin halktan toplad, , paralar, Baycu Noyan'a kurtulu paras, olarak ula t,rmas, ile kurtuldu. Baycu Noyan, Konya'ya gelince Sultan II. zzeddin Keykavus'u huzuruna ça rd,ysa da o, gelmeyerek Bizans'a kaçt,. Bunun üzerine Baycu Noyan, hapiste bulunan IV. Rükneddin K,I,ç Arslan'ı tek ba ,na tahta ç,kard, (5 Mart 1257).⁸

IV. Rükneddin K,I,ç Arslan'ın tek ba ,na saltanat, ancak birkaç ay sürdü.

⁷ bn Bibi, **El Evâmirü'd-Alâ'ye Fid-Umûri'd-Alâ'ye**, s.123-142; Bar Hebraeus, **Abud-Farac Tarihi II**, s.559-560; Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.28-31.

⁸ bn Bibi, **El Evâmirü'd-Alâ'ye Fid-Umûri'd-Alâ'ye**, s.142-150; Bar Hebraeus, **Abud-Farac Tarihi II**, s.562-563; Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.31-33; Sümer, *Anadolu'da Mo ollarö*, s.29-32.

Hükümdar, Hülagû, Baycu Noyan bu sefere katılmas, için çağrılınca II. zzeddin Keykavus, znik imparatoru II. Theodoros Laskaris'in yardımıyla Konya'ya ele geçirdi ve tahtta yeniden oturdu. İki kardeşi arasında yeniden başlayan saltanat savaşı, Moğol büyük han, Mengü'nün Selçuklu topraklarını ikiye bölerek, yönetilmesi emri ile sonuçlandı. Buna göre Kızılirmak sınırları tekerle edilerek, batısında II. zzeddin Keykavus'a doğusu ise IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a verildi. Fakat gelişen olaylar II. zzeddin Keykavus'un aleyhine oldu. Moğollar katlianda gittikçe güçlenen ve onların güvenini kazanan Pervane Mu'ineddin Süleyman, devamlı olarak II. zzeddin Keykavus'a karşı, Moğolları kışkırtıyordu. Sonunda Pervane Mu'ineddin Süleyman'ın çabaları, sonuç verdi ve Anadolu valisi Alınçak Noyan Konya'ya gelerek, II. zzeddin Keykavus'u yendi. Bunun üzerine Antalya'dan bir gemi ile İstanbul'a kaçan II. zzeddin Keykavus böylelikle tahtından veda etti (1262). Bu olay üzerine IV. Rükneddin Kılıç Arslan tekrar tek başına Selçuklu tahtına sahip oluyordu. Sınırları, Bizans'ta ilk etapta iyi karşılanan devrik Sultan II. zzeddin Keykavus, Moğolların baskısı üzerine önce hapse atıldı, ardından ise Altınordu hükümdarının çabaları ile kurtarılarak, Kırmızı getirtildi ve bir müddet burada yaşadktan sonra orada öldü.⁹

Türkiye Selçuklularında yaşanan saltanat mücadelelerinden yararlanan Trabzon Rumları, 1259'da Sinop'u işgal ettiler. IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın tek başına tahta çıkması ile daha da güçlenen Pervane Mu'ineddin Süleyman, kaybedilen Sinop üzerine bir sefer düzenledi. Kuşatmayla şehri ele geçiren Pervane Mu'ineddin

⁹ İbn Bibi, **El Evâmirü'l-Alâye Fî Umûri'l-Alâye**, s. 14-160; Bar Hebraeus, **Abud-Farac Tarihi II**, s.573,582; Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, s.39-40,45-53; Sümer, **ÖAnadolu'da Moğollar**, s.34-35; Erdoğan Merçil, **ÖBizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları**, **XI. Türk Tarih Kongresi**, Ankara 1994, s.717-718.

mak istedi ve Sultan IV. Rükneddin K,ıç Arslan'a bunu zorla kabul ettirdi. Fakat bu olay Sultan ile Pervane'nin aras,n, açt,. Pervane Mu'ineddin Süleyman bu sefer de Mo ollar,, Sultan IV. Rükneddin K,ıç Arslan'a kar , k, k,rtmaya ba lad, ve Mo ollar, ikna edip, ald, , yarlı ile dü üncesini gerçekle tirdi (1266). Böylece Pervane Mu'ineddin Süleyman, Türkiye Selçuklu Devleti'nde mutlak bir iktidar elde etmi oldu.¹⁰

Pervane Mu'ineddin Süleyman, IV. Rükneddin K,ıç Arslan'ı öldürttüktan sonra yerine küçük ya taki o lu G,yaseddin Keyhüsrev'i tahta oturttu. III. G,yaseddin Keyhüsrev'in henüz çocuk ya ta olmas, nedeniyle otorite yine Pervane Mu'ineddin Süleyman'ın elindeydi. Rakiplerini birer birer ortadan kald,ran Pervane Mu'ineddin Süleyman, bu sefer de Selçuklu Veziri Fahreddin Ali'yi (Sahib Ata) kendisine rakip olarak görmeye ba lad,. Bunun için kendisinin de haberi oldu u halde, K,r,m'da bulunan ve zor durumdaki devrik Sultan II. zzeddin Keykavus'a Fahreddin Ali'nin (Sahib Ata) masum bir yard,mda bulunmas,n, f,rsat sayd,. Bu haberi Mo ollara farklı olarak aksettiren Pervane Mu'ineddin Süleyman, Selçuklu veziri Fahreddin Ali'nin (Sahib Ata) görevine son verdirtti. Ancak Fahreddin Ali'nin (Sahib Ata) küçük o lu, İhanlı, Hükümdar, Abaga'ı, babas,n,n masumiyetine ikna ederek, onun idam,na engel oldu. Ard,ndan Fahreddin Ali (Sahib Ata) bizzat kendisi, çok de erli hediyelerle Abaga'ya giderek, eski makam, olan vezirli i tekrar elde etti.¹¹

¹⁰ bn Bibi, **El Evâmirü'd-Alâ'ıye Fid-Umûrid-Alâ'ıye**, s.164-169; Bar Hebraeus, **Abud-Farac Tarihi II**, s.587; Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.62-65; Sümer, *öAnadoluda Mo ollarö*, s.36-37; Nejat Kaymaz, **Pervane Mu'ineddin Süleyman**, A.Ü.D.T.C.F Yay,nlar,, Ankara 1970, s.111-123.

¹¹ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.66-75; bn Bibi, **El Evâmirü'd-Alâ'ıye Fid-Umûrid-Alâ'ıye**, s.170-176; Kaymaz, **Pervane Mu'ineddin Süleyman**, s.123-126, 133-136.

Süleyman'ın Anadolu'daki otoritesini ve hâkimiyetini

Ihanlı, Hükümdar, Abaga'nın kardeşi Acay bozuyordu. Bir süre önce Anadolu'ya Samagar Noyan ile gönderilen Acay sürekli olarak Pervane Mu'ineddin Süleyman'a baskı yapıyordu. Bunun üzerine Pervane Mu'ineddin Süleyman, Abaga'dan kardeşi Acay'ı Anadolu'dan çekmesini istedi. Abaga ise Pervane Mu'ineddin Süleyman'a gizli kalmasını, artıyları istediğini ilerde gerçekleştireceğini sözünü verdi. Fakat bu sözden tatmin olmayan Pervane Mu'ineddin Süleyman, Memluk Sultan, Baybars'a haber göndererek, Moğolların Anadolu'dan atılmasını, için yardım talebinde bulundu. Memluk Sultan, Baybars, bu teklifi kabul ettiyse de ancak gelecek yıl gelebileceğini söyledi ve gelecek yıl sözünde durarak,ubat 1275'te ordusu ile harekete geçti. Fakat Pervane Mu'ineddin Süleyman, Memluk Sultan, Baybars'tan seferini bir yıl ertelemesini istedi. Bunun üzerine Memluk Sultan, Baybars, Kilikya Ermenileri üzerine bir sefer düzenledi. Abaga, Pervane Mu'ineddin Süleyman'a daha önce verdiği sözü tutarak, 1275'te kardeşi Acay'ı geri çekip, Toklu ve Tudavun Noyanları, Anadolu'ya tayin etti. Bu tayin ile birlikte Pervane Mu'ineddin Süleyman bu sefer de Toklu ve Tudavun Noyanlara bağlı kalıyordu. Bu da onun itibarını zedelediği için Memluk Sultan, Baybars ile yeniden irtibata geçti. Fakat mevsimin uygun olmaması, nedeniyle Memluk Sultan, Baybars, ancak sonbaharda gelebileceğini bildirdi.¹²

Tüm bu gelişmeler olurken Ihanlı, Hükümdar, Abaga, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı, Selçuk Hatun'u oğlu Argun için istedi. Bu evlilik için Pervane Mu'ineddin Süleyman, Fahreddin Ali (Sahib Ata) ve Selçuk Hatun Tebriz'e giderek, Abaga'nın huzuruna çıktılar (27 Mayıs 1276). Pervane Mu'ineddin Süleyman bu

¹² Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s.39-41; **Baybars Tarihi**, (Çev. İbrahim İbrahim) TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 33, 50, 61; Kaymaz, **Pervane Mu'ineddin Süleyman**, s.139-140.

Mo ollara kar , isyan etti. Sultan III. G,yaseddin Keyhüsrev ve di er Selçuklu yöneticilerini bir ekilde ikna eden Hatiro lu erefeddin, ayr,ca Memluk Sultan, Baybars'a yard,m için haber yollad,. Fakat Memluk Sultan, Baybars ordusunun önemli bir k,sm,n,n M,s,r'da olmas, nedeniyle acele edilmemesini söyleyerek, istenilen yard,m, göndermedi. syandan haberdar olunca Pervane Mu'neddin Süleyman ve Mo ollar Anadolu'ya 30 bin ki ilik bir ordu ile gelerek isyan, bast,rd,. dam edilen ve uzuvlar, kesilerek, her biri ba ka ehirlere gönderilen Hatiro lu erefeddin, yarg,lamas,nda Pervane Mu'neddin Süleyman'ın Memluk Sultan, Baybars ile olan ili kisini dillendirmi se de Mo ollar bu söylenenlere pek itibar etmedi. Fakat bu isyandan sonra Mo ollar, Anadolu'da daha bask,c, bir yönetim sürmeye ba lad,lar ve Pervane Mu'neddin Süleyman hakk,nda biraz üpheye dü tüler.¹³

Nihayet Baybars Anadolu'yu Mo ollardan kurtarmak için 7 Nisan 1277 y,l,nda Haleb'ten yola ç,kt,. Nisan ay, içinde Elbistan'a gelen Memluk ordusu ilk olarak Mo ol öncü kuvvetleri ile sava t, ve onlar, yendi. Ard,ndan 15 Nisan'da yap,lan ana sava ta Memluklar yine Mo ollar, kesin bir ekilde yendiler. Pervane Mu'neddin Süleyman sava tan sonra kendi tebas, ve Sultan III. G,yaseddin Keyhüsrev'i de alarak Tokat'a çekildi. Memluk Sultan, Baybars ise sava ,n yapı,d, , Elbistan'dan, büyük bir sevinçle kar ,land, , Kayseri'ye gelerek burada Selçuklu taht,na oturdu. Ard,ndan Memluk Sultan, Baybars, Pervane Mu'neddin Süleyman'a huzura gelmesi için haber yollad,. Fakat Pervane Mu'neddin Süleyman, mazeret

¹³ bn Bibi, **El Evâmirü'd-Alâiye Fid-Umûri'd-Alâiye**, s.179-185; Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.77-84; **Baybars Tarihi**, s. 75-81; Kaymaz, **Pervane Mu'neddin Süleyman**, s.143-158.

edi. Asl,nda Pervane Mu'ineddin Süleyman gelecek olan as,l Mo ol ordusu ile yap,lan sava a göre hareket etmek istedi i için Memluk Sultan, Baybarsø oyalamaya çal, t,. Baybars ise, onun ikiyüzlü siyasetini anlayarak, ordusu ve hayvanlar, için yiyecek s,k,nt,s,n,n da ba göstermesiyle birlikte Kayseri'de alt, gün kald,ktan sonra yurduna döndü.¹⁴

Türkmenler Mo ol idaresine kar , zaman zaman güçleri oran,nda isyan ediyorlard,. Memluk Sultan, Baybarsøn Anadolu Seferi'nde onu Kayseri'de kar ,layanlar aras,nda Karamano ullar, da vard,. Memluk Sultan, Baybars bu kar ,lamada Karamano ullar,na men ur ve sancak verdi. Durumun uygunlu unu de erlendirmek isteyen Karamano lu Mehmet Bey, E refo ullar, ve Mentel o ullar,na deste ini alarak, Aksaray üzerine yürüdü. Burada bir ey elde edemeyince bu sefer Konya taraf,na yöneldi. Bu ku atmada Karamano lu Mehmet Bey, II. zzeddin Keykavus'un o lu Alâeddin Siyavu¹⁵ oldu unu iddia etti i bir ki iyi de kullanarak, Konya'n, teslimini istedi. Fakat Saltanat naibî Eminateddin Mikail ehri savunmay, seçti. Yap,lan ku atma sonucunda Konya 14 May,s 1277 günü Karamano ullar, taraf,ndan ele geçirildi. Bu zengin ba kent Türkmenler taraf,ndan ya maland,.¹⁶ Hemen ard,ndan Alâeddin Siyavu (Cimri) tahta oturtuldu ve ad,na hutbe okunup, sikke¹⁷ kesildi.¹⁸ Alâeddin Siyavu (Cimri) tahta ç,kt,ktan

¹⁴ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.87-89; **Baybars Tarihi**, s. 84-89; Kaymaz, **Pervane Mu'ineddin Süleyman**, s.158-166.

¹⁵ Kimi Selçuklu ara t,r,c,lar, bu ahs, Selçuklu soyundan sayarken kimi ara t,r,c,larda tam tersini iddia ederler. Nitekim bu ki inin düzmece ehzade oldu unu söyleyenler, küçük dü ürmek ve alay etmek amac,yla bu ki iye öCimriö lakab,n, kullanm, lard,r.

¹⁶ bn Bibi, **El Evâmirü'd-Alâ'ye Fid-Umûri'd-Alâ'ye**, s.209-213; Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s. 96-97; Sümer, öAnadolu'da Mo ollarö, s.47, 51-53; Kaymaz, **Pervane Mu'ineddin Süleyman**, s.173-174; **Baybars Tarihi**, s. 90; O. Ferit Sa lam, ö imdiye Kadar Görülmeyen Cimri Sikkesiö, **Belleten** Cilt: IX Say,:35, Ankara Temmuz 1945, s.299-303; M. C. ehbeddin Tekinda , öKaramanl,arö, **A**, 1953 C.VI. s.319.

¹⁷ Bu sikke hakk,nda detayl, bilgi için bkz, Sa lam, ö imdiye Kadar Görülmeyen Cimri Sikkesiö,

Bey vezir olurken, yan,ndaki Türkmen beylerinden her birine uçlarda birer beylik verildi.¹⁹ Bu s,rada Karamano lu Mehmet Bey yap,lan divan toplant,s,nda divanda, sarayda, resmi toplant,larda, mecliste ve meydanda Türkçeden ba ka dil kullan,lmayaca , hususunda Türk millî uuruu göstermesi aç,s,ndan çok önemli bir karar ald,. Bu kararla daha önce devletin resmî dili olarak kullan,lan Farsça yerini Türkçeye b,rak,yordu.²⁰

Alâeddin Siyavu (Cimri), Konyaøy, ele geçirdikten sonra konumunu yükseltmek için IV. Rükneddin K,lç Arslanøn k,z, ile evlenmek istedi. K,z,n annesi Gazalya Hatun evlili e s,cak bakarak, çeyiz haz,rl, , için 4 ay mühlet istedi ve bu istek makul görüldü. Alâeddin Siyavu øun (Cimri) Konyaøda tahta ç,kmas, ile Vezir Fahreddin Aliønin (Sahib Ata) Karahisar, Devleøde hüküm süren o ullar,, Germiyano ullar,øndan destek alarak, Konyaøya do ru hareket ettiler. Bunun üzerine Karamano lu Mehmet Bey ve Alâeddin Siyavu da Ak ehir istikametine do ru yönelediler. De irmen Çay, mevkinde yap,lan sava ta, Fahreddin Ali (Sahib Ata) O ullar, Taceddin Hüseyin ve Nusreteddin Hasan sava la birlikte hayatlar,n, da kaybettiler (26 May,s 1277). Bu galibiyetten sonra Alâeddin Siyavu ve ordusu Sahib Atao ullar,n,n hâkimiyetindeki Karahisar, Devleøyi ku att,larsa da bir sonuç alamadan Konyaøya döndüler.²¹

s.299-303; **Selçuklular,n Nadir Paralar,ndan Baz,lar, ve Cimriøn Sikkeleri**, Yap, Kredi Bankas, Nümizmatik Yay,nlar,, No:2, stanbul, 1972.

¹⁸ Bkz. Nezihi Aykut, øTürkiye Selçuklu Sultan, Siyavu øun (Cimri) Sikkeleriø, **Belleten** say, 203, Ankara 1988, s.475-482; Sa lam, ø imdiye Kadar Görülmeyen Cimri Sikkesiø, s.301.

¹⁹ ikarî, **Karaman O ullar, Tarihi**, (Yay,nlayan Mesud Koman) Konya 1940, s. 45-46.

²⁰ Bkz. Erdo an Merçil, øTürkiye Selçuklu Devrinde Türkçønin Resmi Dil Olmas,n, Kim Kabul Etti?ø, **Belleten** Say, 239, Ankara 2000, s.51-57; Tekinda , øKaramanl,larø, **A**, s.319.

²¹ bn Bibi, **El Evâmirüø-Alâøye Fid-Umûriø-Alâøye**, s.209-213; Aksarayî, **Müsâmeretüø-Ahbâr**, s.96-97; Sümer, øAnadoluøda Mo ollarø, s.47, 51-53; Kaymaz, **Pervane Muinüø-din Süleyman**, s.173-174; **Baybars Tarihi**, s.90-91; Tekinda , øKaramanl,larø, **A**, s.319.

I.BÖLÜM

SULTAN III. GIYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİ (1277-1284)

1-Pervane Mu'ineddin Süleyman'ın Öldürülmesi ve Türkiye Selçuklu Devletinin Yükselişi, Sürecine Giriş

Türkiye Selçuklu Devleti, Hatiroğlu isyanı ile başlayan ve zincirleme olarak devam eden, Memluk Sultanı, Baybars'ın Anadolu Seferi, Pervane Mu'ineddin Süleyman'ın yargılanmak üzere Aladağ'a gitmesi ve bu bölüğü fırsat bilen Karamanlılar'ın isyanı (Cimri isyanı) gibi zor bir süreçten geçmekteydi.²²

Memluklarla Moğollar arasında 1277 yılında yapılan ve Moğolların yenilgisi ile sonuçlanan Elbistan Savaşı'ndan sonra, Pervane Mu'ineddin Süleyman'ın ikiyüzlü siyaseti nedeniyle Memluk Sultanı, Baybars Anadolu'dan ayrıldı. Memluk Sultanı, Baybars'ın ülkesine dönmesi üzerine bir müddet durumu değerlendirilen Pervane Mu'ineddin Süleyman, bekleyişin bir sonuç getirmeyeceğini düşünüp, Seyfettin Erbeği İhanlı, Hükümdar, Abaga'ya göndererek, yapılan savaşta ve malubiyeti bildirdi. Gelişmeleri haber almaz Anadolu'ya gelen Abaga, buradan Erzincan Divriği yolundan savaşın yapıldığı Elbistan bölgesine geldi. Abaga'nın gelmesi ile Pervane Mu'ineddin Süleyman ve Selçuklu erkânı, da hemen Abaga'nın yanına geldiler. Savaş alanında yapılan incelemelerde Moğol ordusunu komuta eden Toktu ve Tudavun Noyanlar da dâhil birçok Moğol cesedi ile karşılaştıkları Abaga, gözyaşlarına tutamayıp ağladı. Bu gözyaşları, daha sonra yerini öfkeye bıraktı.

²² Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 2004, s.596

tek Selçuklu askeri bile yoktu.²³

Bu durumda Abaga, Pervane Mu'neddin Süleyman'ın Memluk Sultan, Baybars'da i birli i yapt, , iddialar,n,n do ru oldu unu dü ünmeye ba lad,. Bu s,rada Memluk Sultan, Baybars ile bozu up lhanl,lara s, ,nan Aybe i eyhi adl, biri Sultan Baybars ile Pervane Mu'neddin Süleyman aras,nda geçen mektuplar, ortaya ç,kan,nca, Abaga, onun ihanetinden emin oldu.²⁴

Abaga Anadolu'ya geldi inde Memluk Sultan, Baybars am'æ varm, t,. Mevsimin yaz olmas, nedeniyle Baybars'ø takip etmeyen Abaga, sadece bir elçi ile seneye askerleri ile gelip kendisinden intikam alaca ,n, yazan bir mektup yollamakla yetindi. Abaga sava alan,n, tetkik ettikten sonra Kayseri'ye geldi. Burada Mo ollar korkunç bir katliam yapt,lar. Bu katliamdan tüm Kayseri halk, nasibini al,rken, ehrin ileri gelenlerinden kad, Celaleddin Habib, Fahreddin Göç-be i, Nureddin Karaca, Zaireddin Hud gibi ki iler de katliama u ramaktan kurtulamad,lar. Daha sonra Anadolu'da ç,kan Cimri isyan, ve di er olaylarla ilgilenmesi için ehzade Kongurtay'ø görevlendiren Abaga, yan,na Pervane Mu'neddin Süleyman ve vezir Fahreddin Ali'yi (Sahib Ata) da alarak Alada 'æ hareket etti. Gitti i her yerde ya ma ve katliamlar yapan Mo ollar, Pervane Mu'neddin Süleyman'ın iktas,²⁵ olan

²³ bn Bibi, **El Evâmirü'd-Alâ'îye Fî'd-Umûri'd-Alâ'îye**, s.196-197; Kaymaz, **Pervane Mu'neddin Süleyman**, s.175; **Baybars Tarihi**, s. 91-92.

²⁴ Anonim **Selçukname**, (Çev. F. N. Uzluç), Ankara 1952 s.38; Kaymaz, **Pervane Mu'neddin Süleyman**, s.176; **Baybars Tarihi**, s. 91-92.

²⁵ İktâ müllkiyeti devlete, kullan,m hakk, iktâ sahibi denilen ah,slara ait olan toprak grubudur. İktâ sahibi devlet ad,na bölgeden vergi toplar. İktâ sahibi toplad, , vergi ile kendi maa ,n, kar ,lar. Sava halinde bölgeden toplanan eli silah tutan atl, birlikler ölu turularak, orduya kat,l,r ve bu askerlerin tüm ihtiyaçlar,n, iktâ sahibi kar ,lar. İktâ sahibi ayn, zamanda sorumlu oldu u bölgenin güvenliğini ve bu bölgede ki tar,msal üretimin devaml,l, ,n, sa ,lar. Türkiye Selçuklu Devleti'nde uygulanan bu sistem, Osmanl, mparatorlu u'nda T,mar sistemi olarak devam etmi tir. Osman Turan, **Ö kta'ö**, A, C.V-2, stanbul 1950, s.949-959.

kalesine geldiler. Abaga, kalenin kendisine teslim edilmesini istedi. Pervane Mu'ineddin Süleyman, kale komutan, Seyfettin'e kaleyi Mo ollara teslim etmesini söyledi. Fakat kale komutan, Seyfettin, Pervane Mu'ineddin Süleyman'ın u anda bir esir oldu unu söyleyerek, kaleyi teslim etmedi. Durumu oldu u gibi anlatmas,na ra men Abaga, Pervane Mu'ineddin Süleyman'a inanmad, ve onun hâla bir oyun çevirdi ini dü üdü. Bu olay di erleri ile birle ince Pervane artan bir göz hapsinde tutulmaya ba land,. Buradan Alada 'a geçen Abaga, Pervane Mu'ineddin Süleyman'ı yarg,lamak için divan kurdu. Bu yarg,lamada Mo ol noyanlar, iki farkl, görü e bölündüler. Bir k,s,m noyanlar ihaneti kesinle en Pervane Mu'ineddin Süleyman'ın öldürülmesi gerekti ini dü ünürken, bir k,sm, ise onun iyi bir vergi toplay,c,s, oldu unu ve bu yüzden affedilmesi gerekti ini ileri sürdüler. Abaga bu iki görü ün aras,nda kalarak Pervane Mu'ineddin Süleyman hakk,nda bir karara varamam, ken, Elbistan Sava ,ında öldürülen Toku ve Tudavun Noyanlar,n akrabalar,n,n itiraz ve feryatlar, sonucunda Pervane Mu'ineddin Süleyman'ın idam,na karar, verildi. Bu idam için Gökçe Bahad,r adl, bir emir görevlendirildi. Gökçe Bahad,r ile birlikte ülkesine gidece i sözlerine inanmayan Pervane Mu'ineddin Süleyman, öldürülece ini anlad,. Pervane Mu'ineddin Süleyman ile öldürülmesi kararla t,r,lan 32 ki ilik yak,n,, idam edilecek yere getirildi. Burada müsaade isteyerek iki rekât namaz k,lan Pervane Mu'ineddin Süleyman, daha sonra beraberindekilerle birlikte öldürüldü (Rebiülevvel Ba , 676 ó A ustos 1277).²⁶

²⁶Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s. 87-96; bn Bibi, **El Evâmirü'd-Alâ'ye Fid-Umûri'd-Alâ'ye**, s.196-20; **Baybars Tarihi**, s. 92-93; Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.566-569; Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s. 249-252; Kaymaz, **Pervane Mu'ünü'd-din Süleyman**, s.176-179.

Adoluıda bir yere muhtemelen kendi iktas, olan Sinopıa defnedilmi olabilir. Fakat ne Sinopıa ne de Pervane Muıneddin Süleymanın di er iktalar,nda ona ait bir mezar bulunamamas, bu durumun bugüne kadar aç,klanmam, olmas,n, göstermektedir.²⁷

Abud Farac, Pervane Muıneddin Süleymanın öldürülürken hiç korkmad, ,n, ve en ufak bir titreme halinin bile olmad, ,n, söylerken, onun son sözlerinin öSizden görece im mükâfat bu mu? Size hizmet edenlere kar ,l,k böyle midir?ö oldu unu kaydetmi tir.²⁸ Mevlana Celaleddin, Mektubatında Pervane Muınüddin Süleymanın dirayetini, adaletini, cömertli ini, hayratlar,n, ve ülkeyi refaha kavu turmas,n, bol bol över. Daha çok Mevlanaın,n yak,nlar, için isteklerde bulundu u bu mektuplarda az da olsa baz, ele tirilerde vard,r.²⁹

Pervane Muıneddin Süleyman, Erzincanından geçerken halk kendisine moral vermek için kurtulup geri gelece i yönünde sözler söyleyerek, dualarla onu u urlad,. Fakat Pervane Muıneddin Süleyman bu ki ilere bundan sonra bu topraklarda Horasanl,lar,n hâkim olaca ,n, ve bu ekilde ya aman,n kendilerine fayda vermeyece ini söyledi. Kendisine kaçmas, yönünde telkinlerde bulunanlara ise kaçmas,na f,rsat bulundu unu fakat bu durumda Mo ollar,n Anadoluıda kendi yüzünden suçsuz bir sürü insan, katletmesine gönlünün raz, olmad, ,n, söyledi i belirtilir.³⁰

²⁷ Kaymaz, **Pervane Muınuđ-din Süleyman**, s.179.

²⁸ Bar Hebraeus, **Abud-Farac Tarihi II**, s.600.

²⁹ Mevlana Celaleddin, **Mektuplar**, (Çev. Abdülbaki Gölp,narl,), nk,lâp Yay,nlar,, stanbul 1999, s.246-253.

³⁰ Aksarayî, **Müsâmeretüđ-Ahbâr**. s. 90-91

Süleyman'ın idamından sonra ileri gelen birçok kişinin ölümü ile Türkiye Selçuklu Devleti sahipsiz kalmı, t.r. Maddî manevî devlete güç katan bu kişiler ile birlikte adeta devlet de yok olmaya başlamı, t.r. Taceddin Mutez'ın Erzincan'da, Atabeg Mecdeddin Muhammed'ın Sivas'ta hastalanarak ölmeleri; Siraceddin Urmevi, Kayseri kadı, Celaeddin Habib ve Sivas kadı, zzedin Urmevi'nin ölmeleri ve Moğol yağmalarından Suriye'ye kaçan birçok ilim ve devlet adamı ortadan kaybolması, kaybolan önemli eserleri gözler önüne serer. Nitekim Pervane Mu'ineddin Süleyman'ın ölümü ile artık yeni bir döneme girilmiştir. Bu yeni dönemde Selçukluların ihtisamlı dönemlerini gören bir tek Vezir Fahreddin Ali (Sahib Ata) kalmı, t.r. Hatırlı isyanı ile başlayan ve Pervane Mu'ineddin Süleyman'ın öldürülmesi ile biten bu olaylar zincirinde Selçuklu devleti iyiden iyiye zayıflamı ve yıkılmaya sürecine girmiştir.³¹

Pervane Mu'ineddin Süleyman'ın idamından sonra devlet 1308 yılına kadar varlığını devam ettirmişse de Moğollar bir anlamda bu devleti fiilen yıkımlarıyla Anadolu'yu umumi valilerle yönetmeye başlayan Moğollar, askerî güçleriyle düzeni sağlamaya çalışmışlardır. Ayrıca yine Moğolların iktidarını yitirmeleri, mirî sistemi bozması, bu yüzden askerleriniz kalmı ve bu kişiler de memlekette huzursuzluk çıkarmışlardır. Çalışmaları daha sonraki bölümlerinde bahsedileceği gibi bu sistemin bozulmasıyla Selçuklu Sultanları bile iktidar ile geçinmek durumunda kalmışlardır.³² 1277'den başlayarak Selçuklu ordu mevcudu gitgide azalmı ve devletin yıkılması, yakını bir zamanda tamamen ortadan kalkmış, t.r. Bunun en büyük

³¹ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.570-574; Claude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, (Çev. Erol Üyepazarcı) İstanbul 2000, s. 269.

³² Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2005, s.297-298; Nejat Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Devletinin İktidar Mekanizması ve Rolü İö**, **A.Ü.D.T.C.F TAD**, Cilt II Say, 2-3 (1964), Ankara 1966, s.98.

almas,d,r. ktalar mülk haline getirilmi bu ise ordunun sonunu getirmi tir. Bu ve ba ka nedenlerle ortadan kalkan Selçuklu ordusunun yerini Mo ol kuvvetleri alm, t,r. Özellikle y,k,l, döneminde Selçuklu- lhanl, ortak ordular, kullan,lm, t,r. Bu ortakla a ordu dönemin artlar, gere i daha çok Türkmen ve Mo ol isyanlar,n, bast,rmakta rol alm, t,r.³³

Gerek Türkmenlerin gerekse Mo ollar,n ç,kard,klar, isyanlar ticareti etkilemi , iktisadî ve sosyal yap,y, bozmu tur. Her ne kadar gerileme döneminde de Mo ol hâkimiyeti mevcutsa da Selçuklu devleti o dönemde askerî ve bürokratik alanda büyük bir buhrana girmemi tir. Ticaret yollar, kesintiye u ramam, , büyük abidevî in aatlar bile yap,lm, t,r.³⁴

Gerileme döneminde bir ekilde iç özgürlü ünü korumu olan Türkiye Selçuklular,, Pervane Muçneddin Süleymanın ölümünden sonra fiilî bir i gale maruz kalacak ve Mo ol tahakkümünü hep üzerinde hissedecektir. Bu durum devletin y,k,l, ,n, h,zland,rm, , böylece 1277 y,l,nda y,k,l, dönemine girilmi tir.³⁵

Pervane Muçneddin Süleyman öldü ünde arkas,nda ba ka artlar alt,nda bir Anadolu b,rakm, t,r. Anadoluğun do u bölgeleri Mo ol hâkimiyetini daha çok hissederken, bat,s,nda devaml, suretle Türkmenlerin isyanlar, var olmu tur. Bu durum ileride beyliklerin kurulmas, ve ard,ndan Osmanl, Devletinin kurulup

³³Ayd,n Taneri, *öMüsâmeretül Ahbârın Önemi ve De eriö*, **A.Ü.D.T.C.F TAD**, C. IV/6-7, Ankara 1966, s.163; Anadolu'da ikta sistemi ve toprak hukuku aç,s,ndan detayl, bilgi için bkz. Osman Turan,*öTürkiye Selçuklularında Toprak Hukukuö*, **Anadolu Selçuklular, ve Beylikler Dönemi Uygarl, , I**, (Editör: Ahmet Ya ar Ocak), Kültür ve Turizm Bakanl, , Yay,nlar,, Ankara 2006, s. 329-339.

³⁴Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk- slam Medeniyeti**, s.297-298.

³⁵V. Gordlevski, **Anadolu Selçuklu Devleti**, Onur Yay,nlar,, Ankara 1988, s.74.

geli me olmu tur. Bu nedenle Pervane Mu'ineddin Süleyman, yaptı, , entrikalar ve bu olaylar,n sonucunda ölümü ile bilmeden Türk tarihi üzerinde olumlu bir rol oynam, t,r.³⁶

2-Kongurtay'ın Anadolu Valiliğine Atanması,

İhanlı, Hükümdar, Abaga, Anadolu'dan ayrılrken kardeşi Kongurtay'ı burada vali olarak görevlendirdi. Bu nedenle Anadolu'da asayişin salınması için Selçuklu Sultan, III. Gıyaseddin Keynüsrev, Fahreddin Ali (Sahib Ata) ile birlikte Aksaray'a gitti. Burada Kızı Hamid adlı bir iktidar sahibi mevcut karışıklıklardan yararlanarak, 4 bin kişilik kuvveti ile halka zulümler yapıyor ve karışıklık çökertiyordu. Kızı Hamid soygunlarına devam ederken Hoca Mesud Kervansaray, yakınlarda bir Moğol kuvvetinin geldiği haberi duyuldu.³⁷ Bu haberi Kızı Hamid'in tahsildarı, yardımcı olan ayn zamanda yorgancı olan Aksaraylı en-git araştırdı.³⁸

Aksaraylı en-git, Moğolların geldiği haberinin yanlış olduğunu ve gelenlerin Moğol kıyafeti giymiş bir avcı beyinin birlikleri olduğunu haberini Kızı Hamid'e verdi. Bunun üzerine Kızı Hamid, Aksaray esnaf ve halkına da yanına asker yaparak Tuğrai'ye mesine hareket etti ve burada konakladı. Tüm bunlar olurken, Kongurtay Eyüp Hisar'a gelip Pervane Kervansaray'ında konaklamaya başladı. Moğol askerleri bu isyancı Kızı Hamid'i ilk başta asi Cimri'nin askerleri sanmış ve bu yüzden harekete geçmekte acele etmemiş ve tereddüt etmişlerdir. İlk başta tereddüdü geçen

³⁶ Kaymaz, **Pervane Mu'ineddin Süleyman**, s.181.

³⁷ Aksaraylı, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, s.97-101.

³⁸ Erdoğan Merçil, **Türkiye Selçuklularında Meslekler**, TTK Yayınları, Ankara 2000, s.80.

ku atm, ve yap,lan sava ta 4 bin ki ilik az bir kuvvetle savunmaya geçen K,z,l Hamid ve adamlar, öldürülmü tür. Aksaray'a giren Mo ol birlikleri ehirde ya maya giri tiler. Bu ya mada çocuk, kad,n, ya l, ve âlim demeden herkes ya öldürüldü ya da esir edildi. Esir edilenlerin aras,nda ehrin me hur iki ismi Burhaneddin Müderris ve Nasireddin Abdülcebbar da vard,. Mo ollar,n ya mas,na son vermek için K,z,l Hamid'ın yard,mc,s, en-git'ın yakalanmas, art ko uldu. Bu tedbirler sayesinde en-git yakaland, ve 15 bin dirhem ile cezaland,r,larak hayat,n, kurtard,. Bu olaylar ya an,rken ehirde bulunan kayna ,m,z Müsâmeretü'd Ahbâr'ın yazar, Aksarayî, kendisine verilen, esirlerin ve öldürülenlerin tespit görevini yerine getirdi ini ve 6 bin say,s,na ula an bir katliam yap,ld, ,n, aktar,r. Aksaray böylece büyük bir y,k,m ya am, t,r. Daha sonra Aksaray'dan ayr,lan Kongurtay, Konya'ya do ru hareket etmi tir.³⁹

3-Sahib emseddin Cüveynî'nin Anadolu'ya Geli i ve Mo ol Tahakkümü

Pervane Mu'neddin Süleyman'ın öldürülmesinden yakla ,k bir ay sonra Eylül 1277'de lhanl, Veziri emseddin Cüveynî, Abaga taraf,ndan, bozulan düzeni sa lamak ve yeni bir sistem olu turmak için Anadolu'ya gönderildi. Cüveynî ile birlikte Göhürge Noyan da Anadolu'ya geldi. Cüveynî'nin bu geli i Anadolu'da yeni bir dönemin de ba lang,c, say,labilir. Çünkü bundan sonra Anadolu'da Sultan hariç bütün devlet görevlileri lhanl,lardan olu acakt,r.⁴⁰

Selçuklu ve Mo ol birlikleri bozulan nizam, sa lamak için Karamano ullar,

³⁹ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.97-101; Sümer, öAnadolu'da Mo ollarö, s.54.

⁴⁰ W. M. Thackston, **Rash,dudd,n Fazlullah's Jami'at-Tawarik**; Compendium of Chronicles, (Edited by: inasi Tekin-Gönül Alpay Tekin) C. III, Duxbury 1999 s.538-539.

en Akdeniz'e kadar olan bölgelerdeki Türkmenlerin birçoğu öldürüldü ve birçok ganimet elde edildi. Bu seferlere bizzat katılan Cüveynî, k, n ba lamasıyla Mo ol birlikleri ile Kaz-ova k, la ,na giderken, Sultan III. G,yaseddin Keyhüsrev ve Fahreddin Ali (Sahib Ata) ise Konya'ya döndüler. Fakat da ,lan Karamano ullar,n,n toplanmas,na f,rsat vermemek üzere Konya'da bulunan bir miktar Mo ol askeri ve ahiler birlikte tekrar Karamano ullar, üzerine yürüdüler. Fahreddin Ali (Sahib Ata), Göhürge Noyan ve Sultan III. G,yasedin Keyhüsrev'in Mut ovas,na geldi ini haber alan Karamano lu Mehmet Bey, hemen Alâeddin Siyavuş'u iç bölgelere yollad,. Kendisi güvendi i bir miktar asker ve akrabalar, ile Cüveynî'nin Kaz-ova'da olmas,n,n verdi i güven ve biraz da ihmalkârl,kla dü man, kontrol için geride kald,. Bu esnada tepenin birinde Mo ol askerlerine rast gelindi. Karamano lu Mehmet Bey, hemen m,zra , ile sald,r,ya geçince, Mo ollar kay,p vermemek için geri çekildi. Tehlikesiz bir yere gelen Mo ollar Kurba a-hisar, olarak adland,r,lan yerde Karamano lu Mehmet Bey'in üzerine ok ya d,rd,lar. Bu ok ya muru esnas,nda Karamano lu Mehmet Bey darbe alarak yere dü tü. Karamano lu Mehmet Bey'i kurtarmaya ko an iki karde i ve amcazadesi de bu ok sald,r,nda öldüler. Di er Karamano ullar, ise liderlerini kaybedince geri çekilerek, bozguna u rad,lar. Çarp, madan sonra Mo ollar öldürülen ki inin Karamano lu Mehmet Bey oldu unu görünce hemen ba ,n, gövdesinden ay,rarak Cüveynî'ye gönderdiler. Bu olaydan sonra tüm sahil bölgeleri taranarak birçok Türkmen öldürüldü ve mallar, talan edildi. Bu zaferden sonra Mo ollar, Ni de yolu üzerinden Kaz-ova'ya dönerken, Sultan III. G,yaseddin Keyhüsrev ve Vezir Fahreddin Ali (Sahib Ata) Konya'ya geçti.⁴¹

⁴¹ bn Bibi, *El Evâmirü'd-Alâiye Fid-Umûri'd-Alâiye*, s.215-216; Anonim, *Selçukname*, s.40; Müneccimba , Ahmed B. Lütfullah, *Câmiü'd-Düvel (Selçuklular Tarihi II: Anadolu Selçuklular,*

Karamano lu Mehmet Bey Mo ollara kar , her zaman bir mücadele içerisinde olmu tur. Türkçenin saray dâhil her yerde kullan,ımas, emrini veren, millî duygulara sahip bir ki i olan Karamano lu Mehmet Bey, Türk tarihinde çok önemli bir yer i gal eder. Karamano lu Mehmet Bey'ın öldürülmesi ile a ,r bir darbe alan Karamano ullar,, hayatta kalan karde i Güneri Bey zaman,nda tekrar güçlenmi ve Mo ollara ve Selçuklulara kar , mücadelelerini kald,klar, yerden devam etmi lerdir.⁴² Zira Gazan Han'ın Karaman O ullar, hakk,ndaki öBen dü man, arkta ve garpte ar,yorum, hâlbuki O benim cübbemin alt,nda bulunan Karamanl,lard,r.ö sözü Karamano ullar,ın, Mo ollara kar , verdikleri mücadeleyi ve Mo ollar, ne kadar u ra t,rd,klar,n, gösterir.⁴³

Karamano lu Mehmet Bey k,sa süre için de olsa Konya'ya, ele geçirdi inde Türkçenin her yerde konu ulmas, ve devlet i lerinin bu dille yap,ımas,n, öngören emri, maalesef onun Konya'ya, kaybetmesi ve ard,ndan ölümü ile devam edememi ve Farsça tekrar devlette hâkim dil olmu tur.⁴⁴

Cüveyni, Karamano ullar,n, bu ekilde etkisiz hâle getirdikten sonra Kastamonu, Simre (Amasya), Sinop gibi uç bölgelerine hilat ve hediyelerle giderek, oradaki Türkmenleri itaate ça ,rd, ve mektuplar gönderdi. Cüveynî, burada kanunlara ayk,r, olan vergileri kald,rd,, Herkesin gücüne göre vergi miktarlar,

---

ve Beylikler), Yay,nlayan Doç. Dr. Ali Öngül, zmir Akademi Kitapevi, 2001, s.120; Ali Sevim, öCimri Olay, Hakk,nda Birkaç Notö, **Belleten Dergisi** C. XXV\ 97 (1961), s.68-69.

⁴² Sümer, öAnadolu'da Mo ollarö, s.55.

⁴³ Tekinda , öKaramanl,larö, A, s.320.

⁴⁴ Mehmet Ali Bozku , **Türkiye Selçuklular, Döneminde Karamanl,lar**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yay,nlanmam, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008, s.40.

y,la toplan,ımas, ve bunun d, ,nda kimsenin mal,n,n müsadere edilmemesi emrini verdi.⁴⁵ ehirleri yeniden imar eden Cüveynî, daha önce Anadolu'da bulunmayan tamga vergisini ilk defa uygulamaya koydu.⁴⁶

Cüveynî ayr,ca Baba Tu râî zaman,ndan kalan ve ödenemeyen Selçuklu borçlar, için Türkiye Selçuklular,ın, itibar,n, gözeterek, dönemin en mamur ehirlerinden olan ve kuma lar, ile ünlü Erzincan ve çevresinin gelirlerini İhan,ın ncüsü⁴⁷ ve Hasø,⁴⁸ haline dönü türerek, konuyu biraz da hanl,lar aleyhine çözdü. Bu ekilde Anadolu'da i leri yoluna sokan Cüveynî, Tokat ve Koyunhisar taraf,ndan Abaga,ın, huzuruna gitti. Cüveynî, Anadolu'dan ayr,l,rken, o lu Hoca Harun'u vali, Göhürge Noyan, ise askerî kumandan olarak atad.,⁴⁹

Cüveynî Anadolu'da her ne kadar k,sa bir süre kald,ysa da Sivas'ta in a ettirdi i Çifte Minareli Medrese bu topraklarda onun ad,n, ya atan bir eser olmu tur.⁵⁰ Cüveynî, Büyük Selçuklu Veziri Nizamülmülk gibi âlim, edip, iyi bir yönetici ve devlet adam,d,r. İhanl, devletini düzen içinde tutmaya çal, t,ysa da hakk,nda bir sürü as,ls,z iftiralara maruz kalarak, Argun Han döneminde öldürüldü.⁵¹ Ayr,ca Cüveynî Anadolu'daki malî sistemi Mo ol sistemine uyumlu hale getirdi. Kendisi ilim adamlar,, sofiler, sanatç,larla bir arada olmay, seven ve onlara sahip

⁴⁵ bn Bibi, *El Evâmirü'd-Alâıye Fid-Umûrid-Alâıye*, s.216-217.

⁴⁶ Cahen, *Osman,lardan Önce Anadolu*, s. 272; Z. Velidi Togan, *öMo ollar Devrinde Anadolu'nun ktisadi Vaziyetiö*, THITM, stanbul 1931, s.18.

⁴⁷ Bu kelime İhanl,larda, hükümdara ait olan arazi için kullan,lan bir tabirdir. ö ncüö, *A*, C.V-2, s.995-996.

⁴⁸ Bu kelime de İhan,ın ki isel arazisi anlam,na gelmektedir. İhanl,larda bu araziler için bazen incü bazen de hass-, incü denilmektedir. Cengiz Orhonlu-Nejat Göyünç, *öHasö*, *D A*, C.16 s.268-270.

⁴⁹ bn Bibi, *El Evâmirü'd-Alâıye Fid-Umûrid-Alâıye*, s.232-233.

⁵⁰ Turan, *Selçuklular Zaman,nda Türkiye*, s.590.

⁵¹ smail Hakk, Uzunçar ,l,, *Osmanl, Devleti Te kilat,na Medhal*, TTK Yay,nlar,, Ankara 1988, s.210-211.

öneminde birçok air onu öven iirler kaleme alm, t,r.⁵²

Bu uygulamalarla Türkiye Selçuklu Devleti lhanl, malî sistemi içerisine sokuluyor ve gelirlerine el koyularak paran,n do rudan lhanl, hazinesine girmesi sa lan,yordu. Ba ,ms,z devletlerin toplayabildi i vergi toplama i levi Türkiye Selçuklu Devleti~~nden~~den al,narak, devlet adeta bir eyalet durumuna sokuluyor ve Mo ol tahakkümü artarak devam ediyordu.⁵³ Art,k bu tarihten itibaren Türkiye Selçuklu Sultanlar,, Mo ol Hanlar,,n,n alelaide bir tâbi durumuna dü üyorlard.,⁵⁴

4-Cimri syan,,n,n Bast,r,lmas,

Cüveynî Anadolu~~dan~~dan ay,r,l,rken, Sultan III. G,yaseddin Keyhüsrev ve Fahreddin Ali~~ye~~ye (Sahib Ata) asi Alâeddin Siyavu ~~ın~~ın (Cimri) pe inin b,rak,lmamas,,n, söylemi ti. Bunun üzerine her ikisi Cüveynî~~ın~~ın bu iste ini yerine getirmek amac,yla, Karahisar, Devle (Afyon) taraflar,,na kaçan ve Karamano lu Mehmet Bey~~ın~~ın ölümü ile mücadeleyi tek ba ,na yürüten Alâeddin Siyavu (Cimri) ile sava acak bir ordu olu turdular. Zira Karamano ullar, son olaylarda a ,r bir darbe yediyse de uç Türkmenleri Alâeddin Siyavu ~~ın~~ın (Cimri) sahip ç,km, ve Mo ollarla mücadeleye devam etmi lerdir. Kaz-ova k, la ,ndan Engürü (Ankara) taraflar,,na gelen Fahreddin Ali (Sahib Ata) ve Sultan III. G,yaseddin Keyhüsrev burada bir ay⁵⁵ kald,lar ve ülkenin her yan,,na Alâeddin Siyavu (Cimri) ile sava acak asker yollamalar, ile ilgili fermanlar yollad,lar. Bu ça r,ya Germiyanl, Ali iro lu

⁵² Abu Bakr bn al-Zaki, **Ravzatü'd-Küttâb va Hadîkatad-Albâb**, TTK Yay,nlar,, Ankara 1972, s.57-58.

⁵³ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s. 257-258.

⁵⁴ Faruk Sümer, **O uzlar** (Türkmenler), Türk Dünyas, Ara t,rmalar, Vakf,, stanbul 1999, s.179.

⁵⁵ Ankarada Sultan ve Sahib Ata~~ın~~ın bir ay kald, , sadece Aksarayıda geçmektedir.

Alâeddin Süleyman'ın çocukları, ve öldürülmesi ile etrafa
da ,lan adamlar, hemen uyararak huzura geldiler.⁵⁶

Büyük bir ordu toplandıktan sonra harekete geçen Selçuklular, Karahisar, Devle (Afyon Karahisar) tarafına doğru yola çıktılar. Önce Amuriyye (Seyid Gazî-Emirda) yakınında Barçunlu bölgesine gelen Selçuklular, oradan Yedikapı mevkiine hareket ettiğinde, Alâeddin Siyavuş'un (Cimri) ordusu da Pınarbaşı mevkiine gelmişti. Ordunun Sultan III. Gıyâeddin Keyhüsrev'e eklenmesiyle, toplama bir ordu oluştu ve Germiyanlıların izin alarak ailelerini görmeye gitmeleri nedeniyle ilk amaçta emirler bir savaşta girmenin mümkün olamayacağına, öne sürdüler. Fakat Germiyanlıların geri gelmesi ve Sultan III. Gıyâeddin Keyhüsrev'in emriyle harekete geçildi ve Melifdon (Bolvadin) istikametinde Sakarya nehri geçildi. Bu sırada öncü birlikleri Alâeddin Siyavuş'un (Cimri) karakolundaki devriye askerlerinden birkaç kişi yakalayıp, Emir Seyfettin Toruntay'a getirdiler. Tüm bunlar olurken, Selçuklu ordusu ile Alâeddin Siyavuş (Cimri) 17 Muharrem 678'de Cuma günü (01.06.1279)⁵⁷ karşılaştılar. Gerçekleştiren savaşta ilk hamleyi Alâeddin Siyavuş'un (Cimri) ordusu yaptı. Selçuklu ordusu da ,lan emareleri gösterirken destek birimi olarak da ,lan eteklerinde bekletilen Melikü'd-Ümera Gıyâeddin Muhammed bin Süleyman, Emir Bedreddin İbrahim bin Hoteni ve Sümbat, Alameddin Kayser derhal gelerek, Alâeddin Siyavuş'un (Cimri) ordusunu bozdu. Böylece bu son müdahale ile Alâeddin Siyavuş (Cimri) savaşta ,lanı kaybetti.⁵⁸

⁵⁶ İbn Bibi, *El Evâmirü'd-Alâiye Fid-Ümûri'd-Alâiye*, s.236; Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Ahbâr*, s.101-102.

⁵⁷ Yukarıda verilen tarih Anonim Selçukname'den alınmıştır. Bu olayın tarihi İbn Bibî'de 17 Muharrem 677 olarak verilmektedir. Bize göre kronolojik olaylar göz önüne alındığında İbn Bibî'nin vermiş olduğu tarih doğru olamaz. Çünkü bu tarih doğru kabul edilirse daha Pervâne'nin öldürülmemiş olması gerekir. Anonim *Selçukname*, s.41.

⁵⁸ İbn Bibi, *El Evâmirü'd-Alâiye Fid-Ümûri'd-Alâiye*, s.237-238; Aksarayî, *Müsâmeretü'd-*

Kazanılan zaferden sonra birçok Türkmen öldürüldü. Alâeddin Siyavü (Cimri) daha önce aldıkları, Sultan I. Alâeddin Keykubat'a ait çetir, Alameddin Kayser tarafından ele geçirildi ve Sultan III. G. yaseddin Keyhüsrev'e teslim edildi. Bu başarılarından dolayı, Alameddin Kayser birçok ihsana nail oldu. Savaşta ayrıca Fahreddin Ali'nin (Sahib Ata) çocuklarını, öldüren Alâeddin Siyavü (Cimri) komutan, Saru-ala da esir edilmişti. Saru-ala hayatını, kurtarmak için 100 bin dirhem kefalet önerdiyse de kabul edilmeyerek öldürüldü. İbn Bibi gecenin çökmesi ve yağmur yağması gibi etkenler olmasaydı, bu savaşta hiçbir Türkmen'in sağ kurtulamayacağını ifade etmektedir. Nitekim bundan sonra Alâeddin Siyavü (Cimri) ordusundan bir el getirene hediye, bir ayak getirene bir günlük ücret, bir baş getirene altın ve at gibi ödülleri verilmesi, yağınan Türkmen katliamını, açıkça göstermektedir.⁵⁹

Daha sonra Alâeddin Siyavü (Cimri), Germiyanlı Türkmenler tarafından Sultanlara has giydi i kırım, çizmesinden tanınarak yakalandı. Yakalanan Alâeddin Siyavü (Cimri), Sultan III. G. yaseddin Keyhüsrev'in görevlendirdiği Emir-i Meclis Karahisarlı, Cemaleddin Ebu Bekir tarafından, Germiyanlılardan alınarak huzura getirildi. Türkiye Selçuklularını, müthiş bir şekilde sarsan Cimri isyanı, bu şekilde bastırıldı. Alâeddin Siyavü (Cimri) akıbeti ise diri diri derisi yüzölüp içine saman doldurularak, öldürülmek oldu. Daha sonra ölüsü tüm Selçuklu ehirlerinde gezdirilerek tehir edildi.⁶⁰ Sultan III. G. yaseddin Keyhüsrev bu tehlikeli isyanı,

---

Ahbâr, s.102-103; Erdoğan Merçil-Ali Sevim, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, TTK Yayınları, Ankara 1995, s.485; Sevim, "Cimri Olayı Hakkında Birkaç Not", s.69.

⁵⁹ İbn Bibi, **El Evâmîrüd-Alâkiye Fid-Umûriid-Alâkiye**, s.238.

⁶⁰ İbn Bibi, **El Evâmîrüd-Alâkiye Fid-Umûriid-Alâkiye**, s.238; Aksarayî, **Müsâmeretüid-Ahbâr**,

dönemindeki en önemli muvaffakiyetini böylece
gerçekle tirdi.⁶¹

Selçuklu kaynaklar, bu ki iyi yermek amac, ile Cimri lakab,n, ona lay,k görmü lerdir.⁶² Zira bu bir isim olmay,p eski Türkçe ve Farsçada e k,ya, serseri, sefil manalar,na gelen bir kelimedir. Ayr,ca Türkiye Selçuklular, bu isyanla uzun süre u ra m, ve bu nedenle birçok Türkmen ve insan ölmü tür. Bu yüzden isyan,n bast,r,lmas, sevinç ile kar ,lanm, ve enlikler yap,lm, t,r. Fakat bu isyan,n bast,r,lmas, Türkmenlerin tamamen kontrol alt,na al,nd, , anlam,na gelmiyordu.⁶³ Bu isyan bir anlamda Türkmen isyan, olarak geçse de bu olayda tüm Türkmenler birlikte hareket etmemi tir. Buna en güzel örnek Germiyanl,lar,n bu isyanda Selçuklu saflar,nda olmalar,d,r. leriki bölümlerde bahsedilece i gibi Türkmenler, olaylar kar ,s,nda ayr, ayr, hareket etseler de Mo ol tahakkümü artt,kça birbirlerine yakla m, ve ayn, saflarda bulunmu lard,r.⁶⁴ Cimri isyan,n,n bast,r,lmas, öyle büyük bir sevinç yaratm, t,r ki kaynaklar, zafer haberini getirenin elindeki mektubun Kurʻan sahifeleri gibi aziz oldu u ve müjdeler getirdi i ifade eder.⁶⁵ Ayr,ca Konyal, Tabib Ebu Bekr Zekiyeddin taraf,ndan yaz,lan ve günümüze kadar gelen bir mektupta Cimri isyan, nedeni ile düzenin bozuldu u her yerin peri an oldu u ve isyan,n bast,r,lmas, ile herkesin Allahʻa ükürler etti i belirtilir.⁶⁶

s.103; Anonim **Selçukname**, s.40-41; Merçil-Sevim, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, s.485; Sevim, **öCimri Olay, Hakk,nda Birkaç Notö**, s.69.

⁶¹ Osman Turan, **öIII. Keyhüsrev Maddesiö**, A C. VI, s.630.

⁶² Daha fazla bilgi için bak,n,z. Ayr,ca bu kaynakta Cimri için ba ka olumsuz s,fatlar da kullan,lm, t,r. Abu Bakr bn al-Zaki, **Ravzatü'd-Küttâb va Hadikatad-Albâb**, s.26, 28, 36.

⁶³ Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.587-589.

⁶⁴ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s. 262.

⁶⁵ Osman Turan, **Türkiye Selçuklular, Hakk,nda Resmî Vesikalar**, TTK Yay,nlar,, Ankara 1988, s.150-151.

⁶⁶ Sevim, **öCimri Olay, Hakk,nda Birkaç Notö**, s.70.

Anadolu halk,n,n Mo ol tahakkümü, isyanlar ve daha birçok nedenle itibar kayb,na u ramas,na kar ,n hala Selçuklu ailesi haricinde birilerini hanedan olarak görme olas,l ,n,n olmad ,n, ortaya koyar. Karamano lu Mehmet Bey bu yüzden bu hareketi bir yerde me ru hale getirmek için II. zzeddin Keykavuşun o lu oldu unu iddia etti i Cimriöyi kullanarak isyan etmi tir. Bu olay bize Anadolu halk,n,n ya anan her eye ra men Selçuklu ailesine olan ba l,l ,n, göstermesi aç,s,ndan ilginçtir. Bu nedenle Mo ollar Anadolu'da isyanlar, kolay bast,rabilmek ad,na Selçuklu saltanat,n,n haklar,n,, sembollerine varana kadar istismar etse de Selçuklu Sultan,ön, kukla ekinde bile olsa muhafaza etmi lerdir. Her ne kadar daha sonra Mo ollar aras,nda Müslümanl , , seçenler olsa da sonuçta Mo ollar slamiyetø hala uzakt,lar. Bu yüzden isyanlar,n her an bir gazaya dönü mesi ihtimali büyüktü. Tüm bu nedenler sebebiyle Mo ollar kukla durumunda olsa da Selçuklu Sultanlar,na dokunmama siyaseti gütmü lerdir.⁶⁷

Yukar,da belirtti imiz geli meler olurken, Sinopæ Canitliler (Trabzon-Rum mparatorlu u) kad,rgalarla bir sefer düzenledi. Bu durumda Sinopæta bulunan kuvvetler ve Çepni Türkmenleri sald,r,ya kar ,l,k vererek Sinopæun dü mesini engellediler. Sinop komutan, Taybu a bu müjdeyi Sultan III. G,yaseddin Keyhüsrevø vermi ve bu sayede ödüllendirildi.⁶⁸ Sultan III. G,yaseddin Keyhüsrev buradan sonra Burgulu (Uluborlu) taraflar,na geldi. Burada Honaz ve Ladik (Denizli taraflar,) yöresinde oturanlar ucun emiri (emir-i büzürg)⁶⁹ Ali Beyø ikayete geldiler. Ali Bey her ne kadar Cimri isyan,na kat,lmad,ysa da Selçuklular taraf,ndan

⁶⁷ Mustafa Akda , **Türkiye'nin ktisadî ve çtimaî Tarihi**, Bar, Kitapevi Yay,nlar,, Ankara 1999, s.163-164.

⁶⁸ bn Bibi, **El Evâmirü'd-Alâ'ye Fid-Umûri'd-Alâ'ye**, s.238-239; Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.103-104; Turan, **Türkiye Selçuklular, Hakk,nda Resmî Vesikalar**, s.165.

⁶⁹ Bu ifade Aksarayîde geçmektedir.

n ça r,ya da uymam, t,r. Bu durumda huzura getirtilen Ali Bey suçlu bulunarak Karahisar, Devleøye sürüldü ve bir müddet sonra orada öldü. Daha sonra Sultan III. G,yaseddin Keyhüsrev Karahisar, Devle, uhud ve Sand,kl, taraflar,nda dola arak, Türkmenleri itaate ça rd, ve sonras,nda Konyaøya döndü.⁷⁰

Cimri isyan, bast,r,l,nca Kad, Cemaleddin Mahmut müjdeli haberi vermek üzere Abaga Hanøn yan,na gönderildi. Bu zaferden memnun kalan Abaga, Fahreddin Aliøye (Sahib Ata) bir hilat gönderip øKavam ül-mülkö lakab,n, verdi. Kad, Cemaleddin Mahmut da Abagaøn,n takdirini kazanarak, müstevfilikle birlikte saltanat naibli ine getirildi. Ayr,ca bu atamalarla birlikte Pervane Muøneddin Süleymanøn ye eni zzeddin Muhammed Beylerbeyli iøne atand,.⁷¹

5-G,yaseddin Mesudøn Anadoluøya Gelmesi ve Taht Mücadelesine Giri mesi

III. G,yaseddin Keyhüsrev'in çocuk denecek ya ta ba lad, , saltanat,nda Hat,ro ullar,, Cimri isyanlar, ile Baybars ve Abaga istilalar, gibi s,k,nt,l, hadiseler ard, ard,na gerçekleş ti. Tam bu s,k,nt,lar bitti derken bu sefer de III. Keyhüsrev yeni bir taht iddiac,s, ile kar ,la t,.⁷²

II. zzeddin Keykavus, taht,n, kaybedince ülkesini terk etmek zorunda kalm, t,. Önce Bizansøa s, ,nan II. zzeddin Keykavus, ilk ba ka iyi kar ,land, fakat daha sonra

⁷⁰ bn Bibi, **El Evâmirüd-Alâøye Fid-Umûrið-Alâøye**, s.238-239; Aksarayî, **Müsâmeretüð-Ahbâr**, s.103-104.

⁷¹ bn Bibi, **El Evâmirüd-Alâøye Fid-Umûrið-Alâøye**, s.239-240.

⁷² Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.596.

hapse at,ld., Ard,ndan Alt,nordu Devletini sayesinde K,r,møn Su dak ehrine kaç,p, ölene kadar burada ikamet edebildi. Devrik Sultan burada ailesi ve küçük bir erkân, ile ya ad, ve 1280 y,l, ba lar,nda K,r,møda öldü. II. zzeddin Keykavus, K,r,mødaki sürgün hayat,nda hep bir gün ülkesinin ba ,na geçip tekrar sultan olma ümidini yitirmed i gibi bunu o ullar,na da a ,lad,. Sultan II. zzeddin Keykavus ölmeden önce G,yaseddin Mesud, Rükneddin K,l,ç Arslan, Rükneddin Geyumers, Alâeddin Siyavü ve Feramurz adl, o ullar,ndan G,yaseddin Mesudø kendisine veliaht yapt,.⁷³

Bu ehzadelerden ba ka Bizansl, müellif Pachymeres, II. zzeddin Keykavusøun stanbuløda kalan Melik Konstantin⁷⁴ adl, bir o lu daha oldu unu söyler. II. zzeddin Keykavus K,r,møa giderken küçük ya ta bulunan ve stanbuløda kalan bu ehzade H,ristiyan olarak yeti tirilir ve Selanikøte dirlik sahibi yap,l,r.⁷⁵

bn Bibi, II. zzeddin Keykavusøun o lu G,yaseddin Mesudøa e er ba ar,p Selçuklu Sultan, olursa, naa ,n,n Selçuklu Sultanlar, türbesine götürülmesini vasiyet etti ini söylerken, II. zzeddin Keykavusøun gurbette yazd, , bir iirini de eserine koymu tur.⁷⁶ Bu arada 1280 y,l,nda ölen Taceddin Mutez yerine o lu Mucireddin Muhammed, ncu ve Mukataalar, düzenlemek üzere Anadoluøya gönderildi.⁷⁷

⁷³ bn Bibi, **El Evâmirüd-Alâiye Fid-Umûriü-Alâiye**, s.243-250.

⁷⁴ Melik Konstantinøn Selanikøteki dirli i sayesinde orada yurt tutan ehzadenin evlatlar,n,n, Y,ld,r,m Beyaz,t ile kar ,la t,klar, rivayeti Osmanl, kaynaklar,nda geçmektedir.

⁷⁵ Pachymeres G., **Relations Historiques**, (Trc:Albert Failler), C. XIII, Paris 1999, s.673-675; Yusuf Ayönü, öSelçuklu-Bizans li kileriö, **Türkler Ansiklopedisi**, C.6 s.610; Elizabeth Zachariadou, öII. zzeddin Keykavusøun Veroiaødaki H,ristiyan Torunlar,ö, (Çev. ahin K,l,ç) **Otam**, Say,:21, s.247,254.

⁷⁶ bn Bibi, **El Evâmirüd-Alâiye Fid-Umûriü-Alâiye**, s.243-250.

⁷⁷ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s. 266; Aksarayî, **Müsâmeretüü-Ahbâr**, s. 105.

Anadolu'ya geçme planlar, yaparken karde i Rükneddin Geyumers'ın gizlice Anadolu'ya gitti ini ö rendi. Bunun üzerine hemen plan,n, uygulamaya koymaya karar veren G,yaseddin Mesud, 1280 bahar,nda gizlice Sinop'a ula t,. Burada iyi kar ,lanan G,yaseddin Mesud'a Kastamonu Emiri Muzaffereddin Yavlak Arslan ve onun taraf,ndan yakalanan karde i Geyumers de kat,ld,. Karde i taraf,ndan affedilen Geyumers, bundan sonra karde i G,yaseddin Mesud'a hep sad,k kalm, t,r. Daha sonra Yavlak Arslan ve G,yaseddin Mesud, Anadolu Valisi Mo ol Noyan, Samagar'ın huzuruna hediyelerle gidip, durumu anlatt,lar. Samagar Noyan taraf,ndan iyi a ,rlanan G,yaseddin Mesud, buradan da Ihan'ın yan,na gitmek üzere badireli bir yolculu a ç,kt,. Ihan'ın kat,nda da çok iltifat gören G,yaseddin Mesud, iste i üzerine Selçuklu taht,na lay,k görüldü ve kendisine Amid, Harput, Malatya ve Sivas verildi. Fakat G,yaseddin Mesud, Abaga'n, ölümüne kadar onun yan,nda kald, ve kendisine verilen bu yerlere gidemedi.⁷⁸

6- Ihanl, ehzadesi Mengi Timur ile Memluk Sultan, Kalavun'un Sava ,

Dönemin iki büyük imparatorlu u Memluklar ve Ihanl,lar sürekli bir rekabet içindeydiler. Anadolu hudutlar,nda bu iki devlet sava halindeydi. Kilikya Ermenileri Mo ol yanl,s iken, Karamanl,lar Memluk taraftar,yd,. Bu rekabeti Ermeniler ve Karamanl, Türkmenler de körüklüyordu. Memluklar ve Ihanl,lar Rum-kale'de (Birecik) sava ,rken Karamanl,lar, Memluklu Sultan, Kalavun'a elçi gönderip, kendisine bir yol aç,l,rsa asker göndererek yardım da bulunaca ,n, söylüyordu. Bunun üzerine Memluk Sultan, Kalavun, askerî bir kuvvet yollayarak, Karamanl,lar,

⁷⁸ bn Bibi, *El Evâmirü'd-Alâiye Fîd-Umûri'd-Alâiye*, s.243-250.

yaoya soktu. Anabarzaoya kadar olan yerleri ya malayan birlikler, böylece Ermenilerin Mo ollara yardım etmesini engellediler.⁷⁹

Memluk Sultan, Baybarsın Anadoluya yaptı, , seferin yenilgisini unutamayan Abaga, her fırsatta Memluktardan intikam almak istiyordu. Sultan Baybarsın ölümü üzerine, Abaga harekete geçti. Abaga ordunun birinci kolunu Anadolu Selçuklular, ve Mo ol karma birliklerinden olu turdu. Bu karma birlikler Samagar Noyan komutasında Antep, Bargas ve Derbsagø i gal ettiler. Halepø ele geçirip cami, medrese ve saltanat sarayın, ya malayan Mo ollar, Memluklar, n D,ma kaa (am) geldi ini ö renerek, F,rat nehri gerisine çekildiler.⁸⁰ Abaga, 1281 Nisanında Tebrizden hareket ederken, karde i Mengü Timurü Anadoluya yollad, ve buradan toplayaca , birliklerle Suriyeöye geçmesini söyledi. Abaga kendi kuvvetleri ile hareket etmesine ra men F,rat nehrini geçmeyip Rahbe kalesinde kald.,⁸¹

Anadoluöya gelip, Kayseri-Elbistanıda karargâh kuran Mo ol ehzadesi Mengü Timur, toplad, , kuvvetlerle haz,rl,klar,n, tamamlay,p 1281 Ekimünde harekete geçti. Türk, Gürcü ve Ermenilerin bulundu u Mo ol kuvvetlerinin say,s, 80 bini bulurken, Memluklar 50 bin ki ilik orduyla D,ma kaa (am) gelmi ve burada Türkmen, Arap ve Suriye birlikleri ile birle erek, Mo ollara denk bir kuvvet ç,kard,lar. Halk Mo ol korkusundan iç kesimlere çekilmi ti. ki ordu Hama ve Humus aras,nda büyük slam Kumandan, Halid b. Velidın ehit oldu u yerde sava a ba lad,lar. Mo ollar,n Uyratlar, Gürcü ve Ermenilerden olu an sa kanad,

⁷⁹ Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.591.

⁸⁰ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s. 266-67.

⁸¹ Thackston, **Rash,dudd,n Fazlullahø Jamiuud-Tawarik**, s.544-545.

Mo ol sol kanad, pusuya dü tü ve Memluklar, Mo ollar kar ,s,nda bir zafer daha kazand,lar. Mo ol ehzadesi Mengü Timur, tecrübesizli i yüzünden kaybetti i sava ta yaral, olarak kurtulurken, Tatar ordusu peri an oldu. Abaga, bozgunun haberini al,nca çok sinirlenerek, gelecek sene bizzat kendisinin bunun hesab,n, soraca ,n, söyleyerek, Ba datœa oradan da Hemedanœa gitti. Memluk Sultan, Kalavun ise sava sonras, amœda ve Kahireœde sevinç gösterileri ile kar ,land,.⁸²

Sava ta yenilen ehzade Mengü Timur, Cezire bölgesinin Kardü Adas,œna vard, ,nda yerliler taraf,ndan zehirlenerek, öldü. Mengü Timurœn ölümü ile Mo ollar k,yetli bir ehzadelerini kaybettiler. Abaga ise Hemedanœda yenilginin tesellisini içkide aram, ve bir e lence meclisinde aniden rahats,zlan,p, alt,n bir kürsüye ba ,n, koyarak 12 Nisan 1282œde ölmü tür.⁸³ Abaga, babas, gibi âlim ve faziletli birisi olmamakla beraber adil bir hükümdar olarak an,lm, t,r. O hiçbir dinin etkisinde kalmam, amanî olarak ya am, t,r.⁸⁴

7-Ahmet Teküdarœn Tahta Ç,k, , ve slamlama Siyaseti

Abaga öldükten sonra kimin tahta geçece ini tart, mak için hemen bir kurultay kuruldu. Emirler ve ehzadeler Mengü Timur öldü ünden Argun ve Teküdar aras,nda bölündüler. Tam bu s,rada i i Bah i, Argunœun saltanat

⁸² Bar Hebraeus, **Abud-Farac Tarihi II**, s.607-608; Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.591-592.

⁸³ Thackston, **Rash,dudd,n Fazlullahœ Jamiiœ-Tawarik**, s.545; Bar Hebraeus, **Abud-Farac Tarihi II**, s.609.

⁸⁴ Zeki Velidi Togan, **Umumî Türk Tarihine Giri**, stanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay,nlar,, stanbul 1970, s.225-226.

ay,nca, Teküdar 1282 y,l,nda sa elinden Kongurtay, sol elinden iktur Noyanøn tutmas, ile tahta oturdu. Yeni Mo ol han, Müslüman oldu u için unvan, Ahmet oldu. Ahmet Teküdarøn tahta ç,kmas,nda çok yard,m, olan Kongurtayøa Anadolu valili i verildi. Ona yard,mc, olarak da Emir Akbukaøy, atad,. Ahmed Teküdar samimi bir Müslüman olan, eyh Abdurrahmanøa sayg, ve sevgi duyuyordu. eyhøe o kadar ba lanm, t, ki Arranødaki dergâh,na gidip, devlet i lerini bile ihmal ediyordu.⁸⁵

Ahmed Teküdarøn Müslüman olu u nedeniyle lhanl, d, siyasetinde Memluklarla olan ili kilerinde bir de i im oldu. Hatta Bertold Spuler, onun slamiyetø seçme sebebinin Memluklarla bar, yolunu bulmak oldu unu iddia eder.⁸⁶ Ahmet Teküdar, Kalavunøa eyh Abdurrahman, Sivas Kad,s, âlim Kutbeddin irazi, Sultan Mesudøn atabeyi Emir Bahaeddin ve Mardin Artuklular,øn, veziri emseddin Muhammedøden olu an bir heyet ile mektup ve çok de eli hediyeler gönderdi. Bu heyetten ikisinin Selçuklu ümeras,ndan olmas, bizim aç,m,zdan dikkat çekicidir. Besmele ile ba layan mektupta Ahmed Teküdar, Müslümanlar aras,nda kan dökülmesini istemedi ini, iki devlet aras,nda sulh ve dostluk kurmak istedi ini, Memluklar ile ticarî yollar,n aç,lmas,n, arzu etti ini ve sulh için her türlü fedakârl,hta bulunaca ,n, yazm, t,r. Kalavun gelen heyete ve mektuba memnun olup ayn, ekilde kar ,l,k verirken, bar, a yana mad,. Kalavun, ayr,ca cevab,nda Anadolu valisi Kongurtayøn Anadoluøda zulümlerde bulundu unu, birçok insan, öldürüp esir yapt, ,n, söyleyerek, Kongurtayø Mo ol Han, Ahmet Teküdarøa ikâyet etmekten

⁸⁵ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.275-276.

⁸⁶ Bertold Spuler, **ran Mo ollar,,** (Çev. Cemal Köprülü) Ankara 1987, s.89.

Ahmet Teküdarın Mo ol han, olmas,n,n Anadoluya da yans,malar, oldu. Ahmet Teküdar, Mo ollar,n daha önce yapt, , gibi Selçuklu Devletini iki Sultan aras,nda payla t,rd,. Ahmed Teküdar bu payla ,mda ülkenin bat, k,sm,n, II. G,yaseddin Mesudæa verirken, hâli haz,rda Sultan olan III. G,yaseddin Keyhüsrev de kalan bölgelerin idaresini verdi. Bunun üzerine Anadoluya hareket eden II. G,yaseddin Mesud, Erzincanæa geldi inde Mücireddin Emir ah taraf,ndan kar ,land,. II. G,yaseddin Mesud, bu kar ,lama nedeniyle onu saltanat naipli ine atad,. III. G,yaseddin Keyhüsrev ise yap,lan bu taksimden memnun olmayarak Erzincanæa gitti.⁸⁸

8-III. Keyhüsrevın Azli

Sultan III. G,yaseddin Keyhüsrevın Erzincanæda olmas,n, f,rsat olarak gören Karaman ve E refo ullar, Konya ve Ak ehiræde isyan ç,karak, bu bölgeyi ya malad,lar. Durumu Mo ollara bildiren Sultan III. G,yaseddin Keyhüsrev, yard,m talep etti. III. G,yaseddin Keyhüsrev ile Anadoluya gelmekte olan Kongurtay Erzincanæda birle erek, isyanc,lara sabah,n erken saatlerinde bask,n yapt,lar. Bu bask,nla neye u rad,klar,n, a ,ran isyanc,lar,n birço u katledildi. Konya bu isyanda öyle tahribata u rad, ki bir as,r sonra bile eski haline gelemedi. syan, bast,rnakla öfkesi geçmeyen Kongurtay Karaman, Mut ve Ermenek bölgesine giderek, oradaki

⁸⁷ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s. 107-108, Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.592-594.

⁸⁸ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.108.

öldürdü.⁸⁹ Kongurtay, bu katliamlar, o kadar iddetli olmu tur ki, bunun yans,malar, M,s,ræa kadar gitmi , Ahmet Teküdar ile Kalavun aras,ndaki mektupla mada konu olmu tur. Ahmet Teküdarın emriyle geri çekilen Kongurtay, daha sonra Kayseriye geldi.⁹⁰ Bu geri çekilme olmasayd, belki de Kongurtay tüm Türkmenleri ortadan kald,racakt.,⁹¹

Kongurtay, Ahmet Teküdarın emrine uyarak Memluklarla yap,lacak olan bar, kurultay,na kat,lmak üzere yan,na III. G,yaseddin Keyhüsrevi de alarak yola ç,kt,. Bu s,rada II. G,yaseddin Mesudada kurultaya kat,lmak için lhanın yan,na gitmi ti.⁹² Kongurtay yolda iken adamlar,ndan Çerik adl, birisi ile Ahmet Teküdaræa ba kald,rnan Horasan Valisi Argunæa elçi ve hediyeler yollad,. Bu heyete ve hediyelere çok sevinen Argun, Kongurtayæa iki adet gerdanl,kla kar ,l,k verdi.⁹³ Kar ,l,kl, hediyele meden ve temastan haberdar olan Ahmet Teküdar, Kongurtayın Argunada i birli i yaparak ihanet edece ini dü ündü ve huzura geldi inde onu damad, Al,nçak Noyanæa yakalatt, ve ard,ndanda öldürttü (1284).⁹⁴ Erzurumæa kadar Kongurtayda gelen ve burada kalan III. G,yaseddin Keyhüsrev ise, Kongurtayæa yak,nl, , dolay,s,yla taht,ndan azl edildi ve Erzincanada ya amaya mecbur edilerek cezaland,rld,. Bu azil ile II. G,yaseddin Mesud tüm Selçuklu devletinin tek hükümdar, olarak önce Kayseride sonra da Konyaada 1284 y,l, ubat ba lar,nda tahtta ç,kt.,⁹⁵

⁸⁹ Anonim **Selçukname**, s.42.

⁹⁰ Sümer, öAnadoluada Mo ollarö, s.57.

⁹¹ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.281.

⁹² Anonim **Selçukname**, s.42.

⁹³ Thackston, **Rash,dudd,n Fazlullahæ Jamiaud-Tawarik**, s.552.

⁹⁴ Thackston, **Rash,dudd,n Fazlullahæ Jamiaud-Tawarik**, s.552; Bar Hebraeus, **Abud-Farac Tarihi II**, s.613.

⁹⁵ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.283.

9-III. Keyhüsrevân Öldürülmesi

Tüm bunlar olurken Argun ile Ahmet Teküdar aras,ndaki taht mücadelesi h,zland,. Ahmet Teküdarøn slamlarla t,rma siyaseti ve yumu ak mizac, Mo ol hatun ve noyanlar,n,n tepkisine neden oluyordu. Emirlerin Argun ve Ahmet Teküdar aras,nda bölünerek z,tla malar, art,k sava hâlini ald,. Sava ta galip gelen Ahmet Teküdar, merhametli davranarak Argunø öldürmedi. Bu ihtiyats,z davran, , Ahmet Teküdarø pahal,ya patlad, ve onun iki y,ll,k saltanat, ve hayat, bu ekilde sona erdi. Argun, Ahmet Teküdarø öldürdükten sonra 1284øde tahta ç,kt,.⁹⁶ Argun tahta ç,kt, ,nda bütün ülkeye bir ferman ç,karak, õAhmet atalar,m,z,n kanunlar,ndan ayr,ld, , ve atalar,m,z,n tan,amad, , slamiyet yolunu tuttu u için bütün prensler anla arak onu saltanattan att,lar. Beni de Ceyhun nehrinden ba layarak Frengistanø kadar uzanan saltanat taht,na oturttular. Bu yüzden sevininiz ve herkes kendi i i ile me gul olsun. Her yerdeki valiler ve hâkimler bir kimseye zulmetmeyecekler.ö dedi.⁹⁷ Ahmet Teküdarøn öldürülmesi ve Argunøn Han olmas, Selçuklular için bir kay,p say,l,r. Çünkü Argun Han dönemi onlar için iyi geçmeyecekti. ⁹⁸

Argunøn isyan edip, Ahmet Teküdarø devirerek tahta ç,kmas, lhanl, devletinde görülen ilk isyan ve hükümdar katli olmas, aç,s,ndan önemlidir. Bundan sonra asi ehzadelerin isyanlar,na daha s,k rastlanaca , gibi tek ba lar,na söz sahibi olacak emirler de türemeye ba layacakt,r.⁹⁹ Bu isyan, ç,kartan Mo ol noyanlar,n,n bir k,sm, ileride görülece i gibi Anadolu valileri aras,ndan ç,kacakt,r.

⁹⁶ Bar Hebraeus, **Abud-Farac Tarihi II**, s.613-615; Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.595.

⁹⁷ Bar Hebraeus, **Abud-Farac Tarihi II**, s.618.

⁹⁸ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.287.

⁹⁹ Sümer, õAnadoluøda Mo ollarø, s.58.

Argun tahta ç, kar ç, kalmaz önce rakiplerini temizlemeye çal, t,. Devlet i lerini tahta ç, kmas, nda önemli rol oyanayan Emir Bukaçya devreden Argun, önce Abukanç öldürerek dü manlar, n, yok etmeye ba lad,. Ard, nda ünlü Sahib-i Divan emseddin Cüveynî ve ailesini¹⁰⁰ yok etti. Cüveynî Anadolu'da k, ymetli bir eser olan Çifte Minareli Medrese'yi yapt, rarak bu topraklarda iz b, rakan bir devlet adam, yd,.¹⁰¹ Aksarayî eserinde Cüveynî'nin ölümünden sonra divana ait i llerde bozulmalar oldu unu ve sistemin düzgün çal, mamaya ba lad, , n, söyler.¹⁰²

Argun, son olarak Kongurtayç, n öldürülmesinde pay, oldu unu dü ündü ü III. G, yaseddin Keyhüsrev'i Erzincanç, a bir fedaisini yollay, p, yay, n kiri inde bo durtarak öldürttü (1284).¹⁰³ 28 ya , nda hayata veda eden III. G, yaseddin Keyhüsrev, s, k, nt, l, saltanat hayat, n, n yan, s, ra döneminde yap, lan aheserlerle ad, n, duyurmu tur.¹⁰⁴ Çifte Minare, Buruciye ve Gök Medrese Sivas ehri kadar Sultan III. Keyhüsrev'in de ad, n, ya atmaktad, r.¹⁰⁵ Sultan III. Keyhüsrev öel-Sultan el-azamö, ö ahin ah el-Muçazzamö ve ö Seyidü Selatin el-Arab vel-Acemö unvanlar, n,, öel- muk liöllaö tekvini kullanm, t, r.¹⁰⁶ Ayr, ca atalar, gibi III. Keyhüsrev de ata büyük önem veren bir hükümdard, ve çok iyi ata binerdi.¹⁰⁷ Zira bu dönemde Anadolu'da yeti tirilen Türkmen atlar, ülke çap, nda oldu u kadar uluslararası, çapta da çok

¹⁰⁰ Cüveyni ailesi hakk, nda geni bilgi için bkz. Alâeddin Ata Melik Cüveyni, **Tarih-i Cihan-gü a**, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1999, s.1-52.

¹⁰¹ Sümer, ö Anadolu'da Mo ollarö, s.59.

¹⁰² Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.114.

¹⁰³ Turan, **Selçuklular Zaman, nda Türkiye**, s. 600; Akda , **Türkiye'nin ktisadî ve çtımâî Tarihi I**, s.167-168. Sultan III. Keyhüsrev'in ne zaman öldü ü tart, mal, d, r. Abuç-Farac, Sahip emseddin'in ölümünden sonra Sultanç, n öldü ünü söyler 683 (1284) s.617. Bizce de bu daha makuldür. Anonim Selçukname ise Ahmet Teküdar ile ayn, hafta öldürüldü ünü söyler.

¹⁰⁴ Ali Sevim, ö III. Keyhüsrevö, (**D A**) C. 25, s.352.

¹⁰⁵ Turan, **Selçuklular Zaman, nda Türkiye**, s. 600.

¹⁰⁶ Erdo an Merçil, **Selçuklularda Hükümdarlık Alametleri**, TTK Yay, nlar,, Ankara 2007, s.37.

¹⁰⁷ Taneri, ö Müsâmeretü'd Ahbârç, n Önemi ve De eriö, s.167.

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

---

¹⁰⁸ Faruk Sümer, *Ökaramanollar, D A*, İstanbul 2001, C. 24 s.459; Marco Polo, *Dünya'nın Hikâye Edili Harikalar Kitab, 1*, (Çev. İ ,k Ergüden), İstanbul 2003, s.75.

II. BÖLÜM

SULTAN II. GIYASEDDİN MESUD'UN İLK SALTANAT DÖNEMİ

(1284 - 1296)

1-Sultan II. Mesud'un Tahta Çıkışı

Sultan II. Gıyaseddin Mesut Karaman'dan gelip İhan Abaga huzuruna çıktığında iyi karınlanmı ve isteği üzerine ona Amid, Harput, Malatya ve Sivas ehirleri bütün gelirleri ile birlikte verilmiştir.¹⁰⁹ Abaga ölüp yerine Ahmet Teküdar geçince (1282), Moğolların Anadolu'da uyguladıkları rutin siyaseti izleyerek, daha önce birkaç Selçuklu Sultanlarına da yapıldığı gibi, ülkeyi III. Keyhüsrev ile II. Mesud arasında paylaştırdı. Bu bölümlerle II. Mesud'un mütekerrem saltanatı başlamış oldu. Daha sonra III. Keyhüsrev asi Moğol ehzadesi Kongurtay'a yakınlığı nedeniyle tahtından azledilip Erzincan'da yaşımaya mecbur edildi ve bir müddet sonra da öldürüldü (1284). Bu olaylardan sonra II. Mesud önce Kayseri'de sonra da Konya'da tahta oturarak, tek başına tüm Selçuklu ülkesinin sultanı oldu. (ubat 1284).¹¹⁰

II. Mesud'un tahta çıkışı tarihî kaynaklarda farklı farklı verilmektedir. Uluborlu'daki Alâeddin Camii'ndeki 1281-1282 tarihli kitabede II. Mesud'un bu dönemde saltanatta olduğu ve caminin onun döneminde tamir gördüğü yazılmıştır. Ayrıca Ahmet Teküdar'ın Mısır'a gönderdiği elçiler arasında bulunan Emir Bahaeddin, II. Mesud'un atabeyiydi. Bu yüzden II. Mesud 680 (1281) yılı,

¹⁰⁹ İbn Bibi, *El Evâmîrü'l-Alâiye Fî'l-Umûri'l-Alâiye*, s.243-250.

¹¹⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 600; Muharrem Kesik, *İl. Mesud*, *D A*, C. 29 s.342.

Sultan II. Mesud'un tahta ç,kmas, ba kent Konya'da çok büyük bir sevince sebep olmu tur. Mevlana'n,n o lu Sultan Veled'in Divan'ındaki yeni Sultan'ın öven şiirleri bu sevinci bizlere yans,t,r. II. Mesud'un Sultan olması ile zulümlerin bitti ini, cehennem gibi olan topraklar,n cennete döndü ünü, Anadolu'da ne enin arttı ,n,, enliklerin ba ladı ,n,, güllerin aç,ldı ,n, yazan Sultan Veled, ba ka bir kasidesinde tahsisat,n,n art,r,lmaz,n, istemi ve atalar,n,n Mevlevilere yapt,klar, iyilikleri hat,rlatm,t,r. Mo ol istilas, ile ba layan halk,n ,zt,rab, ve çileleri bu dönemde ziyadesiyle devam ediyordu. Böyle s,k,nt,l, bir dönemde ya anan saltanat de i ikli i ile halk heyecanlanm, ve yeni Sultan'ın ümitvar olarak kar ,lam, lard,r. Fakat Sultan II. Mesud, beklenilenin aksine saltanat, boyunca Mo ollar,n oynunca , olmu , gölgede kalan bir hükümdar olarak kalm, t,r.¹¹²

Sultan II. Mesud saltanat,na ba larken Fahreddin Ali (Sahib Ata) vezirlik, Pervane Mu'neddin Süleyman'ın ye ni zzeddin Muhammed Beylerbeyi görevinde devam ettiler. Saltanat naipli ine Mücirreddin Emir ah getirilirken, müstevfili e Hoca Nasireddin, pervaneli e mededdin Zencanî atandı.¹¹³

2-Valide Sultan'ın Torunlar,n, Tahta Ç,karma Çabas,

III. Keyhüsrev öldürülünce annesi Valide Sultan, torunlar,n,n saltanatta hakk,

¹¹¹ . Hakk, Uzunçar ,l., **Kitabeler I-II**, İstanbul 1927-1929, s.234-235.

¹¹² Sultan Veled, **Divan**, (N r. F.N. Uzluk), Ankara 1941, s.49-56; Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s. 601-602; Fuat Köprülü, **Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynaklar,ö, Belleten**, XXVII, s.453-457.

¹¹³ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.108-110.

torunlar, ile II. Mesud aras,nda bölü türülmesini talep etti. Bunun üzerine Mo ollar bir elçi göndererek, bu i le ilgili Bahaeddin Vurukürdiyi¹¹⁴ yetkili k,ld,lar. Taht iddiac,lar, Kayseriøde bulunan II. Mesudøn yan,na gelerek, meseleyi tart, t,lar. Tart, ma sonunda çözüm bulunamay,nca Konyaøya hareket eden Valide Sultan ve torunlar,, burada Müstevfi Hoca Nasireddin ve Emir-i Dad Nizameddin yard,m,lar,yla 17 Ramazan 683 (27 Kas,m 1284) tarihinde tahtta ç,kt,lar. Kendisini daha güvende hissetmek isteyen Valide Sultan, III. Keyhüsrevøn rikabdar,¹¹⁵ eca Eyneøyi Karamanl, Güneri Bey ile E refo lu Süleyman Beyøe yollad,. Güneri Beyøe beylerbeyli i, Süleyman Beyøe saltanat naipli i teklif eden Valide Sultan onlar, Konyaøya davet etti.¹¹⁶ Bu durumda Karamanl, Mehmet Beyøn ölümü ile sinen fakat daha sonra bu olayda oldu u gibi Selçuklu saltanat kavgalar,na dâhil olan Karamanl,lar f,rsat, kaç,rmad, ve Konyaøya do ru hareket ettiler. E refo ullar, da bu daveti uyarak, harekete geçtiler.¹¹⁷

Durumdan haberdar olan Fahreddin Ali (Sahib Ata), bu giri imin sak,nçal, olaca ,n, anlatmaya çal, t,. Fakat tart, malar k,z, ,nca iki taraf aras,nda çat, ma ç,kt,. Araya Ahi Ahmet ah ve Konya Kad,s, girerek çat, may, yat, t,rd,. Tüm bunlara ra men Karaman ve E refo ullar, Konyaøya gelerek, III. Keyhüsrevøn çocuklar,n, tekrar 8 Rebiüøl-evvel 684 (14 May,s 1285) günü tahtta ç,kard,lar. II. Mesud ise bu durumdan memnun olmad, ,ndan, kaybetti i saltanat,n,n yar,s,n, elde etmek için Argunøn yan,na gitti. Bunun üzerine Valide Sultan durumun aleyhine

¹¹⁴ Bu ah,s ayn, zamanda slam hukuk mütahass,s,d,r.

¹¹⁵ Rikabdar Sultan,n eyer, pabuç ve çizmelerine bakmakla yükümlü görevliye verilen ad. Bkz. Bekir S,tk, Baykal, **Tarih Terimleri Sözlü ü**, Ankara 2000 s.123.

¹¹⁶ Anonim **Selçukname**, s.44.

¹¹⁷ smail Hakk, Uzunçar ,l,, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, TTK Yay,nlar,, Ankara 2003, s.7, 58; Tekinda , öKaramanl,larö, **A**, s.319.

rin birini yan,na alarak Argun'a gitti. Fakat Valide Sultan'ın ayrılması,ndan sonra ehzadelerin birini yan,na bıraktı, Bahaeddin Vurukürdi, ansızın ölünce, Fahreddin Ali'nin (Sahip Ata) adamları, Konya tarafına gelerek ehri ele geçirdi (23 Rebiü'l-Evvel 684-28 Haziran 1285) ve küçük ehzadeyi, Aksaray'da bulunan Sultan II. Mesud'un annesinin yanına götürdüler. Valide Sultan ise Argun'un huzurunda çökünce yargıya tabi tutuldu. Yapılan yargılamada Valide Sultan, ehzadelerin düzmece olduğunu itiraf etti. Bunun üzerine oradaki ehzade hemen öldürülürken, diğer ehzade ise Sultan II. Mesud'un buyruğu ile Konya'ya getirilip kale kapısının üzerine asılarak öldürüldü (evval 684-Ocak 1286). Valide Sultan yargılama sonucu bir cezaya çarptırılmakla, Sivrihisar kendisine iktâ edildi. Böylece Sultan II. Mesud saltanat ortaklarından kurtularak yine tek başına Selçuklu Sultanı oldu. Daha sonra Sultan II. Mesud yanında naibi, pervanesi ve müstevfisini alarak orada bulunduğunu Sivas'tan Argun'un yanına gitti ve burada bir müddet kaldı.¹¹⁸ Konya'da saltanat, gerçekleştiren bu iki ehzadenin adı, kitabelerde ve paralarda geçmemektedir.¹¹⁹

Tüm bunlar olurken ortam, uygun bulan İbrahim Nazır, Fahreddin ve Emir-i dad Konya'da çok zulüm yaparak halka eziyette bulundular. İkiyâyetler üzerine gelen Moğollar, halka faydasız olmadı. Moğollar, Emir-i dad ile Fahreddin'den halktan zorla topladıkları,ndan fazla para isteyince bunu karşılayamayan, Fahreddin Erefoğulları, Emir-i dad ise Karamanoğulları,na kaçmak zorunda kaldılar. Bunun üzerine halk onları, evlerini ya malayarak intikamları, aldı, (7 Muharrem 685 - 3

¹¹⁸ Anonim **Selçukname**, s.45-46.

¹¹⁹ Cahen, **Osmanlı'dan Önce Anadolu**, s. 277-278.

3-Geyhatunun Anadoluya Geli i

İhan Argun, Türkmenleri hareketliliğinin artması üzerine 1285 yılında kardeşi Geyhatu ile ezhade Hüluoçu Anadoluya gönderdi. Ezhadeler o sene Erzincan'da yaylak ve kılak tuttular. Fahreddin Ali (Sahib Ata), Baycu ile yapılan anlaşma gereğince normal vergiler haricinde Anadolu'da kalan Moğol kuvvetlerinin masraflarını karşılamak zorunda olduğu için, orduya erzak hazırlamaya çalıştı. Fakat Fahreddin Ali (Sahib Ata) erzak tedarikine girişince bu dayın tagar,¹²¹ birden 70 dirheme çıktı. Devlet hazinesi böylece bu sefer Fahreddin Ali (Sahib Ata) kendi kişisel servetinden Moğol ordusunun masraflarını karşılamaya başladı. Karahisar'daki hazinesinden 400 bin dirhemi Erzincan'a sevk eden Fahreddin Ali'nin (Sahib Ata) yolladığı bu para bir günde Moğol ordusu tarafından tüketildi. Böylece Fahreddin Ali'nin (Sahib Ata) 50 yıllık birikimi ya mayaya gitmiş oldu.¹²² Fahreddin Ali'den (Sahib Ata) Moğollar o kadar hesapsız para ve mal götürdüler ki elli yıl zarfında yaptıkları hayrat, burnundan getirdiler. Bundan sonra ne kendisi ne de halk rahat yüzü göremedi.¹²³

Ayrıca Aksarayî eserinde, Moğollara verilen vergi yüzünden halkın yakacak mumunun kalmadığını söyler. Ordunun masraflarına Mücireddin Emirhan ile

¹²⁰ Anonim **Selçukname**, s.46.

¹²¹ Türkçe bir kelime olan tagar, Divan-, Lügat, Türköte içine bu day konan hayvanlara yüklenen çuval manasında kullanılmıştır. Moğol devri Farsça kaynaklarında ise iki farklı anlam vardır bu kelimenin. Birinci anlam, yüz menlik bir ölçü birimi iken ikinci anlam, erzak ve yiyecek demektir. Bkz. Kağarlı, Mahmud, **Divanü Lügat-it-Türk**, (Çev. Besim Atalay) TDK Yayınları, C. IV. Ankara 2006 s. 561

¹²² Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Abbâr**, s.115.

¹²³ Anonim **Selçukname**, s.46.

medîn kat,lmad, ,n, fark eden ehzade Hülacu ve Geyhatu onlar, yarg,ya çekti. Emir ah ve zzeddin ise ferman ve men urlarda sadece Fahreddin Aliönin (Sahib Ata) ad,n,n geçti ini bu yüzden yalnız yiyenin yalnız kusaca ,n, söyleyerek, yarg,dan kurtuldular. ¹²⁴

ehzade Hülacu ve Geyhatu 1286 y,l,na kadar Erzincan'da kald,ktan sonra Hülacu, Argun'un emri ile ran'a dönerken, Geyhatu 20 bin z,rhl, asker ile önce Sivas ve Kayseri'ye oradan da Aksaray'a geldi. Geyhatu'nun geli i ile korkuya kap,lan halk vatanlar,n, terk ederek, ma aralara gizlendiler. Fahreddin Aliönin (Sahib Ata) para tedariki sayesinde Mo ollar, ya mada bulunmad, , gibi yapt,klar, al, veri le, Aksaray esnaf,n, zengin ettiler. Bu al, veri öyle büyük oldu ki y,ll,k vergisi 20 bin dirhem olan Aksaray'ın, vergisi 400 bin dirheme yükseldi. ¹²⁵

Mevlevî kaynaklar,nda geçen rivayete göre¹²⁶ Geyhatu Aksaray'a geldi inde Konyal,lara geli ini haber vermek için gönderdi i elçiler, birkaç runud (Ayak Tak,m,, Serseri) taraf,ndan öldürüldü. Bunun üzerine sinirlenerek Konya üzerine do ru gelen Geyhatu, yolda Sultan Veled ile kar ,la t,. Bu kar ,la ma ile sakinle en Geyhatu, Mevlana'n,n türbesini ziyaret ederek, sonras,nda Konyal,lar, ba , lad,. Ard,ndan Ahi Ahmet ah'n kendisini hediyelerle kar ,lamas,ndan ho lanan

¹²⁴ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.115.

¹²⁵ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.115-116.

¹²⁶ Menkibeye göre, Geyhatu rüyas,nda Hz. Mevlana'n,n türbesinde ç,kt, ,n, ve kendisine Konya ile ilgili niyetinden vazgeçmesini sert bir ekilde emretti ini görür. Uyand, ,nda rüyas,n,n yak,nlar,na anlatan Geyhatu'ya yak,nlar, bu ehirden Hz. Mevlana'n,n ya ad, ,n, ve onun ruhaniyetini bu ehre sahip ç,kt,klar,n, bu yüzden de korkulmas, gerekti ini söylerler. Ahi Ahmet- ah da rüyas,nda Hz. Mevlana'ya, görmü ve kendisine öBu ehir bize aittir, bu yüzden Konyal,lara bir zarar gelmeyecekö dedi ini aktar,r. Bu rüyalar,n etkisiyle Konya'ya, yak,p y,kmaya gelen Geyhatu tam aksine ehre geldi inde Sultan Veled ile Hz. Mevlana'n,n türbesini ziyaret etmi ve Konya'ya bir zarar vermemi tir. Ayr,ca Hz. Mevlana'n,n öBiz ve evlatlar,m,z bu ehirden oldukça dü man bu ehre bir ey yapamayacaktır, rö sözü Mevlevî kaynaklar,nda geçmektedir. Ahmed Eflakî, **Ariflerin Menk,beleri**, (Çev. T.Yaz,c.), Ankara 2006 s.463-465, 288-289.

kmayarak, sadece Mo ol kumandanlar,ndan olu an 2-3 bin ki ilik bir grup ile Konya'ya girdi. Bu olaylar sonunda Ahi Ahmet ahø, daha iyi tan,yan Geyhatu, onun ki ili inden etkilenerek, kendisine øBabaø yapt,. Mo ollar,n genel olarak büyücü ve dinî ki ilerden korktuklar, göz önüne al,n,rsa bu anlat,lanlar,n do ru oldu u dü ünülmektedir.¹²⁷

4-Germiyano ullar,an,n syan,

Sultan II. Mesud bir süredir yan,nda bulundu u Argun Hanøn yan,ndan 7 Rebiü'l Evvel 685 (3 May,s 1286) y,l,nda Konya'ya geldi. Sultanøn Konya'ya geli ine Karaman ve E refo ullar, sessiz kald,lar ve herhangi bir ta k,nl, a giri mediler. Gerçekten Sultan Mesud ile bu iki Türkmen grubu aras,nda dü manl,k olmamas, dikkat çekicidir. Bunun sebebi, Sultan II. Mesudøn babas,n,n Mo ollara kar , giri ti i mücadelelerden dolayı, Türkmenlerin Sultan II. Mesudø kendilerine daha yak,n hissetmeleri ve III. Keyhüsrevø göre daha tercih edilebilir görmeleridir. Belki de Argun, II. Mesudø Türkmenlerle ilgili iyi geçinmesi yönünde telkinde bulunmu olabilir.¹²⁸

Fakat bu sefer de Germiyano ullar, ba kald,rd,lar.¹²⁹ Bu Türkmenler bir taraftan Bizans s,n,r,na do ru geni lerlerken di er taraftan da Selçuklu topraklar,na da ak,nlar yap,yorlard,. Gorgurumø (Bey ehir havalisi) do ru harekete geçen Germiyanlı,lar, bölgeyi talan ettiler. Bunun üzerine Sultan II. Mesud ve Mo ol

¹²⁷ Ahmed Eflakî, **Ariflerin Menk,beleri**, s.463-465, 288-289; Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.604.

¹²⁸ Cahen, **Osman,lardan Önce Anadolu**, s.278-279.

¹²⁹ Gerçekten bu s,ralar bat, ucunda hareketlenmeleri bize Bizans kaynaklar, bildirmektedir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Paul Wittek, **Mente e Beyli i**, TTK Yay,nlar,, Ankara 1999 s.47.

mandas,nda Germiyanl,lar,n üzerine yürüdü. Sahib Ata bir süre sonra onlara kat,ld,. Daha önce Erzincan'da bulunan Mo ol ordusunun masraflar,n, kar ,layan Fahreddin Ali (Sahib Ata) yine bu ordunun da masraflar,n, finanse etti. Emir ah ve Beylerbeyi zzeddin bu seferlerin amac,n,n Fahreddin Ali'nin (Sahib Ata) torunlar,n,n sahibi oldu u t,marlar, kurtarmak oldu unu öne sürerek bu kez de masraflara kat,lmad,lar. Baltu bir sava hilesi yaparak ordusundaki Türkmenlerin ellerini ba latt,ysa da bir sonuç alamay,nca bu Türkmenleri öldürttü. Bunun üzerine Selçuklu-Mo ol ordusunda esir olan Germiyanl, emirler, Türkmenlere haber uçurdular. Germiyanl,lar bu haberler üzerine bir gün sonra Selçuklu-Mo ol ordusuna ani bir bask,n yapt,lar ve esirlerin baz,lar,n, kurtard,lar (17 Ramazan 685-7 Kas,m 1286). Bu bask,ndan sonra toparlanan Selçuklu kuvvetleri, Germiyanl,lar, kaç,rarak birçok ganimet elde etti. Sultan II. Mesud bu ekilde isyan,n bitti ini dü ünerek Kayseri'ye döndü. Fakat yine saklanarak kurtulan dü man tam anlam, ile yok edilemedi. Sultan'ın gidi i üzerine gizlenen Germiyanl,lar tekrar harekete geçti. Karahisar'da bulunan Fahreddin Ali'nin (Sahib Ata) torunu onlara kar , durmaya çal, t,ysa da az say,daki kuvvetleri nedeniyle yenildi ve Germiyanl, Bozku taraf,nda öldürüldü. (686-1287) Durumu ö renen Fahreddin Ali (Sahib Ata) tekrar bir ordu olu turarak bölgeye gitti. Germiyanl,lar,n kaçmalar, üzerine Selçuklu ordusu 3 gün bölgeyi talan etti. Bu seferden sonra Fahreddin Ali (Sahib Ata), Karahisar'a Sultan da Konya'ya (17 evval 686-15 Kas,m 1287) döndü. Bu ve benzeri isyanlarla zaten peri an ve fakir durumda olan halk, bir kat daha fakirle ti.¹³⁰

Germiyan isyan, bu ekilde bast,r,ld,ktan sonra bu kez de Karamanl,lar Ermeni Kral,ına ait Tarsus'a girdiler. Durumu Mo ollara bildiren Ermeniler, Argun

¹³⁰ Anonim **Selçukname**, s.47-48; Cahen, **Osmanl,ardan Önce Anadolu**, s.279.

Bunun üzerine Geyhatu, Sultan II. Mesud ve Fahreddin Aliyi (Sahib Ata) biraz Mo ol askeri ile takviye ederek, Karamanl,lar üzerine yollad,. Karamanl,lar da lara ve sarp yerlere gizlenerek kaç,nca, Selçuklu ordusu Larende ve etraf,n, talan ederek geri döndü (9 Zilhicce 686-15 Ocak 1288).¹³¹

Karamanl,lar,n bu hareketinden sonra bir ba ka Türkmen toplulu u E refo ullar, Ilg,nça hücum etti. Orada olan Balabano luonu bozguna u rat,p, öldürdükleri ki ilerinin ba ,n, Konyaaya yollad,lar (26 Muharrem 687-1 Mart 1288). Bunun üzerine Fahreddin Ali (Sahib Ata), Bedreddin Ömer¹³² ad,nda bir yak,n,n, Ilg,nça sü-ba , tayin etti. Bu olaylar,n ard,ndan Karaman ve E refo ullar, Sultan II. Mesudæ itaatlerini bildirmek için huzuruna gelmek istediler. Bunun bir hile olmas,ndan korkan emirler, Sultanøn ehrin d, ,na ç,kmas, istemediler. Fakat Sultan II. Mesud ehir d, ,nda bir çad,r kurulmas,n, söyledi ve birçok muhaf,z ile Türkmenleri burada kar ,lad,. Huzura gelen Karaman ve E refo ullar, af dileyerek bar, yapt,lar. Daha sonra Germiyanl,lar da Konyaaya gelerek Sultanæ ba l,l,klar,n, bildirdiler (27 Cemazievvel 687-1 Temmuz 1288).¹³³ Böylece Anadoluğun sakin olan do u bölgeleri gibi karga al,k içinde bulunan bat, bölgeleri de biraz olsun huzura kavu tu.¹³⁴

¹³¹ Anonim **Selçukname**, s.48.

¹³² Bedreddin Ömer uzun müddet Ilg,n Kad,s, olan ve o lu Kad,cuk öhreti ile tan,nan bir zat,n kölesi idi. Balaban ölünce sü-ba , tayin edilen o lu Bedreddin Sakaaya bahçesinde pusu kurup onu ve adamlar,n, öldürdü. Anonim **Selçukname** s.48.

¹³³ Anonim **Selçukname**, s.48-49.

¹³⁴ Sümer, öAnadoluða Mo ollarö, s.60.

5-Sahib Ata'nın Ölümü

Mo ollar,n son zamanlarda artan malî istekleri Fahreddin Ali (Sahib Ata) ile Mücirüddin Emir- ahø,n aras,n açt,. Bu gerginlikler yüzünden Fahreddin Ali (Sahib Ata), Argun taraf,ndan çağ,rld,. Aksarayî, Emir ahø,n Sahib Ataoy, ölmeden önce görevden ald,rd, ,n, ve yerine Fahreddin Kazvinî'nin vezirli e getirildi ini söyler. Yine ayn, kaynak Kazvinî'nin Konya'ya gelmesine ra men Fahreddin Ali'nin (Sahib Ata) etkinli ini azaltamad, ,n, belirtir. Fahreddin Ali (Sahib Ata), Mo ollar,n vergi art,r,m, ve a ,r, isteklerinin etkisiyle Tebriz'den hasta olarak Ak ehir'e döndü. Sahib Ata bu hastal, ,n sonucunda Ak ehir'in Nadir Köyü'nde 25 evval 687 (24 Kas,m 1288)¹³⁵ pazartesi günü vefat etti.¹³⁶

Selçuklu vezirleri aras,nda müstesna bir yeri olan Fahreddin Ali (Sahib Ata), emir-i dad, saltanat naibi ve vezir olarak 40 y,l, a k,n süre Selçuklu devletine hizmet etmi tir. Hükümdarlar da dâhil olmak üzere döneminde en çok hay,r müesseseleri ve hay,r i leri yapmakla ünlenen Fahreddin Ali (Sahib Ata), õataö ve õbabaö lakab,n, kazanm, t,r. Öyle ki Sahib Ata lakab, kendi isminin bile önüne geçmi tir. Onun bir di er lakab, da Ebu'd-Hayrat'ı,r.¹³⁷

Selçuklunun eski görkemli günlerinin son ahidi olan Fahreddin Ali (Sahib

¹³⁵ Sahib Ata'nın ölüm y,l, hakk,nda Anonim Selçukname ve Aksarayı birbirleriyle örtüür. (687) Fakat vezirin mezar ta , kitabesinde 684 tarihi verilmektedir. Aksarayı vezirin ölüm tarihinin de içinde yaz,l, oldu u bir iire eserinde yer verir. Bu sayede mezar ta ,ndaki tarihin mezar ta ,n,n yap,l, ,na ait bir tarih oldu u ortaya ç,kar. Aksarayı'nın eserindeki iir öyledir; Hakk,n kazas,nda Sahib'ın ölümü sad,r oldu unda evval ay,n,n 25' Pazar günüydü, Hicretin 687 y,l,nda Ak ehir bölgesi yak,n,nda Nadir köyünde. Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.119; Anonim **Selçukname**, s.49.

¹³⁶ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.118-119; Anonim **Selçukname**, s.49; Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, s.280-281.

¹³⁷ Erdo an Merçil, **Müslüman Türk Devletleri**, TTK Yay,nlar,, Ankara 2006, s.164.

ar,n kudretine kar , bir ey yap,lamayaca ,n, dü ünümü ve onlarla iyi geçinme yolunu tutarak, devleti ayakta tutmaya çal, m, t,r. Devlet i lerinde dikkatli ve hassas olan Fahreddin Ali (Sahib Ata), sakin ki ili i ile Mo ollardan da sayg, görmü tür. Sava larda ve felaketlerde evlatlar,n,, hayratlar,n, ve servetini kaybeden Fahreddin Ali (Sahib Ata), ümitsizli e kap,lmam, , dönemin gerekleri çerçevesinde elinden geleni yapmaya çal, m, t,r. O hem Mo ollar, hem de Mo ol dü manlar,n, ,l,ml, yakla ,m,yla kazanm, t,r. Fahreddin Ali (Sahib Ata) tüm bu olumlu özellikleri nedeniyle döneminde eceli ile ölen nadir Selçuklu devlet adamlar, aras,ndad,r.¹³⁸ Ayn, zamanda Fahreddin Ali (Sahib Ata) Selçuklu vezirleri aras,nda en zengin olan,yd,. Otuz seneyi a k,n yürüttü ü vezirlik makam,nda dört hükümdara hizmet etmi tir.¹³⁹ Mevlana mektuplar,nda Fahreddin Ali (Sahib Ata) hakk,nda övgü dolu s,fatlar kullan,r. Hatta bir mektubunda ona ökarde imizö diye hitap eder.¹⁴⁰

Türkiye Selçuklu Devleti¹⁴¹nde büyük devlet adamlar,n,n teker teker ölmesi ile devletin büyüklü ü de ortadan kalkmakta ve bir anlamda bu ki ilerle beraber devlet de ölmektedir.¹⁴¹ Hatta Osman Turan, öSelçuklular Zaman,nda Türkiyeö adl, kitab,nda, Türkiye Selçuklu Devleti¹⁴²nin as,l çökü ünün Sahib Ata¹⁴²n, öldü ü 1288 y,l,nda gerçekleşle ti ini ileri sürmektedir.¹⁴²

¹³⁸ Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.604; Cahen, **Osmanl,lardan Önce Anadolu**, s.280-281.

¹³⁹ Uzunçar ,l., **Osmanl, Devleti Te kilat,na Medhal**, s.92.

¹⁴⁰ Mevlana Celaleddin, **Mektuplar**, s.230-233.

¹⁴¹ Claude Cahen, **Osmanl,lardan Önce Anadolu¹⁴²da Türkler**, stanbul 1994, s.284.

¹⁴² Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.593.

Kazvinî'nin Selçuklu Vezirliğine Atanması, ve Anadolu'nun Mali ve Malî Bölüme Ayrılması,

Fahreddin Ali'nin (Sahib Ata) yerine geçen Fahreddin Kazvinî¹⁴³ uzun bir süreden beri Selçuklu vezirliğini istiyordu. Sonunda, Moğollar, çok fazla vergi ve para taahhüdü ile elde eden Kazvinî, Anadolu'yu iltizam karıştırdı, aldı.¹⁴⁴ Kazvinî bu zamana kadar İhanlı hükümetinde müstevfi olarak görev almıştı.¹⁴⁵ Yeni atanan vezir Selçuklu vezirlerinden de idi. Bu yabancı, vezirin atanması sırasında Sultan II. Mesud'un görüşüne bile alınmaya gerek görülmedi. Bu yeni atama ile bu zamana kadar Selçukluların elinde bulunan bu makam, İhanlı bir yetkilinin eline geçmesiyle, Moğolların Anadolu'daki nüfuzları daha da artmış oldu. Doğal olarak fikri bile sorulmadan yapılan bu atamaya Sultan II. Mesud ve Selçuklu memurları, (hatta İhanlı olanlar bile) iyi gözle bakıyorlardı.¹⁴⁶

Kazvinî elde ettiği yerlerle o zaman Argun Hanın yanında bulunan naip Mücireddin Emir Şah ile birlikte yola çıktı. Kazvinî yanında tek düğünce keselerini doldurmak olan Tebrizli, Hemedanlı, Iraklı, Şifanlı, Horasanlı, Gürcü, Merendli, Nahçivanlı, Tiflislil ve Arranlı kalabalık bir heyetle geliyordu. Bu yabancı memurların bir kısmı hacibli ve bir kısmı da naibliğe atandı. Ayrıca Kazvinî kardeşi Cemaleddin'i müstevfi yaparken, diğer kardeşi ise pervaneliye getirdi. Kazvinî ve beraberindekiler 687 Zilkade'de (Aralık 1288) Erzurum'a vardılar. Kazvinî her ne kadar amaçlarına ulaşmış, Selçuklu vezirliğini elde etmiş gibi görünse de Anadolu'da

¹⁴³ Kazvinî ünlü İhanlı, Tarihçi Hamdullah Kazvinî'nin amcasıdır.

¹⁴⁴ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s.117-118.

¹⁴⁵ Cahen, *Osmanlı'dan Önce Anadolu'da Türkler*, s.289.

¹⁴⁶ Cahen, *Osmanlı'dan Önce Anadolu* s.281.

n ve güçlü olarak hissediliyordu.¹⁴⁷ Tüm bu atamalar ve geli meler sonucunda Selçuklu devleti adeta ortadan kalk,yordu. Bu zamana kadar Mo ollar askerî kuvvet olarak devlete hâkim olmu lard,. imdi ise siyasî idarî ve malî olarak da Selçuklu Devleti'ne nüfuz etmeye ba lad,lar. Türkiye Selçuklu Devleti'nde sultan ve saray erkân,ndan ba ka yerli yüksek memuriyeti olan birisi kalmam, t,. Bu durum Türkiye Selçuklu Devleti'ni tâbiyet durumundan daha da a a ,ya dü ürüyordu.¹⁴⁸

Aksarayî, Kazvinî'nin bir bilim adam, olmad, ,n, fakat konu ma sanat,nda kabiliyetli oldu unu söyler. Hatta müellif, vezirin ðar ö ile ða rö aras,ndaki fark, bilmedi ini belirtir. Bir haf,za ðKur'an'dan bir ar okuö dedi ini bizlere aktaran Aksarayî, onun bilimden nasibini almayan birisi oldu u iddias,n, bu örnekle peki tirmeye çal, ,r.¹⁴⁹

Kazvinî Anadolu'ya gelir gelmez Mo ollara taahhüt etti i paray, toplamak için kollar, s,vad,. Bunun için ilk önce bac ve haraçlar, artt,rd,. Ard,ndan yeni malî kanunlar ve resimler ç,karak, vergileri astronomik miktarlarda yükseltti. Bunu yaparken hem Mo ollara söz verdi i vergileri ç,karmak istiyor hem de yan,nda getirdi i kalabal,k memur tayfas, ve kendisinin masraflar,n, misliyle ç,karmak istiyordu. Eskiden 5 tagar mahsul verilen araziye 50, 5 bin dinar ödemesi gereken yere 50 bin dinar vergi yaz,yordu. Kazvinî ayr,ca tüm bu artan vergilerin toplanmas,nda zor kullan,lmas,na göz yumuyordu. Bu tutum halk,n Kazvinî'ye olan nefretini körüklerken, b,rak,n zaml, vergilerin ödenmesini, halk yüksek vergiler

¹⁴⁷ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Abbâr** s.118.

¹⁴⁸ Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.608.

¹⁴⁹ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Abbâr** s.119.

ç,yor, dolay,s,yla eski vergilerden ö ür vergisi bile tahsil edilemiyordu. Elde edilen vergiler ise kalabal,k memur kesiminin masraflar,n, ancak kar ,l,yordu. Ayr,ca Anadoluya yabanc, olan bu memurlar, öyle acemice i ler yap,yorlard, ki, Selçuklular,n vergilerini büyük bir k,sm,n, te kil eden Cizye¹⁵⁰den haberleri yoktu. Tüm bunlar olurken Mücireddin Emir ah ülkenin kendisi ve Kazvini aras,nda ikiye bölünmesini gerekti ine kanaat getirdi. Bu öneri Mo ollarca kabul edildi. Bunun üzerine daha önce Sultan II. zzeddin Keykavusun pay,na dü en Kayseriden uçlara kadar olan bölge Kazvinöye; Sultan IV. Rükneddin K,l,ç Arslanön pay,na dü en Sivas, Tokat, Kastamonu, Sinop, Samsun ve sahil bölgeleri Emir ahça verildi. Kazvinöye yard,mc, olarak Mo ol emirlerinden ci Tutgavul verilirken, Emir ahça yarg, hâkimi Doladay atandı,. Bu taksimden sonra Anadolu iki y,l (688-690, 1289-1291) boyunca iki ayr, parça olarak idare edildi. Aksarayî kendisinin de görev ald, , Emir ahön yönetimindeki bölgenin huzur buldu unu ve iyi bir yöneticilik yap,ld, ,n, söylerken, Kazvinönin ise karga a ve zulümler yaratt, ,n, belirtir.¹⁵¹

Kazvinî, Konyaaya gelirken, kendisini ve heyetini yar,m gün mesafede kar ,layacaklar,n, dü ündü ü Sultan II. Mesud ve ahalisinin gereken kar ,lamay, yapmamas, üzerine sinirlendi. Sultança kendisini Anadoluada yaln,z b,rakt, ,n, sitemkâr bir ekilde söyleyen Kazvinöye, Sultan II. Mesud runudun (Ayak tak,m,, Serseri) ayaklanmas, yüzünden kendisini kar ,layamad, ,n, söyledi. Sultan II. Mesudun ertesi gün verdi i yeme e kat,lan fakat hiç konu mayan Kazvinî, Konyan,n ileri gelenlerinin getirdi i elbiselik kuma , bal mumu, eker ve kuzudan

¹⁵⁰ H,ristiyan halk,n askerlikten muaf olmas, için al,nan vergi.

¹⁵¹ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.120-124.

etmedi. Tüm bunlar olurken Karamano ullar, Sultanø
ba l,klar,n, bildirmek için Konyaøya gelmek istedi. P,narba , mevkiinde kurulan bir
çad,rda yap,lacak kar ,lamaya giderken Sultan II. Mesud ve Kazvinî at ba , gittiler.
Yap,lan bu kar ,lama ile Kazvinî Karamano ullar,ø,n ne kadar güçlü oldu unu
gördü ve daha dikkatli hareket etmeye ba lad,.¹⁵³

Halk,n ve yöneticilerin olumsuz tepkisinden gereken dersi almayan Kazvinî,
tuz sat,m,na ve koyun vergisine yeni düzenlemeler getirdi. ikâyetlerin ba lamas,
üzerine ehri ileri gelenlerinden Ahi Ahmet ah önderli inde, kethüda ve adamlar,
Kazvinînin huzuruna ç,karak halk,n duygular,na tercüman olmak istedi. Fakat
Kazvinî, Ahmet ahø,n bu kalabal, , üzerine sald, ,n, iddia ederek kötü davran,nca,
Ahmet ah da bu insanlar,n biçare insanlar olduklar,n, ve insanlara
çekebileceklerinden fazla yük yüklenildi ini söyleyerek oradan uzakla t, (689
Cemazielahiri ó 1290 Haziran). Ayr,ca Kazvinîøye müridleriyle birlikteyken
rastlayan Sultan Veledø'n, sert bir ekilde öKonyaøda adaletle davrananlar,n
kurtuldu unu zulüm yapanlar,n ise yok oldu unuö vurgulayan bir iir¹⁵⁴ okudu u
rivayet edilir. Rivayete göre Kazvinî bu kar ,la madan hemen sonra yolda giderken
at,ndan dü üp aln,n, yarm, t,r. Hemen akabinde ise Argun Hanø'n talimat, ile huzura
ça r,lm, t,r.¹⁵⁵

¹⁵²Konyal,lar,n yeni vezire haz,rlad, , bu hediyelerin o devirde bu makama atanan ki ilere verilen
rutin hediyeler oldu u dü ünebilir.

¹⁵³ Anonim **Selçukname**, s.51-52.

¹⁵⁴ Anonim Selçuknameøde yer alan iir öyledir;

Konyaøda yapt, ,n zulümlere son vermelisin,

Sen Konyaøy, küçük bir ehir sanma,

Zira burada adalet yapanlar kurtuldu,

Zulüm yapanlar ise domuz gibi geberdi. Anonim **Selçukname**, s.53.

¹⁵⁵ Anonim **Selçukname**, s.52-53.

Argun Han'ın kulağına kadar gidince, Kazvinî orduya (Alada) çağrıldı. Kazvinî'nin huzura çağrılmasında İhanl, veziri Sa'üddevle'nin vezirlik aday, olabilecek herkesi ortadan kaldırmaya çalıştığı politikasının etkisi vardı. İhanl çok değer verdi i Sivas Kadı, Kudbettin İrazî'nin daha önceki ikâyetleri doğrultusunda, üzerine, Kazvinî gönderilen elçiler tarafından önce Geyhatu ve Samagar'ın bulunduğu Sivas'a oradan da Tebriz'e sevk edildi. Kazvinî gibi ülkenin doğu tarafını yöneten Emir Şah da Tebriz'e çağrıldı.¹⁵⁶

Bu sırada İhanl, devleti bünyesinde de iktidarkar oldu. Argun'un tahta çıkmasında büyük rol oynayan, olan Vezir Emir Buka, zamanla kendi başına hareket etmeye başladı. Bu durum öyle bir hâle almıştı ki Emir Buka kendisini İhanl'dan daha üstte görmeye başladı. Bunun üzerine hareket geçen Argun, Emir Buka'yı, feci bir şekilde öldürdü (21 Zilhicce 687 ó 17 Ocak 1289) gibi ona yakın birçok kişi de ortadan kaldırdı. Daha sonra Argun vezirlik makamını, Ba'dat'ın Sahib-i Divan'ı olarak görev yapan ve halktan zorla da olsa vergileri tam olarak toplayarak göze giren, Yahudi asıllı Sa'üddevle'ye verdi (Cemazielahir'in başında, 688 ó Haziran sonu 1289). Bu vezir giderek İhanl, Devleti'nde mutlak bir irade kuracaktır. Argun ileride Moğol emirleri de dâhil hiç kimseye görüşmeyecek, devlet işlerini sadece Sa'üddevle ile götürecektir.¹⁵⁷

Yapılan yargıda Vezir Sa'üddevle'nin açması, zca saldırıların da etkisi ile ilk önce Kazvinî'nin oğlu Hac, Leyli öldürülmekten kurtulamadı. Bundan bir hafta

¹⁵⁶Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s.124-126; Anonim *Selçukname*, s.53.

¹⁵⁷Thackston, *Rashiduddin Fazlullah'ın Jamî'at-Tawarık*, s.570-572; Bar Hebraeus, *Abud-Farac Tarihi II*, s.622-624.

olarak öldürüldü. (689 Ramazan,- Eylül 1290)¹⁵⁸ Daha sonra cesedi defnedilmeyerek vah i hayvanlara yem edildi.¹⁵⁹ Sa'âdüddeve, Emir ahø da t,pk, Kazvinî gibi ortadan kald,rılmak istediye de ünlü âlim Kudbeddin irazî'nin kendisini savunmas, üzerine ölümden kurtuldu. Emir ahø'n bu seyahatinde yan,nda bulunan Aksarayî kurtulu lar,n, eserinde tafsilatlı, bir ekilde anlatmaktadır.¹⁶⁰ Bu olaylar ya an,rken, Tebrizøde bulunan ve Emir ahø'n ba , lanmas,n sa layan Sivas Kad,s, âlim Kudbeddin irazî, lhan Argunø Ma rib Denizi (Akdeniz), bo azlar ve sahiller hakk,nda toplad, , bilgileri sundu. irazî'nin anlatt,klar,n dikkatle dinleyen Argun, özellikle Amuriye (Emirda) anlat,l,rken daha ilgili davranm, ve bu k,sm,n tekrar anlat,lmas,n, istemi tir. irazî'nin yapt, , bu sunum ile astronomi, fizik ve felsefede verdi i geni bilgiler Argunø fazlas,yla sevindirmi tir.¹⁶¹

7-Germiyano ullar,ø,n Yeniden Ayaklanmas, ve E refo ullar,ø,n

Sultan II. Mesudøun Karde ini Hapsetmesi

Kazvinî'nin vezir olup Anadoluøyu iltizama almas, Türkmenler cepesinde hemen yans,mas,n, buldu. Mo ollar taraf,ndan birçok defalar ezilmesi nedeniyle Karamanl,lar isyan bayraktarl, ,n, bu dönemde Germiyanlı,lara devrettiler. Fakat tüm bu isyanlar ac,mas,zca bast,r,lmas,na ra men Türkmenlerin gücü k,r,lam,yor ve ortadan kald,r,lam,yorlard,. Kazvinî'nin Anadoluøyu iltizama almas, halkta korku ve

¹⁵⁸Thackston, **Rash,dudd,n Fazlullahø Jamiiøø-Tawarik**, s.574; Aksarayî, **Müsâmeretüð-Ahbâr**, s.128-129.

¹⁵⁹Anonim **Selçukname**, s.53.

¹⁶⁰Thackston, **Rash,dudd,n Fazlullahø Jamiiøø-Tawarik**, s.574; Aksarayî, **Müsâmeretüð-Ahbâr**, s.130-133-134.

¹⁶¹Thackston, **Rash,dudd,n Fazlullahø Jamiiøø-Tawarik**, s.574.

urumun halk, fakirle tirece ini dü ün en Germiyanl,lar, harekete geçerek isyan bayra ,n, açt,lar. Bunun üzerine Muñneddin Pervane Süleymanøn ye eni Beylerbeyi zzeddin Muhammed¹⁶² hemen Ladik (Denizli) taraf,na geçerek isyana müdahale etti. Germiyanl,lar püskürtülerek ordular, k,l,çtan geçirildi ve Ali irøn k,z,ndan olma torunu Bedreddin Murat öldürüldü. Di er taraftan Ab-, Germ hâkimi Balabano lu yakalan,p öldürüldü (14 Cemaziülevvel 688 ó Haziran 1289). Bu sava ,n sonunda Denizli, Sahib Fahreddin Aliøn torunlar,n,n hâkimiyetine geçti (688 ba lar, ó 1289 Bahar,). Beylerbeyi zzeddin Muhammed bölgeden ayr,larak, Geyhatuønun yan,na gidince, Germiyanl,lar tekrar harekete geçti. Bu isyanlar ve isyanlar,n bast,r,lmas, bir müddet böyle devam ettikten sonra Selçuklu-Mo ol ordusu hâkimiyeti ele geçirdi. ¹⁶³

Sultan II. Mesud, Türkmen hareketlili ini bir miktar dizginler diye E refo luønun k,z,n, karde i Rükneddin Geyumersø¹⁶⁴ istedi. Hemen ard,ndan Sultan II. Mesud karde ini Sinopøtan getirip Bey ehirø E refo ullar,øna gönderdi. Fakat E refo ullar, ehzade gelince onu yakalat,p, hapsettiler (688-1289). ehzadenin esir edilmesini duyan runud (Ayak Tak,m,) Konyaøda ba kald,rarak ehrin konaklar, ve evlerini ya malad,. Anonim Selçukname runudun (Ayak Tak,m,) bu karga al, ,nda ehir halk,n,n ba lara bile ç,kmad, ,n, söyleyerek, ya man,n boyutunu gözler önüne serer. Daha sonra runudun ehir d, ,nda topland, , bir binay, Konya ahnesi ku atarak ate e verdi. Evden sadece ev sahibi kurtulabildi. Di erleri

¹⁶²Bu ah,s,n ismi ba ka kaynaklarda Azizeddin olarak da geçmektedir. Fakat ana kaynaklardan olan Anonim Selçuknameøde bu isim zzeddin olarak yaz,lm, t,r. Anonim **Selçukname**, s.50.

¹⁶³ Anonim **Selçukname**, s.50.

¹⁶⁴ Anonim Selçukname ad, geçen bu ehzadenin Siyavu oldu unu söyler. Fakat Siyavu Karamanl, isyan, bast,r,l,rken öldürüldü ü için bu ki inin Geyumers olmas, gerekir. Anonim **Selçukname**, s.50.

Bu kanl, olay, a ,r, uçtaki bir grubun yapt, ,n, ve Ahilerin bu olaya kar, mad, ,n, tahmin etmekteyiz. Art,k herhangi bir silahl, gücü bulunmayan Sultanøn Mo ollara kar , bu Ahileri bir denge unsuru olarak kullanmak istedi i anla ,l,yor.¹⁶⁶ Zira Kazvinînin yarg,ya çekilip öldürülmesinde de bu Ahilerin bir etkisi olmu tur.¹⁶⁷ E refo ullah,øn,n Selçuklu ehzadesini esir almas, olay,n, Türkmenlerin hamisi oldu unu kan,tlamak için kullanan Karamanl,lar, hemen duruma müdahale etti. Araya Karamanl,lar,n da girmesiyle E refo ullah, ehzadeyi serbest b,rakt,lar. Bu müdahaleden sonra evlenme gerçekleş ti mi? Bilmiyoruz. Fakat karga a sona erdi.¹⁶⁸ Karamanl,lar,n, E refo ullah,øn,na bu müdahalesi yava yava iki Türkmen grubunun aras,n, açmaya ba lam, t,r.¹⁶⁹

Bu olaylar,n ya and, , s,rada Erzincan'da büyük bir deprem olurken, Amasya'da sel, Niksar ve Tokat civarlar,nda fırt,na gibi do al afetler meydana gelmi tir.¹⁷⁰

8-Laku i ve K,lavuzo ullah,

Kazvinî ve Emir ahøn Argun Han taraf,ndan orduya ça ,r,lmas,yla lhanl, veziri Sadødüdevle, emseddin Ahmet Laku i ve K,lavuzo ullah,øn, bir yarlı ile

¹⁶⁵Anonim **Selçukname**, s.50.

¹⁶⁶Cahen, **Osmanl,lardan Önce Anadolu**, s.282.

¹⁶⁷Cahen, **Osmanl,lardan Önce Anadolu'da Türkler**, s.290.

¹⁶⁸Anonim **Selçukname**, s.51.

¹⁶⁹Cahen, **Osmanl,lardan Önce Anadolu'da Türkler**, s.291.

¹⁷⁰Anonim **Selçukname**, s.51.

li. Yarg,ç Bu dayø, da onlara yard,mc, olarak takviye etti. Bunlar Anadoluya gelince Sivas'ta Emir ah ve Kazvinîyi yarg,lay,p, Argun Han'a yollad,lar. Laku i ve K,lavuzo ullar, Mo ol emirlerinden destek alarak Anadolu'da gelir gelmez bask,lara ve zulümlere giri tiler. As,l görevi i i av i lerini tertiplemek olan K,lavuzo ullar,øn, divan i lerine verilmi olmas, ülkede kar, ,kl,klara sebep olmu tu. Bu ki iler halk,n elindeki emlakın istirdad,na hükmeden yarl, lar (Ferman) getirince, halk aras,nda büyük bir tedirgilik oldu. Adil bir emir ve yarg,ç olan Samagar Noyan bu adaletsiz duruma el koydu ve K,lavuzo luønun yapmak istediklerine engel oldu. K,lavuzo lu ise k,sa süren bu yöneticili inde daha fazla tutunamayarak bir müddet sonra ortadan kayboldu. Samagar Noyanøn bu giri imi halk taraf,ndan büyük bir memnuniyetle kar ,land,.¹⁷¹

9-Hoca Nasireddin Yavlak Arslan ile K,sa Bir Huzur Dönemi

Samagar Noyan, Kazvinî'nin ölümünden sonra Anadolu Valili ine getirilirken, Mecdeddin ise naipli e atand, (20 Cemziülahir 689 ó 1 Temmuz 1290). Bu arada Sultan II. Mesud'da istifa makam,na (Maliye) bir Türk olan Hoca Nasireddin b. Yavlak Arslanø, atad,. Kazvinî'nin zulmü ile sa a sola da ,lan halk yeni atamalarla mutlu olmu ve tekrar yurtlar,na dönmü lerdir. Samagar yukar,da belirtildi i gibi K,lavuzo ullar, ve Laku i'nin haks,zl,klar,na da engel olmaya çal, m, t,. Fakat Samagar, Ihan Argun taraf,ndan orduya ça ,r,l,nca yapt, , i ler yar,m kald,.¹⁷²

¹⁷¹Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Ahbâr*, s.124-127.

¹⁷²Anonim *Selçukname*, s.54.

Aksarayî eserinde sitayi le söz eder. Anadolu umumi valili i yapm, hiç kimsenin ayn, zamanda yarg,ç unvan,nda bulunmamas, ve Samagar Noyanøn bu iki unsuru beraber ta ,mas, yarg,çlar içerisinde onu farklı bir yere koymam,za neden olur. Zira kendisi Anadoluğunun ba yarg,c,d,r.¹⁷³ Sultan Veled Samagar Noyanø, öBeyimiz bizi b,rakmaö diyerek Türkçe nakaratlı, 13 m,sral,k Farsça iir ile övmektedir. Buna benzer olumlu fikirlerin olu mas,nda Samagar Noyanøn ayk,r, yollara sapmadan düzgün ve temiz bir ekilde görevini yapmaya çal, mas, ve zulmedenlere kar , mazlumun taraf,n, tutmas, etkili olmu tur. Anadoluğda Samagar veya Samag,r adlı köylerin hâlâ bulunmas, muhakkak Samagar Noyanøn bu topraklarda b,rakt, , izlerle alakalı,d,r.¹⁷⁴

Ç,kar,na dokundu u ki iler taraf,ndan İhan Argunøa yap,lan ikâyetler nedeniyle görevinden al,nan Samagarøn yerine, İhanøn karde i Geyhatu tekrar Anadoluöya büyük bir ordu ile gönderildi. Geyhatu Turhaløda bulunan Samagarø, İhanøa gönderdi (evval 689- 8 Ekim 1290).¹⁷⁵

Samagar ayr,l,rken Geyhatuöya Hoca Nasireddinø azletmemesini rica etti. Geyhatu, Samagarøn tavsiyesine uyararak Hoca Nasireddinø K,r ehirøden yan,na ça ,rd, ve önce Aksarayøa sonra da Konyaöya birlikte gittiler (25 Zilkade 689 ó 29 Kas,m 1290). Konyaøda Sultan II. Mesud taraf,ndan görkemli bir ekilde kar ,land,lar. Geyhatuønun büyük bir alay ile Konyaöya girmesi halk taraf,ndan üphe ile kar ,land,. Fakat Hoca Nasireddinøn hassasiyeti nedeniyle halk,n korktu u

¹⁷³ Cahen, **Osmanl,lardan Önce Anadolu**, s.285.

¹⁷⁴ Ahmet Temir, **Caca O lu Nur El-Dinın 1272 Tarihli Arapça ó Mo olca Vakfiyesi**, TTK Yay,nlar,, Ankara 1989, s.206-208; Ahmet Temir, **öAnadoluğda İhanl, Valilerinden Samagar Noyanø, Köprülü Arma an,,** Ankara 1953, s.495-500.

¹⁷⁵ Anonim **Selçukname**, s.54-55.

Hoca Nasireddin adalet konusunda öyle dikkatli davranıyordu ki Moğollar bir haksızlık yapsa hemen durumu Geyhatu'ya bildiriyor, o da gereken cezayı vererek adaleti sağlıyordu. Geyhatu, Hoca Nasireddin'in adaletini, meziyetlerini ve halk üzerindeki iyi tesiri görünce onu takdir ederek, "Özgüne kadar müstevfi idin bundan sonra benim naibim oldun. Bundan sonra öyle adalet yapacaksın ki kurt ile koyun bir kaptan su içecek, rey ve tedbirlerle ülkeyi öyle idare edeceksin ki kimse kimseye zulüm etmeyecek. Bundan sonra emirler sana selam duracak" diyerek seslendi (28 Zilhicce 689 - 3 Ocak 1291). Geyhatu, Sultan II. Mesud'u yanına alarak Aksaray giderken, Hoca Nasireddin'i Konya'da bıraktı. Geyhatu, ayrılırken iki yüksek Moğol emirine Hoca Nasireddin'in sözünden biri kaçak olursa veya bir zulüm yapılsa hemen cezalandırılmasında talimat verdi.¹⁷⁶

Öldürülen Vezir Kazvinî, vergileri arttırmak amacıyla halkın mülklerini tespit etmeye çalıştı, fakat ölümü buna engel oldu. Fakat Geyhatu, Konya'ya gelince Hoca Nasireddin'e Kazvinî'nin yarım kalan işini devam ettirmesi için emir verdi. İlk başta verilen emri yerine getirmek istemeyen Hoca Nasireddin, zorla kalınca ehl-i beyt ileri gelenleri ile bir toplantı yaparak onların aleyhinde bir yol bulmaya çalıştı. Bunun üzerine ehl-i beyt ileri gelenleri ile anlaşan Hoca Nasireddin ahalinin mallarının 10'da birini tahrir etti. Hoca Nasireddin'in halkı koruyan bu hareketi zaten var olan sevgiyi bir kat daha arttırdı. Ayrıca o divan toplantısından sonra âlimlerle bir araya gelir, onlarla tartışır ve onların fikirlerinden yararlanır.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Anonim **Selçukname**, s.55-56.

¹⁷⁷ Anonim **Selçukname**, s.56.

İlg, nœ do ru hareket etti. Bu seyahatinde yolda bir köylüye rast gelen Geyhatuœnun, köylünün saçt, , tohumlar, alarak Türkœe öYükü be akœeye yükü be akœeye var geldümö diyerek ark, m,r,ldanmas, dikkat çekicidir. Geyhatuœnun bu hareketi Mo ollarla Türklerin kayna mas,n,n göstergelerindedir. Geyhatu yine bir gün avlanmaya œ,kt, ,nda hiç bir ey avlayamadan geri döndü. Geri dönü yolunda 12 tav an ve iki tilki avlayan bir Mo ol gören Geyhatu, ona becerisinden dolayı, iltifatlarda bulunarak, kendisinden bir iste inin olup olmad, ,n, sordu. Mo ol avc, bunun üzerine, öMo ollar yine eskisi gibi vursun, k,rs,n, parçalas,n her ne isterse onu yaps,n isterimö dedi. Bu cevaba k,zan Geyhatu, o Mo olœu hemen orada öldürttü. ¹⁷⁸ Bu olay bize Mo ollarda hâkim olan talan dü ünmesini gösterdi i kadar, bundan sonra Mo ol yönetiminin bu talan politikas,n, Anadoluœda yürütmemeye ba lad, ,n, da göstermektedir.

Argun Han 6 Mart 1291 y,l,nda öldü ünde (3 Rebiülevvel 690) Geyhatu sahillerde k, l,yordu. Haberi alan Hoca Nasireddin hemen Geyhatuœyu durumdan haberdar etti ve birlikte Konyaœya döndüler. Daha sonra Geyhatu 17 May,s 1291œde (16 Cemazievvel 690) orduya (Alada) do ru yola œ,karken, Konyaœn, idaresini Bahaeddin Valiœye verdi. Geyhatu bütün ehirlere valiler atad,ktan sonra Sultan II. Mesudœu daha kolay kontrol edilebilece ini dü ündü ü Kayseriœye getirtti. ¹⁷⁹

10-Geyhatuœnun lhanl, Taht,na œ,k, ,

Argun k, lamak için gitti i Arranœda rahats,zland,. Son dönemlerde sa l, , iyi

¹⁷⁸ Anonim **Selœukname**, s.56-58.

¹⁷⁹ Anonim **Selœukname**, s.58-59.

İttin i lerini vezir Sa d devle ye b,rakm, t,. Bu durum devlette ba ,bo luk yarat,rken Mo ol emirlerinin ho nutsuzlu una neden oluyordu. Argun böyle bir dönemde Budist bir rahibin haz,rld, , ifa ve ölümsüzlük macununu yedi ve durumu daha da a ,rla t,. Argun n komaya girmesinin f,rsat bilen Mo ol emirleri lhanl, Veziri Sa d devle yi ortadan kald,rld,lar (Rebiülevvel 690   Mart 1291). Argun olan biteni hasta yata ,ndan çaresizce izleyebildi. Zaten Argun, da vezir Sa d devle nin ölümünden hemen sonra öldü (7 Rebiülevvel 690   10 Mart 1291).¹⁸⁰

Argun döneminde Türkiye Selçuklular, di er devletlerle bir ili kiye girmemi tir. Devlet bu dönemde büyük bir s,k,nt, ya amam, fakat yeni bir at,l,m da yapamam, t,r. Bunun aksine giderek daha da ba ,ms,z hareket eden Türkmenlere uçlarda toprak kaybederek k  l m  tür.¹⁸¹

Argun Han n  l m  üzerine kimin tahta geçece ini tart, an Mo ol emirleri saltanat adaylar,n, payitahtta  a ,rd,lar. lk ba ta Baydu taht için en yak,n aday olarak dururken, artlar Geyhatu lehinde geli mi ve Geyhatu Alada  da (Ahlat Yöresinde) tahta  ,km, t,r (24 Recep 690   23 Temmuz 1291).¹⁸² Bir  nceki lhan olan Argun n da çok sevdi i bu yörede Geyhatu nun da tahta  ,kmas, bu dönemde medeniyet merkezi durumunda olan Ahlat n enlikli ve mamur bir yer oldu unu gösterir.¹⁸³

¹⁸⁰ Bar Hebraeus, **Abud-Farac Tarihi II**, s.613-615; Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.308-311; Mustafa Uyar, **lhanl, Devletinde Argun Dönemi (1284-1291)**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yay,nlanmam, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2001, s.117-121.

¹⁸¹ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.309.

¹⁸² Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.310-311.

¹⁸³ Faruk Sümer, **Do u Anadolu da Türk Beylikleri**, TTK Yay,nlar,, Ankara 1998, s.58.

11-Karamanl,lar ve E refo ullah, isyan,

Geyhatuunun Argunuunun lm dolay,s,yla Anadoludan ayr,lmas, ve Sultan II. Mesudunun Kayseriye gitmesi zerine Trkmenler ve Konyadaki runud (Ayak Tak,m,) bunu f,rSAT bilerek ayakland,. Geyhatuunun grevlendirdi i Bahaeddin Kutluca ehre hâkim olam,yordu. Bahaeddin Kutluca Sultannın karde i (Geymers olmal,) ile pek anla amad, , iin onun taraf,ndan yap,lan bir davete gururu nedeniyle kat,lmad,. Bu duruma sinirlenen ve etraf,ndakilerin k, k,rt,c, telkinlerinden etkilenen Sultannın karde i Bahaeddini ldrtt (2 Cemazielahir 690  2 Haziran 1291). Bahaeddin yerine Balaban geerken, Esededdin diye birisi emir, Geyhatuunun hâkim yapt, , Cemaleddin de naib oldu. Tm bu karga alar,n zerine Karamanl,lar daha nceden aralar,n,n a,k oldu u E refo ullah, zerine bir sefer dzenledi. Bey ehiri alan Karamanl,lar E refo lunu ldrd. Bu olay Konyada duyulunca runud (Ayak Tak,m,, Serseri) daha azarak kar, ,kl,klara devam etti. Bu kar, ,kl,klar zerine Konyada halk d, ar, ,kamaz oldu. Runudun ,kard, , bu kar, ,kl,klar 28 Temmuz 1291de (29 Recep 690) bast,r,labildi. Tm bu kar, ,kl,klar s,ras,nda Sultan II. Mesuddan yard,m istendiyse de Memluklar,n Anadolu ilerine varan sald,r,lar, nedeniyle Sultan, yerinden k,p,rdayam,yordu. ¹⁸⁴

Karamanl,lar Bey ehiri ele geirdikten sonra bu sefer Konya zerine yneldiler. ehriin ileri gelenleri hâkim Cemaleddinin yan,na giderek nas,l bir savunma yapacaklar, konusunda tart, t,lar. Tart, man,n sonunda ehriin iinde kalarak savunma yap,lmass,na karar verildi ve surlar ile kap,lar tahkim edildi. Halil

¹⁸⁴ Anonim **Selukname**, s.59-60.

ya geçen Karamanlılar ehrin d, taraf,n, ele geçirerek, ya malad,lar. Bunun üzerine d, ar, do ru püskürtme hareketine (Huruç Hareketi) giri en Konyalı,lar ilk ba ta muvaffak olsalar da sonra kay,plara u rayarak geri döndüler. Karamanlı,lar, Konya güçlerinin zayıflamas,n, etkisiyle ehrin kap,s,n, ate e verdiler. ehrin dümesi ile Karamanlı,lar üç gün boyunca ya ma yapt,lar. Bu s,rada Mo ollar,n geldi i haberinin duyulmas, üzerine, Karamanlı,lar ehri terk ederek kaçt,lar. Fakat Mo ollar,n gelmemesiyle tekrar cesaretlenen Karamanlı,lar, Konya'da ya malar,na kald,klar, yerden devam ettiler.¹⁸⁵

Bunun üzerine Konya ahalisi Ladik (Denzili) hâkimi Fahreddin Ali'nin (Sahib Ata) k,z,ndan olma torununu yard,ma ça rd,. Bu davete kay,ts,z kalmayan Ladik (Denizli) hâkimi ordusu ile Konya'ya geldi ve Karamanlı,lar, geri püskürtüp, bir ço unu katletti. Kayseri'den gelen Sultan'ın karde i, Fahreddin Ali'nin (Sahib Ata) torunu ve zzeddin Balaban bu sefer de Bey ehir taraflar,n, ya malamaya giri en, Karamanlı,lar,n üzerine gittiler. Karamanlı,lar, burada bir kez daha yenen Selçuklu kuvvetleri onlar, Obrucuk mevkiine kadar sürdüler. Konya'ya dönen Selçuklu kuvvetleri naib Cemaleddin'in muhalefetine ra men Karaman içlerine gitmeye karar verdi. Harekete geçen Selçuklular Larende'yi ya malad,lar. Fakat tekrar ortaya ç,kan Karamanlı,lar ile yap,lan sava ta her iki tarafta çok kay,plar verdi ve sava sonunda bir galip ç,kmad,. Bu sava ta Selçuklulardan zzeddin Balaban ölürken, Karamanlı,lardan ise Seyfettin Türkeri hayat,n, kaybetti. Bu sava sonras, Selçuklu kuvvetlerinin geri çekilmesi üzerine Karamanlı,lar, Konya'ya bask, yapmay, devam ettiler. Ya anan olaylar üzerine Sultan II. Mesud, Geyhatu'a yard,m için mektup yollad,. Durumu haber alan Geyhatu Han'ın, Zilkade'nin ba ,nda

¹⁸⁵ Anonim **Selçukname**, s.60.

kt, , haberi duyuldu. Bunun üzerine Konya'da halk enlikler yapt.,¹⁸⁶

12-Geyhatunun Anadolu'daki syanlar, Bast,rmas,

Tahta ç,kmas,n,n üzerinden iki ay bile geçmeden, alt, y,l kald, , ve havas,n, çok sevdi i Anadolu'ya gelen Geyhatu'yu Sultan II. Mesud Kayseri'de kar ,lad,. Geyhatu hemen ordusunu ikiye ay,rd,. Ordusunu bir bölümünü Ak ehir taraflar,na yollayan Geyhatu, kendisi de ordunun kalan k,sm, ile Karamanl,lar,n üzerine yürüdü. İlk olarak Herakliye'yi (Konya-Ere li) ele geçirip ya malayan Geyhatu, daha sonra Karamanl,lar,n ba kenti Larende'yi ele geçirdi (19 Zilkaade 690 -21 Aral,k 1291). Larende'de k,y,mlar yapan Mo ollar, sonra ehri ba tan sona ate e verdiler. Geyhatu daha sonra Tekin Timur'u, sarp yerlere kaçan Karamanl,lar, öldürmesi için arkalar,ndan yollad,. Tekin Timur da Karamanl, Türkmenlerinden yakalayabildiklerini öldürdü ve geri döndü.¹⁸⁷

Ordunun ikinci bölümü ise E refo ullar, üzerine gitti ve burada da benzer katliamlar yap,ld, (16 Zilhicce 690 ó 16 Aral,k 1291). Mo ollar Karamanl,lar ve E refo ullar,ndan 7 bin ki iyi esir ettiler. Buradan Ladik (Denizli) üzerine giden Geyhatu, ehir kap,lar,n, açmayan yöneticilere k,zarak, bölgeyi ok ya muruna tutturdu. Daha sonra ehri ele geçiren Mo ollar üç gün üç gece ya ma yapt,lar (29 Zilhicce 690 ó 23 Aral,k 1291). H,z,n, alamayan Geyhatu, buradan sonra Mente e iline girdi. Mente e ilini ya malayan Mo ollar, buradan katar katar esirlerle

¹⁸⁶Anonim **Selçukname**, s.61.

¹⁸⁷Anonim **Selçukname**, s.61.

in 691 ó Ocak 1292). Geyhatu buradan da Kayseriye geçti. Geyhatunun 18 günlük askerî hareketi u rad, , her yerde korkunç izler ve viraneler b,rakt,. Bu k,y,malar dolay,s,yla Konyaødan Ladikø (Denizli) kadar olan bölgede alt, ay ku bile uçmad,.¹⁸⁸

13-Çobano ullar, ve ehzade K,l,ç Arslanøn syan,

Geyhatu Anadolu gelip Türkmen isyanlar,n, bast,r,rken, bu sefer Çobano ullar, (Kuzey Türkmenleri) Sultan II. Mesudun karde i Rükneddin K,l,ç Arslanøn saltanat davas,na destek vererek isyan ettiler. ehzade K,l,ç Arslan hakk,nda bilgilerimiz karde i Sultan II. Mesud tahta ç,kt, ,nda, Ak ehir vilayetine ba l, Alpsaru Köyünü ona temlik etmesi ile s,n,rl,d,r. Giri ti i bu isyana kadar kaynaklarda ad,na rastlanmamaktad,r. Bu temlik vesikas, bugüne kadar gelmi tir.¹⁸⁹

Kastamonuøda hüküm süren Çobano ullar, beyli i I. Alâeddin Keykubat zaman,na kadar giden bir uç beyli idir. Deniz a ,r, bir sefer olan Su dak seferini komuta eden ve zaferle dönen Çoban Bey, beyli in ilk hâkimidir. Hüsameddin Çoban Beyøden sonra o lu Alp Yürük, sonra onun o lu Yavlak Arslan¹⁹⁰ ve son olarak da Mahmut Bey bu beyli in ba ,nda bulunmu lard,r. Üç asra yak,n Kastamonu ve çevresinde hüküm süren Çobano ullar, hakk,nda kaynaklarda çok s,n,rl, bilgiler vard,r.¹⁹¹

¹⁸⁸Anonim **Selçukname**, s.61-63; Wittek, **Mente e Beyli i**, s.48.

¹⁸⁹Turan, **Türkiye Selçuklular, Hakk,nda Resmî Vesikalar**, s.32-33.

¹⁹⁰ K,l,ç Arslan ve Kastamonu Türkmenlerinin isyan,nda Çobano ullar,øn, ba ,nda bulunan ki i Yavlak Arslan oldu u halde, Aksarayı bir isim hatas, yaparak bu isyanda Yavlak Arslanøn babas, olan Alp-Yürük bulundu unu yazm, t,r. Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.137.

¹⁹¹Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.624.

Bu beylik, döneminde kültür i lerine büyük önem vermi ve Kastamonu'yu cazibe merkezi haline getirmi tir. Özellikle Yavlak Arslan döneminde kültür ve imar i leri yo un bir ekilde yürütülmü tür. Anadolu'da kad,l,k ve müderrislik de yapan ünlü âlim Kudbettin irazî õ htiyârat-i Muzafferîö adl, kitab,n, Yavlak Arslan'õ sunmu tur. Yine Rafizîler hakk,nda, Muhammed bin Mahmut taraf,ndan yaz,lan õFustat ul-Adaleö adl, eser ile Hoylu Hasan Bin Abdülmümin'õn yazd, , õNüzhet ül-Küttabö adl, eser Yavlak Arslan'õ hitaben sunulmu tur. Yine ayn, yazar,n Yavlak Arslan Bey'õn o lu Mahmut Bey'õ Kava'id ur-risail-iö ve õRüsüm ur-risail'ö adl, eserleri sunmas, bu beyli in kültür ve bilim çevrelerine yak,nl, , ve ilgisini bize kan,tlayan örneklerdir. Ayr,ca 671 tarihli Y,lanl, (Maristan) adl, hastane, 672 tarihli Atabeg Camii ve Ta köprü, Muzaferreddin Yavlak Arslan Medresesi ve Külliyesi bu beyler taraf,ndan yapt,r,lan önemli eserlerdir.¹⁹²

Kastamonu havalisindeki bu Türkmenler, Anadolu'daki Mo ol hâkimiyetine bir son vermek için, hep sad,k kald,klar, Selçuklu - Mo ol güçlerine isyan ettiler. Çobano ullar, daha önce Karamanl,lar,n Siyavı u yaptı, , gibi, Sultan II. Mesud'õn karde i K,l,ç Arslan'õ davet ederek, isyanlar,n, Selçuklu hanedan,ndan birisine dayand,rm, lard,r. Bu durum bize Anadolu'daki s,k,nt,lar nedeniyle zay,flayan otoriteleri ve Mo ollar,n elinde oyuncak olmalar,na ra men halk,n Selçuklu hanedanl, ,na hala de er verdi ini ve onlar,n saltanat,n, alt,nda ya ama isteklerini gösterir.¹⁹³

¹⁹² Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.625.

¹⁹³ Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.626.

3 ref ve Menten o ullar,ın, itaate ald,ktan sonra bu sefer isyan eden Çobano ullar, (Kastamonu Turkmenleri) ve ehzade K,l, Arslan zerine, Sultan II. Mesut, Emir ah ve Vezir Necmeddinı yollad,. Bu kuvvetlerin zerine 3000 Mo ol askerleri ile birlikte Anit, Giray ve Goktay da destek olarak bölgeye gitti. Selçuklu-Mo ol kuvvetleri derbendler bölgesine gelince burada bir müddet konaklad,. D man birlikleri hakk,nda ara t,rma yapan Sultan II. Mesud Turkmenlerin kalabal,k olduklar,n,  renince, Geyhatudan takviye birlikler istedi. Fakat Geyhatu, Turkmenleri fazla ciddiye almad, ,ndan Sultann iste ini yerine getirmedii. Her an bir bask,na u rayacaklar, endi esini ta ,yan Selçuklu-Mo ol birlikleri bir müddet bekledikten sonra harekete geçip derbendi geçmeye karar verdi. Sabah güne i ile yola ,kan Selçuklu-Mo ol birlikleri derbende girdi. Turkmen ise onlar, ba ,ndan itibaren takip ediyorlard,. nc kuvvetlerinin ba ,ndaki Giray, 400 ki ilik birlikle derbendi sa salim geçti. Bunun zerine durumu emniyetli gören ordunun kalan k,sm, da öncüleri takip etti. Fakat onlar öncüler gibi kolay bir ekilde geçi i yapmayacaklard,. Pusuya yatm, olan Turkmenler yaya ve süvarileri ile ks, alem, bayrak ve sancaklar,n,n e li inde sald,r,ya geçti. Derbende s,k, an Selçuklu-Mo ol birlikleri toparlanamayarak, geri çekildi ve bozguna u rad,. Da ,lan orduda Sultan II. Mesud ve emirlerden bir k,sm, esir d erken, emir binba ,lardan Anit kaçmaya al, ,rken öldürüldü. ¹⁹⁴

Zafer kazanan Turkmenler esir ve ganimetlerle Kastamonuya do ru yola ,kt,lar. As,l kuvvetlerin ba , Goktay, bozgunu görünce geri çekilirken, bozgunun habersiz olan nc kuvvetlerinin ba , Giray derbende dönerek da ,n,k hâlde olan Turkmenlere bask,n yapt, ve onlar, ok ya muruna tutarak da ,tt,. K,sa bir zaman

¹⁹⁴ Aksaray, **Msmeretd-Ahbr**, s.137-140.

erek galip ma lup oldu. Ayr,ca esir olan Sultan II. Mesud ve emirler kurtar,l,rken, birçok Türkmen öldürüldü. Öldürülen Türkmenler aras,nda Kastamonu Beyi Muzaferreddin Yavlak Arslan da vard,. Daha sonra Selçuklu-Mo ol ordusu Osmanc,kça çekildi. Sava ,n galibi de ma lup gibi çok fazla kay,p verdi inden Selçuklu-Mo ol ordusu Kastamonuøya kadar ilerleyemedi. Sava , kazanmas,na ra men kay,p lar verdi i için Osmanc,k Kalesiøne kadar korku içinde ilerleyen Selçuklu-Mo ol ordusu daha sonra rahatlayarak, Konyaøya do ru yola ç,kt, (690 sonlar,-1291 sonlar,).¹⁹⁵ Sava ta öldürülen Yavlak Arslanøn yerine o lu Mahmut Bey beyli in ba ,na geçti ve bundan sonra bu beylik daha çok bat,ya Bizansl,lar üzerine ak,nlar yapmaya ba lad,.¹⁹⁶

Bu olaylar ya an,rken Konyaøda bulunan Geyhatu buradan Kayseriøye geçerek burada bir tak,m yeni atamalar yapt,. Sultanl,k II. Mesudøda naiblik Emir ahøta kal,rken; vezirli e Sahib Necmeddin, valili e de Ta Timur Hitayî atand,. Geyhatu daha sonra 1292 y,l,n,n bahar,nda (691 bahar,) Anadoluødan ayr,larak, Alada øa gitti.¹⁹⁷ Geyhatuønun Çobano ullar, ve K,l,ç Arslan isyan,n, tam olarak sonuçland,rmadan çok sevdi i Anadoluødan ayr,lmas, Memluklar,n Rum-kaleøde Mo ollar, yenmeleri ile alakal,d,r.¹⁹⁸ Çünkü bu galibiyetle Memluklar, Anadoluøda lhanl, askerî gücünü tehdit eder bir pozisyona geçiyorlard,.¹⁹⁹ Zira bu olay Haleb-am Türkmenlerinin Sivasøa kadar hareket etmelerinin önünü açt,. Sivasøn Malatya kap,s,n,n içeriden baz,lar, taraf,ndan aç,lmas, sonucu bu Türkmenler ehri ele geçirdi. Fakat ehirde ya maya giri en Türkmenler, daha sonra ahalinin Mo ollarla

¹⁹⁵ Aksarayî, **Müsâmeretüð-Ahbâr**, s.140-143.

¹⁹⁶ Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.627

¹⁹⁷ Aksarayî, **Müsâmeretüð-Ahbâr**, s.144.

¹⁹⁸ Anonim **Selçukname**, s.65.

¹⁹⁹ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.319.

etkisiz hale getirildi. Bu Türkmenlerin bir kısmı, öldürülürken, bir kısmı da kaçmak zorunda kaldı.²⁰⁰

14-Geyhatunun Anadolu'dan Ayrılması, ile Karamanlıların Tekrarı

Geyhatunun Anadolu'dan ayrılması, ile Türkmenler tekrar hareketlenmeye başladılar. Karamanlılar 1292 yıl, Haziran-Temmuz ayında (691 yıl, Şaban ayı) Konya ve etrafını talan ettiler. Halkın koyun keçi neyi varsa hepsini ellerinden aldılar. Selçuklu ordusu bunun üzerine Karamanlılara karşı harekete geçti ve bu talanları bir kısmını öldürürken, yağmaya giden malların bir bölümünü de kurtardı. Öldürülen Karamanlıların içinde iki önemli kişinin bulunması, (Bu iki kişinin isimleri kaynaklarda belirtilmemiştir.) nedeniyle, Karamanlı Halil Bahadır bunların intikamını almak istedi. Halil Bahadırın Karaköprü mevkiine gelmesi Konya halkında korkuya neden oldu. Bu olaylar sırasında Sultan II. Mesud'un kardeşi Rükneddin halkı toparlayıp bir ordu kurarak, onları sakinleştirdi.²⁰¹

O yılın Kurban Bayramında olan bu olaylar sırasında Erefoğulları da bodurmayarak ani bir gece baskını ile Gevele kalesini ele geçirdiler (15 Zilhicce 691 ó 27 Kasım 1292). 40 gün boyunca kale ve etrafına, yağmalayan Erefoğullarına, Sultanın kardeşi Hâkim Cemaleddin ve ehl-i beyt ile gelenleri bir mektup yolladılar. Bu mektupta Anadolu'nun kilidi konumunda olan bu kalenin kendilerine iade edilmediği takdirde bu durumun Moğolların dikkatini çekeceği ve Moğolların tekrar

²⁰⁰ Anonim **Selçukname**, s.64-65.

²⁰¹ Anonim **Selçukname**, s.63.

ulara giri ecekleri belirtildi. Bunun için kendisinin ve yanda lar,n,n kan,na girmemesi konusunda uyar,ld,. Durumun ciddiyetini kavrayan E refo ullah, daha sonra kaleyi Selçuklulara iade etti (29 Muharrem 692 ó 10 Ocak 1293).²⁰²

Bu müsait artlar alt,nda Karamanl,lar,n Konyaøy, ele geçirememesi, o s,rada K,br,s Haçl, Krall, ,øn,n Alaiyeøye sald,rmas, ile alakal,d,r. Bu sald,r,n,n üzerine Karamanl,lar acilen k,y,lara dönüp, Alaiyeøye geçtiler ve ehir dü mek üzere iken kurtard,lar. E refo ullah, ve Karamanl,lar,n bu ekilde etkisizle mesine ra men Anadoluða durum düzelmedi. Memluklar,n Rum-kaleøyi ele geçirdikten sonra yapt,klar, zulümler Anadoluða yans,malar,n, buldu. Yollar, güvenli i ortadan kalkarak, ya malar artt,.²⁰³

Tüm bunlar ya an,rken Geyhatuønun yan,nda bulunan Hâkim Cemaleddin ve Ta -timur ellerinde yarl, larla Kayseriøye Sultan II. Mesudun yan,na geldiler. Sultan II. Mesud, karde i Geyumersøn memleketteki karga al,klar, f,rsat bilip Kastamonu Türkmenleri ile irtibata geçerek, Burgulu kalesinde isyan etti ini ilette. Bunun üzerine Cemaleddin Konyaøya giderken, Ta -timur, müstevfi ve Sultan II. Mesud, Burguluøya do ru yola ç,kt,. Burada müstevfi kaleye girerek, ehzadeyi tatlı sözlerle ikna etti ve kaleden d, ar, ç,kard,. syan, b,rakan ehzade Sultan ile bar, arak birlikte Kayseriøye dönerken, Ta -timur da Konyaøya geçti.²⁰⁴ Bu ehzadenin Kastamonu Türkmenleri ile münasebete girmesi onun Kastamonu Türkmenleri ile isyan eden karde i K,l,ç Arslan ile beraber hareket etti i dü ünmesini zihinlerde olu turmaktadır.

²⁰² Anonim **Selçukname**, s.63.

²⁰³ Anonim **Selçukname**, s.63-65.

²⁰⁴ Anonim **Selçukname**, s.64.

Ta -timur Konya'ya gelince haksız ve zalim bir yönetim izlemeye başladılar. Yanındaki halkın mallarına musallat olan Ta -timur kopçur²⁰⁵ vergisinin alınmasında halka eziyetler etti. Halka zorba davranan Ta -timur Sultan II. Mesud'a ikâyet edildi. Bunun üzerine Sultan ve müstevfi Konya'ya gelerek Ta -timur'u Ankara tarafına gönderdi.²⁰⁶

En son Ta -timur örneğinde olduğu gibi bütün bu soygunlar Moğolların Anadolu'da dirlik ve düzeni kurmak yerine, bazen yöneticilerin bazen de yanındaki memurların yaptıkları, zulümleri bir idare tarzı haline getirme siyasetini güttükleri ortaya çıkmaktadır.²⁰⁷

Yanılardan bahsedilirken bunların daha çok uçlarda çıktığı, düğündürücüdür. Bu gelişmeler olurken, Doğu Anadolu bölgesinden neredeyse hiç bahsedilmez. Bunun sebebi Moğolların Doğu Anadolu'ya coğrafî yakınlığı, nedeniyle daha çok nüfuz etmeleridir. Uçlarda Türkmenler hem Moğollara görece olarak daha uzaktır, hem de bu bölgede Türkmenler Hristiyan bir devlet ile komşudurlar. Bu komşulukta onların gaza düşüncesini körüklemekte ve daha asi yapmaktadır. Diğer taraftan Doğu Anadolu'da bulunan Türkmenler Moğollara karşı, daha itaatkâr davranmakta ve Moğol dünyası ile daha kolay bütünleşebilmektedirler.²⁰⁸

²⁰⁵ Koyun ve keçilerden alınan bir tür vergi

²⁰⁶ Anonim **Selçukname**, s.64-65.

²⁰⁷ Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, s.63.

²⁰⁸ Cahen, **Osmanlı'dan Önce Anadolu**, s.290.

15- Çav

Geyhatu Anadolu'dan ayrıldı, burada bir yandan isyanlar çıkarken bir yandan da Selçuklu devlet görevlileri kendi aralarında ayrıldı, adü tüler. Bütün emirler birbirinden bağımsız olarak vergi toplamaya başladılar.²⁰⁹ Moğollar Selçuklu ordusunu da, tıncı askerlerin geçimini sağladı, miri toprak sistemi çöktü. Bunun üzerine Anadolu'da dalay idaresi kuruldu. Kurulan bu idarede miri topraklar gibi devlet elindeki toprakların idaresini düzenleyen bir kurum olmuştur.²¹⁰ Bu çok bağılı, nkar, klıklarına neden olmas, üzerine Geyhatu yeni atamalar yaptı, (692-1293). Burada yapılan görevlendirme ile dalay arazisinin (Miri arazi) yönetimi Hasan Beyoğlu, ncü (İhanon kişisel arazisi) arazisinin yönetimi Taycuoğuya verildi. Emirlik ve naiblik yine Emir ahon üzerinde kalırken, ayrıca dalay ve incü i lerini yönetimi de ek olarak ona verildi. Ayrıca Emir ahon kardeşi Rükneddin Ahmet de onun yardımcısı olarak atandı. Bir hâkim yerine iki kardeşi, bir yargucu yerine iki, bir müstevfilik yerine dört, bir yazıcı yerine sekiz, bir münili e on ki i tayin edildi.²¹¹ Moğollar bu seferde idari fonksiyonların büyük bir kısmını bilinçli olarak ikiye ayırarak, iki ayrı görevlinin birbirini denetlemesini amaçlamaktaydı. Fakat bu amaç gerçekleştirmediği gibi herkes i lerini halletmek için İhanon muhatap alması, kendi başlarına hareket etmesi ve bu şekilde düzensizlikler ve yoksulluk artması, tır.²¹²

Bu kalabalık memur ve kâtipler devletin yükünü biraz daha arttırdı. Ayrıca atanmış bu kişiler kendi i lerini yerine başkaları ile ilgilenmeye, birbirlerinin kuyularını,

²⁰⁹Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Ahbâr*, s.144.

²¹⁰Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.629.

²¹¹Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Ahbâr*, s.144-146, 188-189; Turan, *ÖTürkiye Selçuklularında Toprak Hukuku*, s. 331.

²¹²Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s.291.

bilgi olan Selçuklu bürokrasisini kangren haline dönüştürdüler. Tüm bu malî gerilemeye Geyhatu'nun a ,r, harcamalar, eklenince, devlet görevlileri halktan daha fazla vergi toplamaya ba l,yordu. Ayr,ca Geyhatu'nun Karaba dda ihtimal, bir ehir kurmaya giri mesi hazinenin gitgide bo almas,na neden oldu. Bu geli meler ve Geyhatu'nun a ,r, harcamalar, devleti yeni bir aray, a sürükledi. Ihanl, veziri Sadreddin Halidî, Çin'de de uygulanan kâ ,t para fikrini ortaya att,. Fikri be enen Geyhatu oçavö ad, ile kâ ,t paray, tedavüle ç,kard, (1294). Fakat çav ayn, oranda halk taraf,ndan be enilmedi ve piyasa durma noktas,na geldi. Kimse kâ ,t paraya güvenip al, veri yapmaz oldu. Dükkânlar kepenk vuruldu u gibi uluslararası, ticaret de sekteye u rad,. Çav, Horasan'dan Rum Denizine kadar olan bölgede iktisadi hayatta deprem etkisi yaptıktan sonra piyasadan kald,r,ld,.²¹³ Yukar,daki ifadeden anla ,laca , gibi çav,n tedavülde kald, , süre boyunca Anadolu'da kullan,ld, , dü ünülmektedir.

Selçuklu Devleti isyan ve soygunlarla çat,rdarken, devletin yerini baz, güçler almaya ba lam, t,r. Bunlar,n ba ,nda ise kimi zaman Selçuklu Sultan,n,n bile güvendi i ehirlerdeki Ahi te kilat, gelir. Konya'da Ahi reisi Ahmet ah,n karde inin cenazesine 15 bine yak,n insan,n kat,lmas,, 40 gün dükkânlar,n aç,lmayarak yas tutulmas, ahilerin gücünü gösteren bir örnektir.²¹⁴

16-Baydu'nun Ihanl, Taht,na Ç,k, ,

Daha önceki bölümlerde bahsedilen Geyhatu dönemi olumsuzluklar, Ihan'n

²¹³Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.144-146, 188-189; Bar Hebraeus, **Abud-Farac Tarihi II**, s.644.

²¹⁴Anonim **Selçukname**, s.65.

zli i ile birle ince, bu durum Mo ol emirleri taraf,ndan ho nutsuzlukla kar ,land,. Bunun üzerine daha öncede Geyhatuøya rakip olan Baydu hareket geçti ve Ba dat Valisiøni öldürerek isyana ba lad,. Bunun üzerine Geyhatu ve Baydu, 21 Mart 1295 (Cemazievvel 694) y,l,nda Hemedan yak,nlar,nda sava t,lar. Sava ta yenilen Geyhatu kaçt,ya da yakalanarak 24 Mart 1295øte (6 Cemazievvel 694) öldürüldü.²¹⁵

Bu olay bize lhanl, Devletiønde noyan ve emirlerin güçlerini gözler önüne serer. Bu ayn, zamanda devletin güçsüzle mesinin de bir göstergesidir. lhanlar,n, Selçuklu Sultanlar, gibi iktidarlar,nda ya anan zaafiyet emir ve noyanlar,n güçlenmesine ve ba ,ms,z hareket etmelerine neden olmaktadır. Geyhatuønun k,sa saltanat, s,ras,nda, Anadoluøda ç,kan isyanlar ve bunlar,n ac,mas,zca bast,r,lmas, Türkiye Selçuklular,n, etkilemi tir. Fakat Türkmenler ald,klar, a ,r darbelere ra men, bu sefer de tam olarak etkisiz hale getirilememi ve toparlanarak Anadoluøda önemli bir güç olmaya devam etmi lerdir.²¹⁶

Geyhatuøyu safd, , b,rakan Baydu, 25 Nisan 1295 (8 Cemazievvel 694) y,l,nda tahta ç,kt,. Baydu tahta ç,kt,ktan sonra yeni atamalar yapt,. Tahta ç,kmas,nda büyük rol oynayan Togaçarø Anadolu Valili iøne getiren Baydu, onun yard,mc,l, ,na ise Sadreddin Zencanîøyi atad,. Ancak Togaçar ve Zencanî, Gazan ile Bayduønun taht mücadelesine giri meleri nedeniyle Anadoluøya gelemediler. Aksarayî, Bayduønun saltanat, s,ras,nda slam aleytar, bir siyaset izledi ini belirtir.²¹⁷

²¹⁵ Thackston, **Rash,dudd,n Fazlullahø Jamiøø-Tawarik**, s.585-586

²¹⁶ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.326.

²¹⁷ Aksarayî, **Müsâmeretüð-Ahbâr**, s.148-149; Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.328; Sümer, **Anadoluøda Mo ollarø**, s.64; Kür at Günay, **Gazan Han Döneminde Anadoluøda**

Ihanl, Devletiñde bu olaylar ya an,rken, Anadoluğda Sultan II. Mesudñn karde i Geyumers kötü davran, lar,n, artt,rarak, halk, rahats,z etmeye ba lad,. Bu davran, lar,n, düzeltmesi konusunda Sultan II. Mesud karde ine ö ütlerde bulunduysa da bunlar bir sonuç vermedi. Bunun üzerine durum Ihan Bayduya ikâyet edildi. Ihan, Anadoluđdaki tümen komutan, Nap , o lu Baltuyu bu i i çözmesi için görevlendirdi. Baltu askerleri ile harekete geçince ehzade, Demirlihisar Kalesine kaçt,. Mo ollar kaleyi ku at,nca Sultanñn Ça nigiri Seyfettin Sungur ehzadenin yan,na ç,karak, onu ikna etti. Yakalanan ehzadeñnin yak, ,kl,l, ,ndan ona k,yamayan Baltu, onu kendisine damat yaparak affetti.²¹⁸

Baydu da tahta geçince kendinden öncekiler gibi Anadoluğda a ,r vergiler talep etti. Bu a ,r vergilere dayanamayan halk evlerini terk etti, da larda ve ma aralarda ya amaya ba lad,. Ayr,ca Baydu, Müslüman kar ,t, birisiydi. Bunu f,rsat bilen H,ristiyan ve Budistler tüm Ihanl, ülkesinde oldu u gibi Anadoluğda da medrese, cami, tekke ve dergâhlara tecavüz ettiler. badethanelerde her türlü ahlaks,zl,klar yap,ld, , gibi, camiler kilise ve Budist ibadethanelerine dönü türüldü. Aksarayî neredeyse ezan seslerinin dinece ini belirterek, Müslümanlara uygulanan haks,zl, , daha da belirginle tirir.²¹⁹

Meydana Gelen Mo ol syanlar, (1295 ó 1304), (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yay,nlanmam, Yüksek Lisans tezi), Ankara 2003, s.16.

²¹⁸Anonim **Selçukname**, s.65-66.

²¹⁹Aksarayî, **Müsâmeretüđ-Ahbâr**, s.147-149.

Gazan Hanın İhanl, Taht,na Geçmesi

Baydu tahta ç,karken, Geyhatuøyu öldürmesini hazmedemeyen ve emirlerin bir İhan, öldürmesini Cengiz yasalar,na ayk,r, bulan Horasan Valisi ehzade Gazan, Bayduøya isyan etti. ehzade Gazan, kendisini vezir yapmamas, üzerine Bayduøya k,zg,n olan Sadreddin Zencanî ve Togaçarø, İhan olursa vezir yapaca , sözü ile kendi taraf,na çekti. Yap,lan sava ta bu emirlerin saf de i tirmesi ile Bayduønun ordusu yenildi. Baydu ise Gürcistanøa kaçmak isterken, Gazan Hanın en yak,n adam, Nevruzøn güçleri taraf,ndan yakalanarak, Geyhatu gibi öldürüldü (5 Ekim 1295 ó 23 Zilkade 694). Bayduønun öldürülmesiyle Tebrizøe gelen Gazan Han 14 Ekim 1295øte (3 Zilhicce 694) tahtta ç,kt,. Onun tahta ç,kmas, ile art,k İhanl,larda yeni bir dönem ba lamaktad,r.²²⁰ Gazan Hanın tahta ç,k, , s,ras,nda, daha önceki İhanl, hükümdarlar,n,n Karakurumødaki Büyük Hanødan ald,klar, onay al,nmam, t,r. Böylece İhanl,lar bu ba l,l, , Gazan Hanın tahta ç,kmas, ile koparm, t,r.²²¹

Sekiz ay gibi k,sa bir süre tahtta bulunan Baydu zaman,nda ülke bir türlü durulamam, t,r. Ekonomik durum vahimle mi , H,ristiyan ve Budistler Müslüman halka zulümler yapm, t,r. Bu dönemi en güzel ekilde ÷Âlem birbirine kar, t,, herkes kendi ba ,na emir oldu, düzenlik kalmad,ø ifadesiyle Anonim Selçukname özetler.²²²

Gazan Han, veziri Nevruzøn telkinleri ile Müslümanl, , seçen bir hükümdard,. Sünnî slam, tercih eden Gazan, ilere de müsamaha gösterdi; onlar,n

²²⁰ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- İhanl, li kileri**, s.327-336.

²²¹ Abdülkadir Yuval,, ÷ İhanl,larø, **Türkler Ansiklopedisi** C. 8, s.360.

²²² Anonim **Selçukname**, s.66.

...e ba , larda bulundu. Gazan Han, daha önce yüksek mertebelerdeki birçok Mo ol gibi Müslümanl , seçmesi ran,daki Mo ol ve Türklerin kayna mas, ve benze mesi gibi sonuç da do urmu tur.²²³ Baydu zaman,nda Müslümanlara ve ibadethanelerine yap,lan tecavüzler Gazan Han, tahta ç,kmas, ile son bulmu , Mo ollar slamiyetø te vik edilmidir. Gazan Han tahtta ç,kt ,nda bozuk olan durumu yapt , ,slahat ve reformlarla yeni bir ekle soktu. Ayr,ca kendisine muhalif ve rakip gördü ü emirleri birer birer ortadan kald,ran Gazan Han, devletin dizginlerini kendi eline alarak, kudretli ve otoriter bir düzen kuruyordu. Fakat bu öldürmeler ayn, zamanda isyanlara da sebebiyet veriyordu.²²⁴ Öyle ki Baydu taraftar, ve Geyhatu,unun öldürülmesinde parma , olan Uyratlar, Gazan Han, kendilerini yok edece inden korkarak, Memluklara kaçt,lar. Onlar kaçarken ayn, zamanda Türkmenlerin birçok hayvan, ve mal,n, da gasp etmi lerd. Türkmenlerin Gazan Han, a ba vurmas,na ra men Uyratlar ald,klar, mallar, ve hayvanlar, vermediler ve kaçt,lar. Bahsi geçen Uyratl,lar,n say,lar, 10 bine yak,nd, ve bunlara Memlukler, Haçl,lardan al,nan k,y, bölgelerini yurt olarak verdi.²²⁵

Gazan Han kudretli hükümdarlar,n hepsinde oldu u gibi kendisine köleler gibi sad,k emirler istiyordu. Mo ollar esas,nda Gazan Han gibi sert mizaçl, hanlarla yönetilmekten ho lan,yorlard,. Gazan Han Müslüman olmas,na ra men ayn, zamanda millî duygular, a ,r basan biriydi. Câmîu,tevârih,ın olu turulmas,ndaki iste i Gazan Han, bu duygular,n,n en önemli kan,t,d,r.²²⁶

²²³ Bertold Spuler, *ö lhanl,larö*, A, V/2, s.969.

²²⁴ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.336-338.

²²⁵ Spuler, **ran Mo ollar,,** s.106; Sümer, *öAnadolu,da Mo ollarö*, s.65.

²²⁶ Sümer, *öAnadolu,da Mo ollarö*, s.65.

adard reformlar uygulamaya sokmu sa da bu reformlar,n etkisi lhanl, devletin di er bölgelerine nazaran Anadoluöda ses getirmemi ve bir sonuç vermemi tir. Böyle bir neticenin ç,kmas,ndaki en büyük faktör Anadoluöya gönderilen idarecilerin suistimalleri ve yolsuzluklar,d,r.²²⁷

Gazan Han tahta ç,k,nca yeni atamalar yapm, , Nevruzöü bütün lhanl, ülkesinin veziri yaparken, vezirlik sözü verdi i Zencanîöyi Sahib-i Divanl, a, Togaçarö Anadolu Valili iöne (10 Kas,m 1295 ö 1 Muharrem 695) getirdi.²²⁸

18-Gazan Han Zaman,nda Anadoluöda Meydana Gelen Mo ol Emirlerin syamlar,

Gazan Hanön sert mizac, ve rakiplerini öldürerek ortadan kald,rmas, Mo ol emirlerinin s,k s,k isyan etmesine yol açt,. stediklerini elde edemeyen Mo ollar isyan etmeyi al, kanl,k haline getirdiler.²²⁹ Nitekim Aksarayî eserinde öAzerbaycan, Irak, Horasanön k,y,s,nda kö esinde akl,na hükümdarl,k ve büyük olma sevdas, dü en, tamah elini Rumöa atar ve bu bölgenin kar, ,kl,k ve isyan yollar,na koyar.ö diyerek Gazan Han zaman,nda Anadoluöda meydana gelen isyanlar,n yayg,nl, ,n, gösterir.²³⁰

Gazan Han çekindi i Togaçarö Anadolu Valili iöne atayarak onu

²²⁷ Günay, **Gazan Han Döneminde Anadoluöda Meydana Gelen Mo ol syamlar, (1295 ö 1304)**, s.32.

²²⁸Thackston, **Rash,dudd,n Fazlullahö Jamioö-Tawarik**, s.630-632; Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.337-338.

²²⁹ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.337-338.

²³⁰Aksarayî, **Müsâmeretüö-Ahbâr**, s.152.

Gazan Han, Zencanî ile birlikte Togaçarâ kar , sözünde durmam, t,. Bu ekilde Togaçar, Gazan Hana kar , cephe almaya ba l,yordu.²³¹ Anadoluya gelince Tokatâ yerle en Togaçarøn as,l amac, Anadoluða ba ,ms,z bir devlet kurmakt,. O zaman Togaçarâ direnecek gücü bulunmayan Sultan II. Mesud bir tehlike arz etmiyordu. Ayr,ca bu dönemde onu engelleyecek Anadoluða güçlü birisi de mevcut de ildi. Gazan Han Togaçarøn asi yan,n, hesaba katarak o zaman Anadoluða bulunan Baltu ile Arap Noyan, ona kar , destekliyordu. Ayr,ca buna ek olarak Emir Harmanc, da Anadoluya gönderildi. Bu emirler vas,tas,yla Gazan Han, Togaçarøn gizlice öldürülmesi emrini verdi. Togaçar Anadoluya geldikten sonraki k, ,n, Deliceøde geçirmi sonra Demirli Hisarøa geçmi ti. Bunun üzerine harekete geçen emirler, Togaçarâ Demirli Hisarøda bask,n yapt,lar. Togaçar bask,ndan kurtulup Deliceøye kaçarken, Baltu ile dü manl, , nedeniyle Togaçarâ yana an Beylerbeyi zzeddin Muhammed yakaland,. Muøneddin Pervaneønin o lu Mehmet Bey ise Sinopøa kaçmay, ba ard,. Bask,ndan sonra kaçan Togaçarøn pe ine dü en emirler, onu Sivasøa kadar takip ettiler. Sivasøta k,st,r,lan Togaçar yakaland, , yerde öldürüldü (1296 Bahar).²³²

Togaçarøn öldürülmesi ile Gazan Han önemli bir rakibinden kurtulmu tu. Fakat bu Anadoluða meydana gelen isyanlar,n sonuncusu olmayacakt,. Daha önce Anadoluðdaki Türkmen isyanlar, ile u ra an Mo ollar bundan sonra kendi ,rkda lar,n,n isyanlar, ile me gul olacaklard,. Bu s,rada rahatlayan Türkmenler ise art,k daha rahat hareket imkân, buldular ve Selçuklu ile Bizans Devletleriønden elde

²³¹Thackston, *Rash,dudd,n Fazlullahø Jamiøø-Tawarik*, s.630-632; Erdem, *Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri*, s.338.

²³² Aksarayî, *Müsâmeretüð-Ahbâr*, s.152-158; Günay, *Gazan Han Döneminde Anadoluða Meydana Gelen Mo ol syanlar, (1295 ó 1304)*, s.46-49.

Togaçarın öldürülmesinden büyük rol oynayan Nap , o lu Baltu, Anadolu'da rakipsiz kalm, ve güçlenmi ti. Cesur ve kabiliyetli bir komutan olan Baltu, Anadolu'da uzun müddet kalm, birisiydi. Baltu'nun artan kuvvetini engellemeye çal, an Gazan Han onu birkaç kez merkeze ça ,rd,ysa da Baltu her defas,nda bir mazeret uydurarak bu davetlere icabet etmedi. Kendi ba ,na hareket eden ve hükümdar,n emirlerine uymayan Baltu, ayn, zamanda Sultan II. Mesud'un da Han'a gitmesini engelledi. Fakat Emir ah bir yolunu bularak kaçt, ve bu isyan,n parças, olmaktan kendisini kurtard,. Baltu'nun art,k isyan içinde bulundu unu gören Gazan Han onu saf d, , b,rakmak için Kutlu ah komutas,nda üç tümen askeri Baltu'nun üzerine yollad, (1296). Arap, Sülemi , Ab, ga Noyanlar da Kutlu ah'a kat,ld,lar. Üzerine gelen büyük orduyu haber alan Baltu, pusu kurarak onlar, bekledi. Baltu'nun ordusu ile ilk olarak Arap Noyan komutas,ndaki öncü birlikleri sava t,lar. Daha sonra K,r ehir'in Malya ovas,nda yap,lan sava ta Baltu'nun askerlerinden bir k,sm, Kutlu ah'n ordusuna geçince, yenilece ini anlayan Baltu sava alan,ndan kaçt,. Baltu'nun gücünün bu ekilde k,r,lmas,yla birlikte Kutlu ah, Sülemi ve Arap'a Baltu'yu yakalamalar, emrini verdikten sonra Arran'a gitti. Sülemi ve Arap ald,klar, emirle birlikte Baltu'yu takibe koyuldular. Baltu ise yan,nda birkaç bin askerle birlikte yard,m bulmak ümidiyle Gorgurum'a (Bey ehir) gitti. Daha sonra Karamanl,lar,n yard,m sözü üzerine o tarafa do ru yola ç,kan Baltu, burada Karamanl,lar,n sözünde durmamas, üzerine onlar,n ya mas,na maruz kald,. Mo ollardan çok darbe yiyen Karamanl,lar, Baltu'ya samimi davranmayarak, onu kabul etmediler. Bu ya mayla yan,ndaki çok az kuvveti de kaybeden Baltu,

²³³ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.342.

Ermenilerden yardım umarak bir iki ay gezindi. Bu sırada kendisini takip eden Sülemi ile birkaç kez savaşan Baltu bu savaşlar, da kaybetti. Sonunda Anadolu'dan bir yardım göremeyeceğini düşünen Baltu bu sefer Kilikya Ermenilerine sordu. Ama Ermeni Kralı da Baltu'ya verdiği sözü tutmadı, gibi kendisinin Suriye'ye geçmesine izin vermeyerek, onu yakalattı ve Sülemi ile Arap'a teslim etti.²³⁴ Daha sonra 1297 Mayıs sonunda (696 Şaban aylarında) Tebriz'e gönderilen Baltu, burada yargılanarak, 14 Ekim 1297'de (25 Zilhicce 696) öldürüldü.²³⁵

Anadolu'daki Moğol isyanları, birbirini ardına çıktıkça, bu dönemde güçlerinin azalmasından korkan hükümdarlar, denetimlerini ve baskılarını, hükmettikleri ülkelerde daha hissedilirden ekilde arttırmaya gittiler. Özellikle emirlerin isyanlarından anlaşılabildiği üzere, Anadolu'daki Moğol kuvvetleri daha bir önem kazanmış ve İhanlı, içlerinde daha fazla önem arz etmeye başladılar. Daha önce Kongurtayın başarısızlıkla biten girişimi, Geyhatunun tahtı ele geçirmesi ve yukarıda belirttiğimiz gibi önce Togaçarın hemen sonra da Baltunun isyanları, düşüncelerimizi pekiştiren örneklerdir. Ayrıca bu isyanlarda yerel yöneticilerin hatta Sultanların bile isyanların bir parçası olduğu görülmüştür. Aslında isyan eden bu emirler, baskıdan beri asi kişiler de illerdi. Bunlar Anadolu'ya gelip kendinden bir önceki isyancıyı, yenip daha sonra tek güç olarak ülkeyi yönetmeye başladılar. Daha sonra ise İhanlı'dan gelen baskı ve emirleri hazmedemeyerek, isyan yolunu seçiyorlardı. Ayrıca tüm isyancı emirlerin ailelerinin daha önce Anadolu'da görev

²³⁴ Aksaraylı, *Müsâmeretü'd-Ahbâr*, s.158-165; Günay, *Gazan Han Döneminde Anadolu'da Meydana Gelen Moğol isyanları, (1295 ö 1304)*, s.54-62.

²³⁵ Thackston, *Rash,dudd,ın Fazlullah'ın Jami'atı-Tawarık*, s.638; Günay, *Gazan Han Döneminde Anadolu'da Meydana Gelen Moğol isyanları, (1295 ö 1304)*, s.62; Sümer, *Anadolu'da Moğolları*, s.67.

dir. Bu yüzden onlar bu topraklara kar , duygusal olarak bir aidiyetle sahiplenme hissediyorlard.,²³⁶

Bu isyanlar do al olarak Anadolu'da yans,malar buluyordu. Mo ollar daha öncede zikretti imiz gibi Orta Anadolu ve Do u Anadolu'da hâkimiyetlerini daha sa l,kl, sürdürabiliyorlard,. Gölge bir saltanat ya ayan Sultan II. Mesud ise kendisini daha güvende hissetti i Kayseri'de oturuyordu. Konya'n, n idaresi ise tamamen Ahilerin eline geçmi durumdayd.,²³⁷ Hatta Baltu isyan, s,ras,nda Gazan Han'n, n gönderdi i elçi halka eziyet etmeye ba lay,nca, ahi reisi Ahmet ah Mo ol elçisini ehirden kovdu (12 Safer 696 ó 11 Aral,k 1296). Fakat Mo ollara yaranmak isteyen arapsalar Ahmet ah'n, öldürünce ahiler sahipsiz kald, (17 evval 697- 28 Temmuz 1298). Bu ölümle Konya halk, adeta yasa girmi tir. Ahilerin giri imleri ve bask,lar, sonucu Ahi Ahmet ah'n, katili arapsalar'n, öldürülmesi için bir ferman ç,kar,ld,. Bu ferman Alâeddin Keykubat'n, tahta ç,kmas,ndan bir gün sonra ç,kar,lm, ve arapsalar, Ahi Caruk taraf,ndan öldürülerek infaz edilmi tir. Daha öncede Ahmet ah'n, karde inin cenazesine 15 bin ki i kat,lm, t,. Ayr,ca ölen ahi reisini Geyhatu kendisine òAhi Ataö yapm, t.,²³⁸ Ahilerin Mo ol elçisini kovacak kadar cesaretli davranmalar, onlar,n bir anlamda güçlerini göstermektedir.

Ahi te kilat, ba ta Konya olmak üzere Anadolu'nun di er ehirlerinde çok etkili bir örgütlenme içindeydi. Bu te kilat,n XIV. yüzy,lda Anadolu'da çok yayg,n oldu unu bn Batuta bizlere aktar,r. XIV. yüzy,l,n ortalar,nda Anadolu'ya gelen ünlü seyyah, eserinde, gezdi i Anadolu ehirlerindeki Ahilerin misafirperverli inden

²³⁶ Cahen, **Osmanl,jardan Önce Anadolu**, s.291-292.

²³⁷ Sümer, òAnadolu'da Mo ollarö, s.66.

²³⁸ Anonim **Selçukname**, s.66-67.

19- Sultan II. Mesud'un Azledilmesi

Mo ollar,n deste iyle ayakta kalan Selçuklu Devleti'nde Sultan II. Mesud'un hiçbir fonksiyonu bulunmamaktaydı,. Elinde ne bir ordusu ne de paras, olmayan Sultan, gölge hâlinde ve otoritesiz bir saltanat ya ,yordu. Selçuklular devlet olma özelliklerinden sadece ikisini yerine getirebiliyorlard,. Bunlardan birisi Sultan'ın ad,na para kesilmesi di eri ise her eye ra men kendisine ba lı, bürokrasisinin ayakta kalmas,yd,.²⁴⁰

Sultan II. Mesud, Baltu isyan,nda istemeyerek de olsa Gazan Han'ın ça r,lar,na uyamam, ve Baltu'nun yan,nda kalmak zorunda kalm, t,r. Baltu, ç,kard, , isyanda her ne kadar fazla bir fonksiyonu olmasa da Sultan'ın manevî a ,rl, ,ndan yararlanarak, isyan,n, peki tirmek istiyordu. Bu durumda Sultan II. Mesud, isyanc, konumunda gözüktü ünden isyan bast,r,l,nca, hemen Kutlu ah'ın huzuruna ç,kt,. Bu esnada Sultan II. Mesud, bütün var,n, yo unu kaybetmi ti. Kutlu ah'a kendisinin zaruretten Baltu'nun yan,nda kald, ,n, özürler dileyerek anlatt,. Ha metli Selçuklu hanedan,n,n son fertlerinden olan II. Mesud'un bu hâline ac,yan Kutlu ah onu himayesine alarak Gazan Han'a gitmek için yola ç,kt,. Gazan Han'ın huzurunda mazeretlerini kabul ettiren Sultan II. Mesud hayat,n, kurtarsa da Sultanl, ,n, kaybetti. Gazan Han onu Anadolu'ya göndermedi i gibi küçük bir

²³⁹ Muhammed et-Tancı, *ÖTuhfetü'n-Nuzzar fi Garaibid-Emsarö bn Batuta Seyahatnamesi*, C. I-II (Çev. Mümin Çevik), İstanbul 1983, s.194-203; Mehmet eker, *bn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal ó Kültürel ve ktisadi Hayat, ile Ahilik*, Kültür ve Turizm Bakanl, , Yay.nlar,, Ankara 1993, s.75-86.

²⁴⁰ Erdem, *Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri*, s.346.

amaya mecbur etti. Bu sürgünde paras,z, hizmetçisiz,
askersiz ve dostsuz kalan Sultan II. Mesud'ı Anadolu'dan hiç kimse aray,p
sormam, t,r. Bu olayla Sultan II. Mesud'un ilk saltanat, sona ermi oldu. Sultan II.
Mesud'un azledilmesinden, Sultan III. Alâeddin Keykubat'ın tahta ç,k, ,na kadar
olan iki y,l boyunca Selçuklu saltanat, bo kald,.²⁴¹

Gazan Han'ın Türkiye Selçuklu Sultanlar,na kar , izledi i bu tutum,
kendisinin merkezile tirme politikas, ile alâkal, olsa gerektir. İlk ba ta Mo ollar
Anadolu'yu i gal etmi ve onlar, teba durumuna dü ürüp hanedanlara dokunmayarak
Anadolu'yu bu ekilde yönetme tercihinde bulunmu lard,r. Fakat Anadolu'da
ba layan her anlamdaki olumsuzluklar nedeniyle halk,n hanedana kar , azalan
ba l,l, ,, lhanl,lar, Selçuklu Sultanlar,n, pasifle tirme siyasetini uygulamaya do ru
sürükledi. Gazan Han'ın paran,n tek merkezde bas,lmas, uygulamas, gibi bu
uygulamas, da merkezile tirme politikas,n,n bir sonucudur. Gazan Han'ın ç,kard, ,
para kanununa göre art,k her yerde paran,n vezni ve a ,rl, , ayn, olacakt,. Bu ekilde
bas,lan ilk paraya 1300-1301 (700) y,l,nda rastlan,rken, bu para Selçuklular,n
y,k,l, ,na kadar tedavülde bulunmu tur.²⁴²

20-Anadolu'nun Dört Malî Bölgeye Ayr,lmas,

Sultan II. Mesud'un azledilmesinden sonra Anadolu dört malî bölgeye ayr,ld,.
Gazan Han Anadolu'da dörtlü malî idare sistemi uygulamaya ba latarak bir ilke imza
att,. Daha önce en fazla ikiye ayr,lan Anadolu iltizamlar, bu sefer dört parçaya

²⁴¹ Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Abbâr*, s.165-168.

²⁴² Günay, *Gazan Han Döneminde Anadolu'da Meydana Gelen Mo ol syanlar, (1295 ó 1304)*, s.35-36.

anâ do ru yola ç,kmas, i e yaramam, , Hemedanâ
vard, ,nda Sahib-i Divanl,k makam, Cemaleddin Destcerdanîye verilmi tir. Ayr,ca
bu de i iklikle birlikte ba ka de i ikliklere de gidilmi tir. Pervanelik makam,
Muîneddin Mehmet Beyde kal,p de i mezken, vezirli e Cemaleddin Mehmet,
naipli e Kemaleddin Tiflisî, istifa makam,na erefeddin Osman atanm, t,r. Ayr,ca
Horasanl, Melik Pehlivan da askerî vali olarak Anadoluya gelmi tir. Pervanelik
di er makamlar,n üstünde görülmü ve makamlar,n s,ralamas,nda öne yaz,lm, t,r.²⁴⁴
Böylelikle me hur Pervane Muîneddin Süleymanın o lu Muîneddin Mehmet Bey
idarenin ba ,na geçirilmi tir.²⁴⁵

Yap,lan bu taksimata göre Kastamonu sahillerinden Konyaoya kadar bölge
(Uçlar Hariç) Muîneddin Mehmet Beyæ, Amasya, Samsun k,y,lar, ve Aksarayæ
kadar olan bölge Kemaleddin Tiflisiye, Ni de ve K,r ehiri kapsayan bölge
erefeddin Osmanæ, Sivas dâhil bütün Dani mendiye bölgesi ise Cemaleddin
Mehmet Bey verilmi tir.²⁴⁶ Böylelikle her bir bölgenin emirine Emir ahın
dönemindeki 60ar tümen iltizam eklendi. Ayr,ca bunun d, ,nda 600 bin dirhem fazla
paray, ödemeyi de kabul ettiler.²⁴⁷ Bu ödemeler sadece lhanl, hazinesine ödenen
miktar olup bu kalemlerin içinde mültezimlerin memurlar, ve askerlerinin masraflar,,
Selçuklu devletinin masraflar,, Mo ol Han ve ehzadelerinin incüleri ve di er
harcamalar dâhil de ildi.²⁴⁸

²⁴³ Günay, **Gazan Han Döneminde Anadolu'da Meydana Gelen Mo ol syanlar, (1295 ó 1304)**, s.32.

²⁴⁴ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.168.

²⁴⁵ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.348.

²⁴⁶ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.174-185.

²⁴⁷ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.168.

²⁴⁸ Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.635.

Anadoluya do ru yola ç,kan mültezimler ve Melik Pehlivan yolda Gazan Hanı gitmekte olan Emir ah ile kar ,la t,lar. Emir ahın Gazan Han ile görüşmesini kendileri için tehlikeli gören mültezimler onu yolundan çevirerek kendileri ile gelmeleri konusunda zorlad,lar. Daha sonra Emir ah ile anlaşmazlıkta bu anlaşmaya uymad,lar. Erzurumda varan yöneticiler burada ilk olarak çaresiz ve fakir halk, soymaya başlad,lar. Fakat verginin nasıl toplanacağı konusunda bilgileri olmadık , için borç para bile bulamayarak, hiçbir şey elde edemediler. Bu sırada Emir Togaçarın isyanı sırasında kaybolan defterleri bulmak konusunda Kemaleddin Tiflisî çok çaba sarf etse de bu defterler bulunamadı. Bu defterlerin kaybolması birçok suistimale neden olmuştur. Aksarayî, eserinde Kemaleddin Tiflisînin bu çabası için onu öven bir kaside yazmıştır.²⁴⁹

Gerçekten isyanlar ve karışıklıklar sonucu yamaya giden Selçuklu malî defterleri, günümüze kadar gelememiştir. Osmanlılar ise Selçuklulardan böyle bir miras devralamadık , için bu eksikliklerini İhanlı devletinin malî sistemini örnek alarak gidermeye çalışmışlardır.²⁵⁰

Anadolunun dört parçasına idare eden devlet adamları, ülkeye gelir gelmez sözlerinde durmayarak hemen halka zulüm etmeye başlad,lar. Bu devlet adamlarından Muineddin Mehmet Bey, Kastamonuya gelmiş babasının daha önce bölgedeki nüfuzu nedeniyle halkı hemen onun etrafında toplamıştı. Fakat o babasının anısını lekeleyerek bölgede haksızlıklara girişti. Bölgenin vergisini kendi askerlerinin masrafları için zorla topladı. Mollalar gölgede bırakacak zulümlere

²⁴⁹ Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Abbâr*, s.168-173.

²⁵⁰ Erdem, *Türkiye Selçuklular, İhanlı İnkılabı*, s.350.

Bey, daha sonra Çankırıya geçerek, burada da benzer talanlarda bulundu. Hatta Çankırılı gelenlerinden Muzaffereddin Tuğrai ve Asileddin Müstavfi, Mehmet Bey'in yaptırarak, i kencelere dayanamayarak ölmüştür. Çankırıdan Konya'ya geçen Mu'ineddin Mehmet Bey burada halk, soydu ve kendi askerlerinin gelirleri için halktan i kence ile para topladı. Halk, bu zulümlerden Mu'ineddin Mehmet Bey'in yakalandığı, amansız hastalık sayesinde kurtulabilmiştir.²⁵¹

Kemaleddin Tiflisî kendi hissesi olan bölgeye çok sayıda naib ve kâtip ile geldiğinde halk onu görkemli bir şekilde karşıladı. Fakat çok kibirli ve gururlu birisi olan Tiflisî, gelir gelmez maiyetini toplayarak, ağır vergiler koydu. Halk Tiflisî'nin koyduğu ağır vergiler nedeniyle evlerini terk ederek kaçtı. Yaptığı keyfi uygulamalarla insanları nefretini kazanan Tiflisî, Amasya'dan ayrılarak kendisine adam akıllı bir rehber bile bulamadı. Rehbersiz çıktığı yolculukta Tiflisî Turhal'da, k dahi geçmeyen ormanlarda kayboldu. Burada ekşyanın saldırısına uğrayan Tiflisî, bozguna uğrayarak tekrar şehre döndü. Onu takibe başlayan ekşyanın yolda bir ticaret kervanını soyup, takipten vazgeçmesi ile Tiflisî ve yanındakiler kurtulmuş oldu. Daha sonra Samsun'a geçen Tiflisî, masraflarını çökmek için buradaki darphanede ağır, bozuk paralar bastırıldı. Fakat halk bu paralara itibar etmedi. Samsun'dan sonra Aksaray'a gelen Tiflisî, burada da benzer uygulamalar yaparak halkı ağır vergilerle ezdi. Yapacak bir şeyi kalmayan Aksaray halkı, ise çareyi evlerini terk ederek kaçmakta buldu. Selçuklu devletinin görkemli şehirlerinden birisi olan Aksaray böylece diğer Selçuklu şehirleri gibi harabeye döndü.²⁵²

²⁵¹ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.174-176.

²⁵² Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.176-180.

Müstevfi İrefeddin Osman, bölgesi olan Ni deøye var,nca di er yöneticiler gibi soygunculu a ba lad,. Buradan K,r ehirøe geöen İrefeddin Osman, burada halk, soyup so ana öevirdi. İrefeddin Osmanın bölgedeki tekkelerden bile vergi toplamas, üzerine hiçbir eyleri olmayan eyhler, tekke ve zaviyelerini rehin b,rakmak zorunda kald,lar.²⁵³

Vezir Cemaleddinın, Anadoluøya geö gelmesi halk aç,s,nda iyi bir geli me oldu. Her ne kadar iyi niyetli birisi olsa da Vezir Cemaleddin, Anadoluınun en müreffeh yeri olan Dani mendiye bölgesini yönetmekte ba ar,l, olamad,. Görev alan müstevfilerden ikisi dalay, ikisi incülerin yönetiminde idi. Bu yöneticiler kangren olmu bozuk düzeni yönetmekte ba ar,l, olamad,lar ve onlar hakk,nda ikâyetler Vezir Cemaleddinøe kadar ula t,. Cemaleddin sfahanl,, Hemedanl, ve Hutenli tahsildarlar, Diyarbak,røa yollad,. Burada bu memurlar normal vergiler d, ,nda 100 bin dirhem vermek vaadi ile veziri kand,rd,lar ve ard,ndan adeta halk,n derisini yüzdüler. Vezir ise Sivasøta bir müddet kurallara riayet etti. Fakat vaad edilen vergilerin toplanamamas, üzerine o da soygunlara giri ti. Aksarayî eserinde bu dört mültezim hakk,nda birçok hicve yer vermi tir. Aksarayî, bu dönemde ülkenin øHarabüø Basraøyaö döndü ünü söylemektedir. Muñnedin Mehmet Bey, Vezir Cemaleddin, Kemaleddin Tiflisî ve İrefeddin Osmanđan olu an bu dört mültezim bu ekilde Anadoluøyu iki y,l boyunca yönetmi lerdir.²⁵⁴

Bu esnada Anadoluğda bulunan Baytimur ve Arap Noyanlar elden ö,kan

²⁵³ Aksarayî, **Müsâmeretüð-Ahbâr**, s.180-182.

²⁵⁴ Aksarayî, **Müsâmeretüð-Ahbâr**, s.182-184.

çin yola ç,kt,. Anadolu askerî valisi olan ve bu s,rada Konya'da bulunan Melik Pehlivan'ın yan,na u rayan noyanlar, onunla birlikte Avc,kaya mevkiinde divan, toplad,lar. Burada emirler, Kerimüddin Aksarayî'den hazine defterlerini, büyük divan beratlar,n,, altun damga bulunmayan vergi hesaplar,n, istediler. Aksarayî bu soyguna i tirak etmek istememekteydi. Fakat bu emirlere diremek kendisi için tehlikeli olaca ,ndan bir müddet onlar, oyalayan Aksarayî'nin yard,m,na aniden ç,kan f,rt,na ve dolu yeti ti. Bu f,rt,na bütün hazine defterleri ve evrak, uçurup götürmü tü. Bu sebeple Mo ollar istediklerine kavu amayarak, bir ey elde edemediler. İhanl,lar bu sefer de Anadolu'daki emlaki istimlâk etme yoluna ba vurdular. Bunun için Kör-Timur adl, birisi Anadolu'ya yolland,. Fakat bu uygulamay, duyan zengin fakir herkes büyük tepki gösterdi. Birçok yerde isyanlar,n ba lamas, ve ikâyetlerin artmas, üzerine, hiçbir yerde istimlâk yap,lamad,. Bunun üzerine emlak sahiplerini mültezim gibi vergilerini direkt hazineye vermesi uygulamas, yap,lmaya çal, ,ld,. Daha önceki gibi 4 bölgeyi Anadolu 240 tuman vergi ödemeye devam edecekti. Fakat bu uygulamada önceki uygulama gibi hayata geçirilemedi.²⁵⁵

Bu s,rada İhanl, Devleti'nin vezirlik makam,nda de i iklikler oldu. Cemaletdin Destcerdanî görevden al,narak, yerine Sadreddin Zencanî getirildi. Fakat Zencanî de bu makamda fazla kalamam, ve çok sürmeden görevden al,nm, t,r.²⁵⁶

²⁵⁵ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Abbâr**, s.185-187.

²⁵⁶ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- İhanl, li kileri**, s.353-354.

III. BÖLÜM

SULTAN III. ALÂEDD N KEYKUBAT DÖNEM (1298 ó 1302)

1-Sultan III. Alâeddin Keykubatın Tahta Çıkması ,

Sultan II. Mesud'un tahtından uzaklaştırılması,ndan sonra göreve gelen 4 mültezimin görevde kaldığı, iki yıl boyunca ülke adeta başsuz kalmıştı. Sadreddin Zencanî'nin öldürülerek görevinden alınması, üzerine vezirliğe atanan Hoca Sadeddin'in tertibi ile Sultan II. Mesud'un yerine Alâeddin Keykubat Konya'ya gelerek, (2 Muharrem 698 -10 Ekim 1298) Selçuklu tahtına çıktı, (5 Muharrem 698 ó 13 Ekim 1298).²⁵⁷ Gazan Han ayrıca Anadolu Valiliğine Bayancarlı atarken, yardımcısı,na Buckur getirdi.²⁵⁸ Vezarete Tebriz'in imar, için harcadığı, paraları, Anadolu'dan çıkarmak için talip olan ve bu nedenle onlara çok fazla taahhütte bulunan Tebrizli emseddin Ahmet Laku î²⁵⁹ gelirken, Abdülaziz adlı birisi istifaya makamına atandı. Fakat Laku î'nin ne kadar süre Anadolu'da kaldığı, ve ne sebeple geri döndüğü hakkında bir bilginiz yoktur.²⁶⁰

Yeni Sultan ve Vezir Anadolu'ya gelince dörtlü sistemin yöneticileri bir köye çekilmiş ve dörtlü malî sistem ortadan kalkmıştı. Bu değişiklikler üzerine Emir Şah, İhanlı merkezine doğru yola çıktı. Gazan Han'ın kalmak için Bağdat'a gitmesi üzerine oraya yönelen Emir Şah, Vastata Gazan Han ile görüşme imkânı,

²⁵⁷ Bu tarihler Anonim Selçukname'den alınmış, t.r. Anonim, **Selçukname**, s. 67.

²⁵⁸ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.189-193.

²⁵⁹ Bu atamanın menuruna bize kadar gelmiş tir. Detaylı bilgi için bkz; Turan, **Türkiye Selçuklular, Hakkında Resmî Vesikalar**, s.1-3.

²⁶⁰ Turan, **Türkiye Selçuklular, Hakkında Resmî Vesikalar**, s.2.

Sülemi isyan, patlak verdi.²⁶¹

2-Sülemi ın isyan,

Sülemi , Baltu isyan,n,n bast,r,lmas, ve Baltuğun yakalanmas,nda büyük rol oynam, t,. Sülemi bu ba ar,lar,n,n Anadolu Valili i ile ödüllendirilece ini dü ünürken bu görevin Bayancarğa verilmesine çok sinirlendi. Sülemi ayn, zamanda Gazan Hanın kuvvetli emirleri öldürerek ortadan kald,rma politikas, gere i s,ran,n kendisine geldi ini dü ünmekteydi. Bunun üzerine Sülemi , karar verdi i üzere Anadoluıda kuraca , devlet için f,rsat kollamaya ba lad,. Ayr,ca Sülemi , Baycuğun torunu oldu u için Anadolu topra ,nda hakk, oldu unu dü ünüyordu. Bu s,rada Gazan Han Suriyeide Memluklara bir darbe indirmek istiyordu. Bunun için haz,r,lklara giri ti. Bu durumu f,rsat bilen Sülemi , isyan bayra ,n, açt,. Sülemi ø kbal ve Ta timur gibi Mo ol noyanlar, destek vermi se de Anadoluıda fazla destek bulamad,. Sadece Aksaray kad,s, ve karde i Mümin, Sülemi ı desteklediler.²⁶² Zira Selçuklu ehzadeleri ve Türkmen ayaklanmalar,nda Mo ollardan fazlas,yla can, yanan Anadolu halk,, bu sefer de Mo ollar,n kendi aralar,ndaki isyanlara seyirci kalm, ve taraf olmam, lard,r.²⁶³

Bu s,rada Anadolu Valisi olan Bayancar ve yard,mc,s, Buckur Sülemi ın üzerine az bir kuvvet ile gittiler. Fakat ona kar , koyamayarak yenildikleri gibi Buckur esir dü mü , Bayancar hayat,n, kaybetmi tir. Sülemi , Anadoluıda alamad, ,

²⁶¹ Aksarayî, **Müsâmeretüð-Ahbâr**, s.189-193.

²⁶² Aksarayî, **Müsâmeretüð-Ahbâr**, s.193-195; Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.638-640; Sümer, **Anadoluıda Mo ollarö**, s.67-68; Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.356-360.

²⁶³ Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.639.

enlerden almay, ba ard,. Karamanl,lar 10 bin süvari ile Sülemi ø destek verdiler. Ayr,ca Memluklarla irtibata geçen Sülemi , onlardan da yard,m sözü ald,. Gücü artan ve 50-60 bin ki ilik bir kuvvete ula an Sülemi , Kazovaø, kendisine üs olarak seçti ve oraya yerle ti. Gazan Han bu durumda planlad, , Memluk seferini iptal ederek, Sülemi üzerine, Emir Kutlu ah, Çoban, Mulay, Sutay ve Ba g,rd²⁶⁴ komutas,ndaki 35 bin ki ilik orduyu Diyarbak,r üzerinden Anadoluøya yollad,. Bu s,rada Sülemi de kendisine boyun e meyen Sivasø, ku at,yordu. Sivas halk, ise Gazan Hanøn ordusunun gelece i duyarak ku atmaya mukavemet etti. Sülemi , gelen ordu üzerine derhal ku atmay, kald,rd,. Erzincan Ak ehiründe (24 Recep 698) 27 Nisan 1299da²⁶⁵ Gazan Hanøn öncü kuvvetleri komutan, Çoban ile Sülemi øn öncü kuvvetleri aras,nda yap,lan sava ta Sülemi øn ordusundan kar , tarafa kopmalar oldu. Mo ollar,n bu tür isyanlarda s,k s,k yapt, , bu hamleyi gören Karamanl,lar sava alan,n, terk ettiler. Müttetiklerinin yan,z b,rakt, , Sülemi , 500 ki i ile kal,nca sava , kaybederek, Sivas üzerinden Suriyeøye do ru kaçt,. Sava sonunda Sülemi ø destekleyen Ta timur Hitayî, sen, Çerkes ve Kerze gibi komutanlar yakaland,.²⁶⁶

Sülemi , Suriyeøye kaçarken Behisneøye ula t, ,nda Memluklar,n söz verdi i destek kuvvetleri bölgeye gelmi ti. Fakat Sülemi øn bozguna u rad, ,n, duyup geri döndüler. Sülemi , önce amøa oradan Kahireøye gitti. Burada itibar gören Sülemi ,

²⁶⁴ Re idüddinø göre Sülemi isyan,nda Kutlu - ah komutan olarak görevlendirilmi , Çoban ve Sutayda sava ta bulunmu tur. Memlüklü kaynaklar, ise bu isyanda kumandanl, , Mulayøn yapt, ,n, Sutay ve Hinducanøn kendisine yard,m etti ini söyler. Aksarayi ise ba komutan, zikretmeden Çoban, Mulay, Sutay ve Ba g,rd adl, emirlerin isimlerini verir. Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.197.

²⁶⁵ Aksarayi'de bu tarih aban ay, olarak geçer. Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.198.

²⁶⁶ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.193-195,197-198; Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.639-640; Sümer, öAnadolu'da Mo ollarö, s.67-68; Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.356-359; Günay, **Gazan Han Döneminde Anadolu'da Meydana Gelen Mo ol syanlar, (1295 ö 1304)**, s.75-81.

Timur komutans,nda küçük bir kuvvetle tekrar Anadoluya yolland,. Fakat burada bir hileye başvurarak 40 bin kişilik kuvvetle geldiği yalan, n, ileri sürdü ve Anadolu'da kar, ,kl,k ç,karmaya çal, t,. Fakat Akça Derbend'e gelince burada Mo'ol ve Ermeni kuvvetleri ile kar,la t, ve bu kar,la mada Beg Timur öldürüldü. Bunun üzerine Sülemi , Aksaray taraflar,nda destek bulduktan sonra yoluna devam ederek, Beyehir'e geldi. Fakat burada gördüğü desteği yeterli bulmayarak, Ankara'ya doğru hareket etti. Sülemi için bu hareketini Kastamonu Türkmenlerinden destek almak için yaptı, , dü ünebilir. Ama Sülemi , Ankara'ya giderken takibe uğram, ve amaç,na ulaşmadan Ankara komutan, taraf,ndan yakalanarak, Tebriz'e götürülmü tür. Burada yarg,lanan Sülemi , 29 Zilhicce 698 ó 28 Eylül 1299'da i kence edilerek öldürüldü. Cesedi ise daha sonra yak,ld,.²⁶⁷

Bu isyandan sonra Sutay, Anadolu güvenli i için orada kald,. Sutay Aksaray'da ikamet ederken, Anadolu'daki Mo'ol ordusu başı komutanlı, ,na Ab, ga noyan getirildi. Bu isyan bast,r,ld,ysa da Anadolu'daki son Mo'ol isyan, olmam, , Ebu Said Han zaman,nda rencin ve Timurta Noyanlar da isyan etmişlerdir.²⁶⁸

Mo'ollarda daha önce görülmemiş ceset yakma uygulaması, Sülemi isyan,n,n lhanlı, taraf,nda ne kadar büyük bir etki yaptı, ,n, gösterir. Sülemi isyan, Anadolu için dönüm noktası, niteliindedir. Bu isyandan sonra Türkmenler daha kolay hareket etme imkânı, bulmuşlar ve Mo'ollar Anadolu'daki hâkimiyetlerini

²⁶⁷ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.198-199,218-219; Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.640; Sümer, **öAnadolu'da Mo'ollarö**, s.68-69; Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanlı, li kileri**, s.359; Günay, **Gazan Han Döneminde Anadolu'da Meydana Gelen Mo'ol şyanları, (1295 ó 1304)**, s.81-85.

²⁶⁸ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.199; Sümer, **öAnadolu'da Mo'ollarö**, s.69; Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanlı, li kileri**, s.359-360; Günay, **Gazan Han Döneminde Anadolu'da Meydana Gelen Mo'ol şyanları, (1295 ó 1304)**, s.86-88.

ememi lerdir.²⁶⁹ Ayr,ca gerek Sülemi isyan,n,n
bast,r,lmas,nda olsun gerekse Baltu ve To açar isyanlar,n,n bast,r,lmas,nda olsun
Gazan Han bu isyanlar, iddetli bir ekilde bast,rarak kararl,l ,n, göstermi tir.²⁷⁰

3-Mültezimlerin Soygunlar,

Emir ah, Sülemi isyan, nedeniyle görü emedi i Gazan Han ile isyan
bast,r,l,nca bir araya geldi. Bu görü mede isteklerini Gazan Hanø ikna ederek kabul
ettiren Emir ah, tekrar saltanat naibli ini görevine atand,. Bu atamadan ba ka
Anadolu yöneticileriyle ilgili ba ka atamalar da oldu. Müstevfili e erefeddin
Abdurrahman getirildi. Pervanelik ve vezirlik makamlar, de i meyerek Muøneddin
Mehmet Bey ile Sahib Cemaleddin makamlar,n, korudular. Bu yöneticiler atan,rken
erefeddin Osman zaman,nda kabul edilen Mo ol askerinin masraflar,n, kar ,lamak
ad,na 3 bin çift öküz taraf,ndan i letilen çiftliklerin ve 300 bin tagar mahsül veren bir
arazinin Selçuklu ülkesinde bulunup, i letilmesi yükümlülü ü devam ettirildi. Buna
ek olarak yeni yöneticiler, Anadoluødaki her çiftlikten 100 dinar vergi al,nmas, gibi
yeni bir uygulamay, da kabul ettiler. Yine 50 bin ki ilik bir ordunun masraflar,n,n
kar ,lanmas, da Selçuklu devletinin yükümlülükleri aras,ndayd,. Fakat yeni
uygulama ile toplanan miktarlar bu ordunun masraflar,na gitti ve mültezimlerin
ellerinde pek bir ey kalmad,. Ayr,ca yeni mültezimler Sülemi isyan, ile harap olan
Anadoluøda toplanmas, çok zor olan vergileri toplayamam, lard,r. Çünkü ülkede
isyanlar ve asayi sizlik yüzünden ne tohum ne de sürülmü bir tarla vard,. Bu yüzden
mültezimlerin hepsi mal toplama h,rs,na kap,larak halka daha fazla eziyet

²⁶⁹ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.356-360.

²⁷⁰ Osman G. Özkuzugüdenli, **Gazan Han ve Reformlar, (694-703, 1295-1304)**, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bas,lmam, Doktora Tezi), stanbul 2000, s.143.

mak istenen yeni vergi tipi Anadolu'da art,k özel mülkiyetlerin artt, ,n, göstermektedir. Selçuklu Devleti fonksiyonunu yitirirken özel mülkiyet artm, ve Mo ollar bu durumdan kendilerine pay ç,karmaya çal, m, lard,r.²⁷¹

Sülemi isyan,n,n bast,r,lmas,ndan sonra yeni görevliler, lhanø,n kat,na ç,kan ki iler ve dörtlü malî idarede görev alan ki iler derecelerine göre ald,klar, payza ve yarlı, larla Anadolu'ya gelmeye ba lad,. Bunlardan Muøneddin Mehmet Bey bölgesi Kastamonu'ya ve Çank,r,ø'ya yöneldi. Muøneddin Mehmet Bey burada Çank,r,ø'n, zenginlerini taciz ederek ellerinde ne varsa hepsini ald,. Çank,r,ø'n, ileri gelenlerinden güzel ahlaklı, ve de erli birisi olan Nusretüddin Çelebi, Muøneddin Mehmet Bey'ın zulmünden pay,n, ald,. Ah,r,nda 700 at,, 10 bin davar,, hububat, ve 500 bin akçelik ürünü bulunan Çelebi'nin tüm var, yo u Muøneddin Mehmet Bey'ın ya mas,na gitti. Bu zulümden kaçarak, Aksaray'a Sutayø,n yan,na gelen Çelebi, burada Emir ahø'n da gayreti ile Aksaray Valili iøne atand,ysa da ya ad,klar,n,n etkisinden kurtulamayarak çok geçmeden kahr,ndan öldü. ²⁷²

Toplad,klar,ndan güç ve kuvvet kazanan Muøneddin Mehmet Bey buradan Konya'ya geçti. Orada da kötü muamelesine devam eden Muøneddin Mehmet Bey, halka ve Konya'n, zenginlerine çok eziyetlerde bulundu. Bunlardan Müstevfi Asileddin ve Mahmud Kamil u rad,klar, haks,zl,klar kar ,s,nda önce mallar,n, sonra da hayatlar,n, kaybettiler. Muøneddin Mehmet Bey'ın soygunlar, öyle bir hâl alm, t,r ki kendisinden kaçan ve Alâeddin Keykubat taraf,ndan yap,lm, olan

²⁷¹ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.195-196.

²⁷² Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.199.

s, ,nan Tu rac, Muzafereddin'i ele geçirmek için hastaneyi yakmaktan bile çekinmemi tir. Mu'ineddin Mehmet Bey burada yapt,klar,ndan sonra Kastamonu'ya do ru hareket etmi tir. Buradaki uç Türkmenleri ayakland,ysa da Mu'ineddin Mehmet Bey onlar, yenmeyi ba ard,. Kazand, , zaferden ganimet elde etti. Daha sonra Emir ah'ın bölgesi olan Sivrihisar'a gelen Mu'ineddin Mehmet Bey burada hakk, olmad, , hâlde geçmi ve gelecek tüm vergiler toplad,. Bu yüzden Emir ah bu bölgeden daha sonra çok zor vergi toplayabilmi tir. Buradan tekrar Kastamonu'ya geçen ve buran,n vergilerini toplayan Mu'ineddin Mehmet Bey, toplad, , vergileri merkeze yollamad, ve bu paralar, kendisi için haz,rlayaca , ordu için harcad,. Mu'ineddin Mehmet Bey, böylelikle toplad, , çok say,da mal ile isyan davas,na giri ti. Mu'ineddin Mehmet Bey'in bu hareketleri ve itaatsizlikleri ayn, zamanda lhanl, merkezine bildiriliyordu. Fakat Gazan Han Memluklarla u ra t, , için harekete geçemedi. Ama lhanl,lar bir giri imde bulunamadan Mu'ineddin Mehmet Bey, amans,z bir hastal, , yakalanarak hayat,n, kaybetti.²⁷³

Aksaray ve Eyüp-Hisar'ın yöneticisi Rükneddin Pervane, di er yöneticiler gibi Mo ollara söz verdi i miktar, toplamak için halka zulüm ve i kence yapt,. Yap,lan ikâyetler nedeniyle yarg,lanarak öldürüldü ve mal, ya maya gitti. Ni de ve çevresinin yöneticisi erefeddin Osman'da dönemin soygun ve talan havas, içinde haks,zl,klara giri ti. Halk,n her eyini gasp etti. O bir çift öküzü bulmak için çiftçinin evini bile y,kmaktan geri durmad,. Aksarayî, erefeddin Osman'ın zulümleri için u ifadeleri kullan,r; öO bölgede Türk'æ Arap'æ öyle zulüm ve mallar,na gaspta bulundu

²⁷³ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.200-201.

ama yapmad,. O uz isyan,nda Horasan beldeleri o kadar,n, görmedi. Mallar,n, almak için zay,flara de nek ve omak darbesiyle uygun gördü ü muameleyi hiçbir millet dinden ,kanlara dahi reva görmedi. Kötü hareketleri ve çirkin muameleleri kalemin diliyle anlat,lma s,n,r,n, a t,. Onun vilayete verdi i zarar,n boyutu harflerin kab,na s, acak gibi de ildir. Bu ifadelerden de anla ,laca , gibi mültezimler adeta halk,n kan,n, emmi lerdir.²⁷⁵

Tüm bunlar ya an,rken Irakta bulunan ve Anadoluöya gelmekte geciken Vezir Cemaleddin, bir y,ll,k gecikmenin ceremesinin ,karmak istedi (1299 Sonbahar). O geçen senenin al,nmayan vergilerini de toplamaya al, ,nca halk buna tepki gösterdi. Sonuçta Vezir Cemaleddin ge olsa da devrin soygun ortam,na ayak uydurdu.²⁷⁶

4-Emir ahn düzeni sa lama abas,

Anadolunun hemen hemen her yerinde yukar,da anlat,lan soygun ve talan olurken, Emir ah, arkada , müstevfi erefeddin Abdurrahman ve Emir Sutay nizam, sa lamaya al, ,yorlard,. syanc, ve talanc,lara kar , önlemler al,p onlar, etkisiz hâle getirmeye ba lad,lar. Emir ah önce Kayseriye gitti ve burada i leri yoluna koyarak güvendi i adamlar, burada görevlendirdi. Daha sonra Emir Sutay ile birlikte önce Ni de taraf,na giden Emir ah, burada birkaç y,ldan beri Andug, kalesini s yaparak halka zulüm yapan Kongur Trki etkisiz hale getirdi. Bu asi, bir müddet hapiste

²⁷⁴ Bu kelime iki Babil padi ah,na lakap olarak verilmi tir.

²⁷⁵ Aksarayî, **Msameretd-Ahbâr**, s.202-203.

²⁷⁶ Aksarayî, **Msameretd-Ahbâr**, s.203-204.

b,rak,ld,.²⁷⁷

rlerine yapt, , hizmetlerden dolayı, affedilerek serbest

Emir ah daha sonra Orta Anadolu ile Akdeniz'i birbirine ba layan bir geçitte bulunan stratejik öneme sahip Luluve (Uluk, la) kalesinde isyana ba layan Emir Sab,keddin üzerine gitti. Sab,keddin kar , koyamayaca , anlayarak teslim oldu. O teslim oldu u için affedilerek eski görevine iade edildi.²⁷⁸

Emir ah Luluve'deki isyan, bast,rd,ktan sonra bu sefer Eyüphanisar ile Ni de aras,nda bulunan Seferihisar (Sivrihisar) kalesinde iki y,ld,r köylüleri ya malayan, haraca ba layan Türkmenler üzerine gitti. Burada de erli hediye ve atlarla ho görünüp kurtulmaya çal, an Türkmenlere itibar etmeyen Emir ah ve Emir Sutay, kaleyi ele geçirerek oradaki zulme son verdiler ve buradan Aksaray'a geçtiler.²⁷⁹

Helire Köyü ma aralar,nda bar,nan Bo din o lu Bedreddin ve karde i 300 adam, ile Ni de-Sivas'taki Ab-i Sivas (K,z,l,rmak) sahiline kadar olan bölgede soygunlara giri mi ti. Halk, uzun süredir soyan ve mallar,n, talan eden bu e k,yalar,n bulduklar, yer dik ve sarp oldu u için kolay kolay ele geçirilemeyecekti. Bunun üzerine Emir ah yörenin imam ve eyhlerine dan, arak, bu e k,yalara verdi i sözü tutmayarak kand,rmas, hâlinde bunun günah say,l,p say,lmayaca ,n, sordu. Din adamlar, ise öVerilen sözün bozulmas,ndan kaynaklanan yükümlülük k,yamet gününde bizim boynumuza olsunö diyerek, icazet verince Emir ah ve adamlar,

²⁷⁷ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.204.

²⁷⁸ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.204.

²⁷⁹ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.204-205.

pazarl,klara ba lad,. Sonunda Salime²⁸⁰ Vilayeti'nin

iktas,n,n Bedreddin'e verilmesine karar verildi. Daha sonra huzura gelen Bedreddin,
karde i ve yan,ndakiler yakalanarak öldürüldü ve çald, , mallar hazineye aktar,ld,.²⁸¹

5-Sinop Beyleri Mesud Bey ve Gazi Çelebi

Mu'ineddin Mehmet Bey'in Mo ollara isyan ederken ölmesinden sonra yerine Pervane Mu'ineddin Süleyman'ın torunu Mesud Bey²⁸² geçti. Mesud Bey'in ne kadar süredir Sinop'ta hüküm sürdü ü bilinmemekle beraber dedesinden kalan malikânesini dönemin karga al,klar,ndan yararlanarak, geni letmeye çal, t, , a ikârd,r. Mesud Bey ilk olarak Bafra ve Samsun'a sald,rarak, burada bulunan Mutasarr,f Rükneddin Rahat'ı etkisiz hale getirdi. Mesud Bey'de ba a ç,kamayan Rahat daha sonra onunla anla ma yoluna gitti. Mesud Bey bu vilayetleri ele geçirdikten sonra bölgenin mahsulünü ile birlikte darphanenin mevcudunda bulunan bas,lm, ve bas,lmakta olan paralar, ya malad,. Emir ah, Mesud Bey'in asayi i bozan hareketleri nedeniyle Samsun taraf,na geldi. Emir ah'ın geli iyle Mesud Bey Sinop'a kaçm, ve Samsun tekrar Selçuklular,n eline geçmi tir. ²⁸³

Mesud Bey Sinop'tayken bir Frenk donanmas, 1000 z,rhl, asker ile ehre geldi. Al, veri bahanesi ile ehre giren Frenkler ani bir hücum ile ehri ele

²⁸⁰ Salime vilayeti hakk,nda kayna ,m,z Aksarayı, bu bölgenin kendi mülkiyetinde oldu unu yazar.

²⁸¹ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.205.

²⁸² Mesud Bey'in Mu'ineddin Mehmet Bey'in mi yoksa Pervane Süleyman'ın di er o lu Ali Bey'in o lu mu oldu u konusunda tart, ma vard,r. Osman Turan, di er kaynaklardan farklı olarak Aynı'den aktararak, Mesud'un Ali'nin o lu oldu unu söyler. Biz bu tart, maya girmeden Aksarayî'de geçti i gibi Mesud Bey'i Pervane Süleyman'ın torunu s,fat, ile anaca ,z.

²⁸³ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.206-207.

ederek Kefeøye götürdüler.²⁸⁴ Mesud Bey daha sonra Frenklere 900 bin dirhem vererek serbest kalabildi. Mesud Bey'in bu mebla da bir paray, ç,karabilmesi, dedesi ve babas,n,n miraslar,n,n ona kald, ,n, gösterdi i gibi bu miras,n boyutlar,n, bize anlat,r. Bu olaydan sonra Mesud Bey, Emir ah ile anla t, ve Samsun'daki ald, , paralar, verdi. Mesud Bey daha sonra Emir ah'a damat olarak ili kilerini düzetti.²⁸⁵

Mesud Bey'in 1310 y,l,nda Sinop hâkimi oldu unu görmekteyiz. Fakat onun ne zamana kadar Sinop'ta hüküm sürdü ü konusunda bir bilgimiz yoktur. Mesud Bey'den sonra yerine o lu Gazi Çelebi geçti. Gazi Çelebi, denizcilikte dünyaca tan,nan bir öhrete sahipti. Gazi Çelebi babas,n,n intikam,n, almak için Trabzon Hükümdar, ile ittifak yapm, , K,r,m ile Kefeøye bir sefer düzenlemi ve Kefeøde Ceneviz donanmas,na bask,n vererek kay,plar verdirmi tir. Daha sonra Trabzonlu Rumlarla aras, aç,lm, ve bunun üzerine ehirde yang,nlar ç,karm, t,r. Ama Gazi Çelebi'nin as,l ba ar,s, Sinop'a girmeye çal, an Cenevizlilere kar , al,nm, t,r. Bu muharebede Gazi Çelebi, sava , kazand, , gibi birçok Cenevizli komutan, esir etmi tir.²⁸⁶ Bu sava ta Gazi Çelebi'nin modern bir dalg,ç gibi gemilerin taban,n, delerek donanmadaki birçok gemiyi bat,rd, ,n, biliyoruz.²⁸⁷

6-Vezir Nizameddin Yahya'n,n Zulümleri

Gazan Han Anadolu'da maliye ve vergi i lerini düzenlemek için, daha önce

²⁸⁴ Bu olay bu dönemde köle ticaretini yayg,nl, ,n, bizlere gösterir.

²⁸⁵ Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Ahbâr*, s.206-207.

²⁸⁶ Turan, *Selçuklular Zaman,nda Türkiye*, s.645; Wittek, *Mente e Beyli i*, s.45.

²⁸⁷ Cahen, *Osmanl,ardan Önce Anadolu'da Türkler*, s.304.

Nizameddin Yahya, bir yarlı, la vezirli e atad, (699 çinde). Nizameddin Yahya irad ve salma kaynaklar, bulmak, vilayetlere yeni kanunlar koymak vazifeleri ile görevlendirilmi ti. Bu s,rada lhanl, vezirleri Re ideddin ile Saadeddin Saveci Anadoluğunun her yerinde geçerli olan bir çift öküz ile sürülebilen arazisi olan çiftlerin bir dinar vergi vermesi kanununu ç,kard,lar. Nizameddin Yahya tam olarak bu kanunu uygulamak için vaaz etmeye gelmi tir. Nizameddin Yahya Iraktan Anadoluya hareket ederken yan,nda kendisine yard,mc, olmalar, için Ni aburlu Horasanl, kâtipler, Azerbaycanl, hacibler, Kuhistanl, tahsildarlar, Saveli ve Kirmanl, memurlar ile sfahanl, ve Mazenderanl,lardan olu an geni bir maiyeti de getirdi. ²⁸⁸

Nizameddin Yahya Anadoluya gelirken, Sülemi isyan,na kat,lmay,p, Gazan Hanın huzuruna giden Sultan III. Alâeddin Keykubat ile Erzincan yak,nlar,nda kar ,la t,. Bu kar ,la mada Nizameddin Yahya, Sultan III. Alâeddin Keykubatın Gazan Han için haz,rlad, , hediyeleri gasp etti. Bu olay Selçuklu sultan,n dü tü ü acziyeti göstermesi bak,m,ndan önemlidir. Ard,ndan Erzincanğa giren Nizameddin Yahya burada tar,m vergisini toplamaya giri ti. Fakat bir dinar olan vergi yerine 10 dinar, bile kabul etmeyerek halk, soydu. Daha sonra iki üç bin dinar ödemesi gereken yerden 50 bin dinar vergi toplad, ve bunu zimmetine geçirdi. ²⁸⁹ Erzincanğdan Sivasğa geçen Nizameddin Yahya, burada K,z,l adl, bir sarrafa dü ük ayarl, mal satt, ,n, bahane ederek 15 bin dinar ceza kesti. ²⁹⁰ Buradan sonra geçti i Amasyağda Taceddin Pervaneğnin o ullar,n,n özel mallar,ndan ve mülkiyetlerinden 8 bin dinar, zorla alarak kendi ihtiyaçlar, için harcad,. Tokatğ geçti inde ise Kad, Sadreddinğ

²⁸⁸ Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Abbâr*, s.207-208.

²⁸⁹ Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Abbâr*, s.207-218, 223,238.

²⁹⁰ Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Abbâr*, s.209; Merçil, *Türkiye Selçuklular,ında Meslekler*, s.158.

malad, ve üzerine 20 bin dinar tahsil etti. Bunlarla yetinmeyen Nizameddin Yahya, ülkedeki yöneticilerden Emir ah, Rükneddin Pervane ve karde inden 100 bin dinar ald,. Pervane Muæneddin Süleymanøn k,z,na iftira atarak, 70 bin dinar paray, gasp eden Nizameddin Yahyaøya kar , halk,n, dayanacak gücü kalmad,.²⁹¹

Bu s,rada Nizameddin Yahyaøn,n yan,nda bulunan ve bu soygunlar,n bir parças, olmak istemeyen Müstevfi erefeddin Abdurrahman daha fazla dayanamayarak, Samsunøda bulunan Emir ahøn yan,na kaçt,. Fakat kendisinin pis i lerini az çok bilen birisinin kaçmas,n, hazmedemeyen Nizameddin Yahya, erefeddin Abdurrahmanøn arkas,nda Belek Rindi adl, bir batini fedaisi gönderdi. Samsunødaki darphaneyi kontrol etmek süsü ile erefeddin Abdurrahmanøn yan,na yerle en ve onun güvenini kazanan Belek Rindi, bir gece erefeddin Abdurrahman uyurken onu b,çaklayarak, kaçt,. Bu olay,n duyulmas, ile Frenk askerleri ve vilayetteki naibler aras,nda karma aya neden oldu. Sabah olunca cinayeti gören Emir ah, adamlar,n, yollayarak, katili Samsun yollar, ve ormanlar,nda arayarak buldurdu. Batini fedaisi sorguland,ktan sonra k,sas olarak öldürüldü. erefeddin Abdurrahman ise ald, , darbenin a ,rl, ,ndan dolay, 10 gün can çeki tikten sonra öldü. Ya anan tüm bu olaylar sonunda Anadoluødan gelen ikâyetler Gazan Hanøn kula ,na kadar gidince, Nizameddin Yahya yarg,land,. Müstevfi Abdurrahmanøn çocuklar, babalar,n,n kan,n,n hesab,n, sormas, ve Anadoluønun her yerinden gelen ikâyetlerin etkisi ile Nizameddin Yahya suçlu bulunarak öldürüldü. Bu olaylar,n ya and, , sene yöneticilerin soygunlar,n,n üstüne iddetli kurakl,k ve k,tl,k eklenince

²⁹¹ Aksarayî, **Müsâmeretüð-Ahbâr**, s.209.

ekti. K,t,l,k nedeniyle bu day,n mudu²⁹² 50 dirheme bulunamaz oldu. Aksarayî ya anan bu k,t,l,kla halk,n kan,n,n akt, ,n, söyleyerek, durumun vahametini bizlere aktar,r.²⁹³

Gazan Han, bu s,rada Sülemi isyan, nedeniyle erteledi i Suriye seferine ç,kt,. 22 Aral,k 1299 y,l,nda H,ms sahras,nda gerçekleşen sava , Gazan Han kazandı,. Daha sonra ikinci defa am seferine ç,k,ld,ysa da herhangi bir Memluk birli i ile kar ,la ,lmamas, üzerine Gazan Han, halka eziyet vermemek için geri döndü. Bu sava ta lhanl,lar toprak kazanamasa da psikolojik olarak üstün duruma geçtiler.²⁹⁴

7-Sultan III. Alâeddin'in Gasplar, ve Azledilmesi

Gazan Han Suriye seferine ç,karken, Sultan III. Alâeddin Keykubat da Sülemi isyan,ndan sonra lhanı ba l,l, ,n, göstermek amac,yla yola ç,kt,. Sultan, Diyar-, Rebia'da Gazan Hanı yeti ip huzuruna ç,kt,. Bu durumu memnuniyetle kar ,layan Gazan Han, ziyareti vefakâr,l,k ve samimiyet göstergesi olarak alg,lad, ve Sultan III. Alâeddin'i çok iyi a ,rladı,. Gazan Han ayr,ca Sultan III. Alâeddin'e Erzurum'dan Antalya'ya Diyarbak,r'dan Sinop'a kadar olan Anadolu topra ,n, vererek, tüm Selçuklu hâkimiyetini ona b,rakt,. Gazan Han daha sonra bu yetkilerin üzerine bir de Sultan III. Alâeddin'i Hülagû'nun k,z, ile evlendirerek onu kendisine güregen²⁹⁵ yaptı,. Bu ziyarette ayr,ca Anadolu yöneticilikleri için atamalar yapıld,. Saltanat naibli i Emir ahıta kal,rken, vezirlik görevine Alâeddin Savi, atabeyli e

²⁹² 72,5-135 litre aras,nda hacim ölçüsü.

²⁹³ Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Ahbâr*, s.214-218, 223,238.

²⁹⁴ Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Ahbâr*, s.219-225; Erdem, *Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri*, s.369-372.

²⁹⁵ Damat.

müstevfili e Nasireddin Mehmet, raf-i memali e ise

Seyid erefeddin Hamza getirildi. Bu yeni yetkililer eskisi gibi iltizam usulüne göre mal toplayacaklardı.²⁹⁶

Sultan III. Alaeddin tantanal, bir u urlama töreniyle kös, sancak, alem ve bayrak verilerek, Diyar-, Rebiaðdan Diyarbak,rða do ru yola ç,kt.. Sultan yola ç,kar ç,kmaz atabey Karahisar, ve Seyid Hamzaðn,n etkisinde kal,p, zay,f ki ili inin de katk,s, ile Mo ollar gibi umumi havaya göre hareket etmi ve halk, soymaya ba lam, t,r. Gazan Hanðdan ald, , destekle kendisine tam olarak güvenen Sultan III. Alâeddin Keykubat, soygunlar,na Harputða ba lad,. Harputða dönemin ünlü âlimlerinden olan fazilet sahibi kad, Seyid Meceddin onlar,n ilk kurban, oldu. Kad, Meceddinø ait mallar, ya malayarak zor ve i kence ile ondan 500 bin dirhem para ald,lar. Kad, Meceddin yap,lan i kenceler sonucunda daha sonra hayat,n kaybetti. Bu olay Selçuklu Sultanø, olan birisinin Mo ollar,n talan al, kanl,klar,n, yapmaya ba lamas, aç,s,ndan ibret vericidir. Harputðan Malatyaøya geçen Sultan ve heyeti, burada kendisini kar ,lamaya gelen, daha önce birçok kez sultan ve hakanlara elçilik görevlerinde bulunmu ve yörenin de erli ki ilerinden olan seksen ya ,ndaki Divanî Nureddin ehab-i Malatyevîøyi ve yan,nda getirdi i hediyeleri gasp ettiler. Divani ehab-i Malatyevîðden bunlara ek olarak 40 bin dirhem daha isteyen Sultan III. Alâeddin Keykubat ve adamlar, bu isteklerine kar ,l,k verilmemesi üzerine, onu i kence ile öldürdüler. Divani ehab-i Malatyevîðnin Malatya kumandan, olan o lu Kutbeddin olaylar, duyunca isyana ba layarak, ehirdeki tahsildarlar,n paralar,n, ald,ktan sonra onlar, öldürdü. syan, haber alan Sultan Alâeddin, hemen bir ordu kurarak, 10 gün boyunca Malatyaøy, ku att,. Fakat Sultan III. Alâeddin Kekubat,

²⁹⁶ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.225-226.

, sonucu bir ey elde edemeyerek, buradan Divri i taraf,na hareket etti. Burada benzer zulümler yap,ld, ve halk soyuldu. Öyle ki kendi vergisinden fazla para vermek istemeyen bir H,ristiyan, öldürerek paralar,n, ald,lar.²⁹⁷

Bu olaylardan sonra Sultan Sivas'a geçti. Sultan Sivas'a geldi inde Ramazan ay, ba lam, t., Ramazan ay,nda halk ibadetle u ra ,rken, Sultan oruç tutmad, , gibi zaman,n, çevgen oynayarak, e lence ile geçirdi. Bu durum halk,n gözünde Sultan'ın itibar,n, iyiden iyiye dü ürdü. Sultan ayr,ca burada da haks,z yere para toplamaya devam etti.²⁹⁸

Sultan'dan ayr,larak yarl, hükmüne göre Tokat ve Dani mendiye bölgelerine giden Seyid Hamza, daha önceki soyguncu yöneticileri aratmayan i ler yapt,. Seyid Hamza ile gelen Horasanl, tahsildarlar ve Mo ol muhaf,zlar,n,n haks,zl,klar,, halk,n evini bark,n, terk etmesine neden oldu. Ayr,ca Seyid Hamza'n,n ehlişünnete ayk,r, hareketleri halk,n tepkisini çekiyordu.²⁹⁹ Tüm bu olumsuzluklar, Sultan'a anlatmaya çal, an Emir ah ve vezir Alâeddin bir türlü sözlerini dinletemediler. Bunun üzerine Emir ah Anadolu'daki durumundan Gazan Han'a haberdar etmek için orduya gitmeye karar verdi. Vezir Alâeddin ise Anadolu'daki Mo ol kumandan, Ab, ga'ya s, ,narak durumu anlatt,.³⁰⁰

Bu ekilde Anadolu'daki ya ananlardan haberdar olan Gazan Han bir yarl, la

²⁹⁷ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.227-229.

²⁹⁸ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.229-230.

²⁹⁹ Aksarayî, Nizameddin Yahya'n,n zulümlerinden bahsederken yapt, , gibi Seyid Hamza'n,n zulümlerini de iirleri ile hicveder. Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.230.

³⁰⁰ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.230-231.

Alâeddin Keykubat'ın gözlem altında tutması, emrini verdi. Bu yıl, da Sultan III. Alâeddin Keykubat'ın öKöse Peygamberö lakaplı, Ab, ga'dan izinsiz hiçbir iş yapmaması, yaz ve kış mevsimlerinde onunla birlikte bulunması, gibi emirler yer almaktaydı. Ab, ga bunun üzerine adamları, Sivas'a yollayarak Sultan'ı, Yabanlu'ya³⁰¹ getirtti. 7 evval 700'de (15 Haziran 1301) Ala-Kilise mevkiinde Sultan III. Alâeddin Keykubat'ı karışlayan Ab, ga, kendi karargâhına bir fersah mesafede ota kurdu ve beş nevbet çaldırıldı. Ab, ga daha sonra adaletin yerine gelmesi için ikâyetler üzerine Seyid Hamza ve müstevfi Nasireddin'i yargıladıktan sonra suçlu bularak, kazıklara oturtmak sureti ile öldürdü. Bu olaylardan dehşete kapılan Sultan III. Alâeddin Keykubat, Konya'ya kaçarak Moğollardan kurtulmak istedi. Hatta etrafının tesiri ile hazinelerini bile bırakarak gizlice kaçan Sultan III Alâeddin Keykubat, Sivas üzerinden Ürgüp'e vardığı. Sultan buradan birkaç kölesi ile Ürgüp'ün aralarına sığınmıştı, ancak daha fazla direnemeyerek yakalandı. Bu esnada Sultan III. Alâeddin Keykubat'ın hazineleri Moğolların eline geçti. Böylece Sultan III. Alâeddin Keykubat'ın acele ile bazı adamlarıyla, da yanına aldığı, ortaya çıktı. Sultan'ın hazineleri arasında birçok değerli taşlar, gerdanlıklar, ibricimler bulunurken ele geçen bir gerdanlığın 1200 miskal (6000gr) ağırlığında olduğu kaynağına, zca belirtilmektedir.³⁰²

Yakalanan Sultan III. Alâeddin Keykubat, Ab, ga'nın huzuruna götürüldü. Daha sonra Ab, ga, Sultan III. Alâeddin Keykubat ve Atabey Mecdeddin'i Gazan Han'a yollarken, diğer görevlileri öldürdü. Sultan, orduda yargılandıktan sonra suçlu bulunarak, öldürülmesi yönünde bir karara varıldı. Fakat Hülagû'nun kızı olan eminin

³⁰¹ Yabanlu'da 20-25 yıl önce yabancı, tacirlerinde geldiği uluslararası bir pazar kurulmaktadır.

³⁰² Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.231-234.

kurtulup, birkaç sopa yiyerek, Sultanlıktan azledildi.

Bundan sonra sınırlı ihtiyaçları, karalayacak bir miktar maa ile sfahanada ya amaya mecbur edildi. Sultan III. Alâeddin Keykubat, sfahanaya gelmesinden kısa bir süre sonra burada maiyetinden biri tarafından, ya adıyla, küçük bir anlaşmazlık nedeniyle ile bçağlanarak öldürüldü.³⁰³ Ölüm tarihi bilinmeyen Sultanın cenazesi Büyük Selçuklu Sultanlar türbesine defnedilmiştir.³⁰⁴

Sultan III. Alâeddin Keykubatın kısa süren saltanatı sırasında Anadolu, büyük olaylara sahne olmamıştır. Fakat bu dönemde Selçuklu hanedanı, zayıflarken, Türkmen toplulukları, birer birer bağımsızlıklarını ilan ederek yeni bir dönemi başlatmış oldu. Bu dönemde kurulmakta olan Osmanlı Devleti ve Türkmenlerin kurdukları beylikler, aslında halkın gözünde gittikçe küçülen Selçuklu hanedanı ile kendilerini başlatıyor, göstermek istemi ve bu yüzden kendilerini Sultan III. Alâeddin Keykubat ile ilişkilendirmişlerdir.³⁰⁵

III. Alâeddin Keykubat paraları, unvan olarak *Şeh-Sultan el-azam* kullanırken, tevki olarak *Şeh-minnetullah* tercih etmiştir.³⁰⁶ Ayrıca Sultan III. Alâeddin Keykubat döneminde 700 tarihli kesilen sikkelerde Sultanın adı ile birlikte Gazan Hanın adı da geçmektedir. Bu olay bir bağımsızlık sembolü olan sikke kesme hareketinin paylaşılmaması anlamında ilginçtir ve tam hâkimiyeti gölgeleyen bir unsurdur. Bundan sonra Anadolu'da itibar gören sikkeler Gazan Han adıyla kesilen

³⁰³ Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Ahbâr*, s.234-236.

³⁰⁴ Faruk Sümer, *III. Keykubat*, *DA*, C.25, s.361.

³⁰⁵ Erdem, *Türkiye Selçuklularında İhanet ve İnkırazları*, s.375-376.

³⁰⁶ Merçil, *Selçuklularda Hükümdarlık Alametleri*, s.37, 229.

III. Alâeddin Keykubat Osmanlı, mparatorlu unun kurucusu Osman Bey'e beylik vermi bir hükümdar olarak tan,n,r. Osmanlı,lar,n en eski rivayetlerinden bahseden kronikler III. Alâeddin Keykubat'ın Osman Gazi'ye tu , davul, k,l,ç ve kaftan gönderdi ini yazar. Fakat o söylenenin aksine zay,f karakteri ile atalar,na yak, mayan hareketlerde bulunmu , halka Mo ollar gibi zulüm yapm, ve bu nedenle taht,ndan ve çok az bir süre sonra hayat,ndan olmu tur. Sürdü ü k,sa saltanat,nda Selçuklu Sultanlar,ın,n itibar,n, halk,n gözünde dü üren bir hükümdar olmu tur.³⁰⁸

Bu azilden sonra Sultan III. Alâeddin Keykubat zaman,ndaki devlet görevlileri hesaba çekilmek üzere orduya ça ,r,lm, t,. Bu görevlilerden Aksarayî'nin hamisi olan ve uzun süredir Selçuklu Devleti'ne hizmet eden Mücireddin Emir ah, orduda yap,lan yarg,lamada suçlu bulunarak 7 Recep 700'nde (16 Mart 1301) Arran'da öldürüldü. Atabey Meceddin ise yarguda ölüm cezas,ndan kurtulduysa da daha sonra amans,z bir hastal, a yakalanarak öldü.³⁰⁹

³⁰⁷ Akda , **Türkiye'nin ktisadî ve çtımâî Tarihi I**, s.172-173.

³⁰⁸ Sümer, öIII. Keykubatö, **D A**, s.361; brahim Kafeso lu, öIII. Keykubatö, **A**, C.VI, s.663.

³⁰⁹ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.236-237.

IV. BÖLÜM

SULTAN II. GIYASEDDİN MESUD'UN KİMLİK SALTANAT DÖNEMİ

(1302 - 1308)

1-Sultan II. Mesud'un Tekrar Tahta Çıkması ve Cahiloluğu

III. Alâeddin Keykubat sultanlıkta azledilince Selçuklu tahtına bir kez daha II. Gıyaseddin Mesud geçti (1302). Sultanlık yarlığın eline alan II. Mesud Musul'dan Anadolu'ya geldi ve tahta çıktı. II. Mesud Sultanlığına geçince Anadolu makamlarında herhangi bir değişiklik olmadı. Vezir olarak Öküz Bitikçi³¹⁰ ünvanlı Alâeddin Savi görevine devam ederken, Abaga Noyan da Gazan Han'ın ölümüne kadar görevinde devam etti. Bu sırada Cahiloluğu adlı birisi Niğde Aksaray arasında bulunan Develühisar kalesinde isyana başlayarak, vilayetin bütün gelirine el koydu. Halk isyancının elinde çok zulüm görünce Sultan II. Mesud, Sahib Alâeddin ve Abaga Noyan bir ordu ile kaleyi kuşattı. Bir ay boyunca kaleyi kuşatan Selçuklu ordusu tam amaca ulaşacakken, Gazan Han'ın ölüm haberi üzerine kuşatmayı kaldırdı.³¹¹

Gazan Han Suriye üzerine yeni bir sefere çıkarken aniden rahatsızlanarak öldü (11 evval 703-17 Mayıs 1304).³¹² Gazan Han hiç ümitsiz sadece İhanlılar arasında değil tüm Cengizlular arasında önemli yeri olan bir hükümdardı. Başarıya geçtiğinde birçok olumsuzluğu yaptı, reform ve değişikliklerle düzeltilen Gazan Han,

³¹⁰ Büyük kâtip manasına gelen bir deyimdir. İhanlılarda büyük divanına başkâibi için kullanılmaktadır.

³¹¹ Aksarayî, *Müsâmeretü'd-Ahbâr*, s.238-239; Erdoğan Merçil, *Ötükiye Selçukluları*, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 6, s.522.

³¹² Thackston, *Rashidü'd-Düvân*, s.662.

ld, ,ndan daha güçlü bir devlet b,rakt, , gibi lhanl, Devletiönin ömrünü uzatt,. Gazan Han, Müslüman olsa da ayn, zamanda yüksek kavmî bir uura da sahipti. Tüccarlar taraf,ndan sat,lan Mo ol çocuklar,n, alarak onlardan bir birlik meydana getirmesi ve Câmîü-t Tevârih gibi abidevî bir eseri yazd,rmas, onun yüksek kavmî uurunu bizlere gösterir. Ayr,ca o Mo ol tarihini iyi bilen Pulat Cinsangøn anlatt,klar,n, ilgiyle dinlerdi. Gazan Han do ramac,l,k demircilik, mühendislik, tarih, dinî ilimler gibi çe itle alanlara alaka gösteren bir hükümdard,. O sekiz y,ll,k hükümdarl,k hayat,nda çok eyler yapm, ve ölümü ile lhanl, Devleti yeni bir safhaya geçmi tir.³¹³

Gazan Han döneminde mültezimlerin halk,n üzerindeki bask,s, nedeniyle Selçuklu Sultanlar,øn,n etkinliklerini yitirmeleri ve bunun sonucu olarak Türkmen Beyliklerinin ba ,ms,zl,klar,n, yava yava ilan etmeleri Anadolu'da dönemin önemli olaylar,ndand,r. Fakat bu dönemde Türkmen isyanlar,ndan çok Mo ol isyanlar, etkili olmu tur. Anadolu'da gerçekte en bu isyanlar bir ilk olmas, aç,s,ndan ayr,ca önemlidir.³¹⁴

Gazan Hanøn ölümünden sonra veliaht tayin etti i karde i Olcaytu, lhanl, Devletiönin ba ,na geçti. lhanl, vezirli ine ise ünlü tarihçi Re idüddin ve Alâeddin Savecî getirildi.³¹⁵

³¹³ Sümer, õAnadolu'da Mo ollarö, s.71-73; Sümer, **O uzlar**, s.166.

³¹⁴ Günay, **Gazan Han Döneminde Anadolu'da Meydana Gelen Mo ol syanlar, (1295 ó 1304)**, s.38.

³¹⁵ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.242.

2- rencin ve Zulümleri

Olcaytu tahtta geçince Anadolu'daki bozukluklar, düzeltilmesi için rencin Noyan, 28 Haziran 1305'te ba komutan olarak görevlendirdi.³¹⁶ Bu dönemde Ahmet Laku î tekrar vezir olurken yan,nda Emir A açeri ile birlikte Anadolu'ya geldi. Erzurum'dan Antalya'ya Sinop'tan Diyarbak,r'a kadar tüm Selçuklu ülkesi ona verildi. Fakat Laku î Anadolu'ya hiçbir hizmet yapmadan keyfine bakt,. A açeri ise rencinde anla amad,. Olcaytu Han taraf,ndan bir destek bulamay,nca, Anadolu'dan ayr,lmak zorunda kald,. Bu durumda Laku î'de rencin'in güdümüne girerek yapt, , soygunlardan ne kazandı,ysa yar,s,na ona verdi. Ayr,ca Sahib Divan,ın ye eni erefeddin Müsafir o y,l ülkede kanunlar, koymak, vergi ve gelirleri ortaya ç,karmak için Anadolu'ya gelenler aras,ndayd,. Her ne kadar iyi niyetli birisi olsa da erefeddin Müsafir yan,ndaki kötü niyetli insanlar,n etkisinde kalmas, ve etraf,ndakilerin Anadolu'yu çok iyi bilmemeleri yüzünden yapt,klar, hatalar nedeniyle Anadolu'da çok fazla tutunamayarak geri döndü.³¹⁷

Karamanl,lardan kaçan Memre adl, biri Aksaray civar,nda olan Alaiye Han,na (Sultan Han,)³¹⁸ s, ,nm, t,. Karamanl,lar Memre a ele geçirmek için bu kervansaray, tahrip etmi ve ya anan mücadeleden dolayı, kervansaray,n iki burcu hasar görmü tü. Bu yüzden kervansaray i lemez olmu ve üzerindeki ticaret yolu ,ss,z bir yer haline gelmi ti. Bunun üzerine Gazan Han,ın Anadolu'nun vak,f idaresiyle görevlendirdi i Aksarayî, bu kervansaray, vak,f irad, kar ,l, , olarak kendi

³¹⁶ Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.395.

³¹⁷ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.242-244.

³¹⁸ Bu kervansarayla ilgili detayl, bilgi için bkz. Aynur Durukan, öAksaray Sultanhan,ö, **Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansaraylar,**, (Editör: Hakk, Acun), Kültür ve Turizm Bakanl, , Yay,nlar,, Ankara 2007, s.141-161.

ne tamir ettirdi. Bu tamirle birlikte kervansaray eski günlerine kavu tu ve ticarî faaliyetler artt.. Fakat bu tamirden sonra lıyas adlı, bir Türkmen bu sefer Mo ollardan kaçarak, bu kervansaraya s, ,nd,. Mo ol komutan, rencin, kervansaray, 20 bin adamla iki ay ku att,ysa da bir türlü lıyasø, ele geçiremedi. Bu duruma çok sinirlenen rencin, bu sefer öfkesini kervansaray, tamir ettiren Aksarayîye yöneltti. Yapılan bu tamir nedeniyle isyancı, ele geçiremedi i bahanesine s, ,nan rencin, ku atmada ölen her Mo ol için Aksarayîden 6 bin dirhem para alarak Önu cezalandırdı.³¹⁹

Bu olaydaki a k, nı, n, Aksarayî eserinde u kelimelerle ifade eder; öVelhas, lıslamda ve yönetim artları, nda ülke vakıfları, n, n yöneticisi y, k, m suçuyla suçlanabilir. Hâlbuki rencin, döneminde ceza ve suç imar suçlamasıyla verildi. Bu ters hüküm zaman, n ender olaylar, ndan biridir.ö³²⁰

Bu olay bu gibi kervansaraylar, n yolcular, n dinlenmesi ve ihtiyaçları, n, gördü ü bir yer oldu u kadar zengin kervanlar, n emniyeti aç, s, ndan güvenli bir yer oldu unu bizlere gösterir. Bu kervansaraylar adeta birer kale kadar güvenli ve sağlam bir şekilde in a edilmiş ve bu yüzden isyancılar, n s, k s, k s, , nd, , yerlerin ba , nda gelmiştir. Bu olaydan sonra buna benzer birçok olay aynı dönemde meydana gelmiştir. rencinin Anadolu'daki faaliyetleri bu hadisedeki zulümle bağlantılıydı.³²¹

Bu sırada Mo ol komutan, ektürlü Okta, Aksaray incülerini yönetmek için Anadolu'ya geldi. Fakat o da rencinle anlaşamayarak, çok fazla kalmadan geri

³¹⁹ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Abbâr**, s.242, 246-247.

³²⁰ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Abbâr**, s.247.

³²¹ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.650.

eri gelenlerinden Ali Pa a ve karde i Ahi Ahmed'ın mülküne herhangi bir talanda bulunmad., Fakat ehrin müfsidlerinden en-gito lu, rencin'den güç alarak bu ki ilere kar , cephe ald., Ali Pa a ve Ahi Ahmed hakk,nda iftiralarda bulunan en-gito lu, rencin' onlara kar , doldurdu. rencin, bu ki ilerin öldürmesi için izin verince, s, ,nd, , Darü - ifadan ç,kan en-gito lu ile kar , taraf, dört ay boyunca Aksaray meydan,nda çat, t,. Bu çat, malarda her iki taraftan piyade ve süvari olarak çok ki i hayat,n, kaybetti. ki taraf birbirine üstünlük sa layamay,nca, en-gito lu Tatar askerleri geliyor diyerek Ali Pa a'y, Aksaray'ın mülkü olan Salime kalesine kaç,rd,. Bunun üzerine Aksaray Kad,s, Mecdeddin Merendî'nin torunu ile Salime kalesine gelen en-gito lu verdi i sözde durmayarak, Ali Pa a'y, kand,rd, ve kaleden d, ar, ç,kard,. Ali Pa a ve yan,ndakiler kaleden ç,kar ç,kmaz da onlar, yakalay,p öldürdü.³²²

Bu arada 100 ya ,nda bulunan tan,nm, bir eyh olan Cemaleddin Hac, Hamu da Aksaray'daki kavgalara dâhil olmamak için Salime kalesine s, ,nm, t,. en-gito lu bu muhterem insan, kand,rarak ele geçirdi ve i kenceye tabi tuttu. Daha sonra 12 bin alt,n,n, ald,ktan sonra bu ihtiyar, öldürdü. en-gito lu yapt, , bu soygunlardan rencin Noyan'a para tedarik ediyordu. en-gito lu, tüm soygunlara ek olarak Aksaray'da tan,nan Ali Pa a'n, karde i Ahi Ahmed, erefeddin Hoca Ömer, Hoca Yakut, El-hac Yusuf, Ferhad Tir-ba , Katib Leyla'n, n o lu ve Saruca Mü rif gibi ki ileri ayak tak,m, ve runudla ortadan kald,rarak servetlerine el koydu.³²³

Karamano ullar,ından kaç,p, Sutay'ın izni ile 50 adam,yla birlikte Eyüp-

³²² Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.247-248.

³²³ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.248.

Memre o lu, halka hiçbir zarar, dokunmadan burada ikamet ediyordu. Fakat en-gito lu, bu ki iye haks,z yere cephe alarak, üzerine gitti. Ama kaleye birçok tahribat vermesine rağmen bir ey elde edemeyince geri döndü. Ortalıkta sakınle ince Memre o lu ehre gidip gelmeye başlad., Memre o lu yalnız kald, , bir zamanda en-gito lu tarafından sık, t,r,l,nca bir mescide kaçt,. Fakat en-gito lu onu ele geçirmek için camiyi ateşe verince, d, ar, ç,kmak zorunda kald, ve yakalanarak, öldürüldü. Memre o luğun ehirde bulunan mallar, ve paras,na yama eden en-gito lu, daha sonra Eyüp-hisarğa giderek Memre o luğun naibi ve mutemedine i kence yaparak gömülü olan 300 bin dirhemlik hazinesini ele geçirdi. Bu hazinenin bir kısm, kendine ayrılan en-gito lu, bir kısm,na da iki kat, ile rencinğe gönderdi. Bu olaylar olurken Aksaray ayan, ve ileri gelenlerinden imamlar, eyhler ve öldürülenlerin mirasç,lar,ndan oluşan 100 kişilik bir heyet en-gito luğun zulüm ve i kencelerinden b,rakarak onu Yabanluğda bulunan rencinğe ikâyete gittiler.³²⁴ Zira rencin bir zamanlar uluslararası, bir pazar olan ve 1277den beri Mo ol umumi valilerinin yaylaklar, haline gelen Yabanluğda³²⁵ bu yaz, geçirmektedir.³²⁶

Fakat en-gito lu tarafından para ile ikna edilen rencin, ikâyetçilerin sözlerine ehemmiyet vermeyerek, onlar, eli boğ gönderdi. Bu olaylardan sonra rencin, orduya gitti ve buradan ald, , destekle daha bir güçlü olarak geri geldi. Ard,ndan Niksarğda k, lak tuttu. Niksarğda öyle haks,z yere para toplad, ki halk evini

³²⁴ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.248-250.

³²⁵ rencin gibi Abu ga ve Samagar Noyanlar da Anadoluğda görevde kald,klar, dönemlerde Yabanluğyu yaylak olarak kullanm, lard,r.

³²⁶ Faruk Sümer, **Yabanlu Pazar,; Selçuklular Devrinde Milletleraras, Büyük Bir Fuar**, Türk Dünyas, Ara t,rmalar, Vakf,, İstanbul 1985, s.13-14.

3-Bulargu

rencin Anadoluya gelirken, ünlü To açarın akrabalarından Bulargu da Anadoluya do ru yola ç,kt,. Bulargu Anadoluya gelince (1307-1308 k,) kendisine k, lamak için Sis (Kozan) ve Ayasğ (Yumurtal,k) seçti. Çok samimi bir Müslüman olan Bulargu, Ermeni Kralına ait olan bu bölgenin Abbasi Halifesi Meamunun bölgede in a ettirdi i surlar ve yapılar nedeniyle, aslında Müslümanlar,n oldu unu dü ünüyordu. Ziyaret etti i Halifeanın k,z, Ay eanın türbesinin domuzlarca kirletildi ini görünce bu i in sorumlusu olarak gördü ü Ermenilere öfkeleni.³²⁸

Bulargu, k, , geçirdikten sonra ustalar ve mühendisler getirerek Sisöte bir cami yapılmış,na karar verdi. İhan Olcaytuanın da olumlu fikir beyan etmesi ile cami in aat,na ba land, ve buraya imam ve müezzin tayin edildi. Bularguanın bölgedeki faaliyetlerinden rahatsız olan Ermeni Kral, Hetum onu ortadan kald,rmak için fırsat kollamaya ba lad,. Bunun için ilk önce Mo ol noyan,n,n maiyetine para vererek onlar, kazanmaya çal, t,. Fakat bu giri iminde ba ar,ı, olamad,. Ard,ndan Kral Hetum, Bularguanın Memluklarla ili kiye girdi i iddias,n, ortaya att,. Ermeni Kral,n,n bu faaliyetlerinden haberdar olan Bularguanın Krala olan k,zg,nl, , bir kat daha artt,.³²⁹

³²⁷ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.248-250.

³²⁸ Ka anî, **Tarih-i Olcaytu**, (Çeviri ve nceleme Derya Örs), (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bas,ımmam, Yüksek Lisans Tezi,) Ankara 1992, s.114-118; Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.652; Mehmet Ersan, **Selçuklular Zaman,nda Anadolu'da Ermeniler**, TTK Yay,nlar,, Ankara 2007 s.223.

³²⁹ Ka anî, **Tarih-i Olcaytu**, s.114-118; Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.652; Ersan, **Selçuklular Zaman,nda Anadolu'da Ermeniler**, s.223.

Tüm bu olaylar,n üzerine Kralø öldürmek için harekete geçerek, Erzen kalesine 20 muhaf,z yerle tirdi. Kral Hetum ise Memluklara bir elçi göndererek, kendilerine gönderece i y,ll,k harac, Bulargu yüzünden yollayamad, ,n, ilette. Mektubu alan Memluklu Sultanø, durumu ö renmek için Bularguøya elçiler gönderdi. Bu ekilde bu hadiseden de haberdar olan Bulargu, kesin olarak Kral Hetumø öldürme karar, aldı. Kral Hetumøun yan,na geldi i s,rada bizzat Bulargu, Ermeni Kral,ø, k,l,c, ile öldürürken, o s,rada yan,nda bulunan Kralø'n o lu da bu esnada öldürüldü. Bunun üzerine Ermeniler kar , sald,r,ya geçerek Erzen kalesindeki Mo ollar, öldürdüler ve kaleler vas,tas,yla haberle erek, bütün Ermeniler hücumu geçti. Bularguønun etraf,n, saran Ermenilere kar ,, hemen bölgeye yeti en Selçuklu birlikleri kar , koydu. Bir süre sava ,ld,ktan sonra olay,n Mo ol Hanø taraf,ndan çözüme kavu turulmas,na karar verildi. Serbest kalan Bulargu, Anadoluøya do ru yola ç,karken, Kral Hetumøun karde inin Sivasøta oldu u ve ikâyetçi olarak Ihanl, ba kentine do ru gitti ini ö rendi. Bunun üzerine Kayseriøye var,nca Kralø'n karde ini yakalat,p hapsedirdi.³³⁰

Olaylar bu ekilde geli irken rencin Anadoluøya gelerek, olaya el koydu. rencin, Kralø'n karde ini serbest b,rakt,rd, , gibi Bularguønun da gönlünü alarak olay, yat, t,rmaya çal, t,. Daha sonra olay rencin taraf,ndan Olcaytuø aksettirildi. Bunun üzerine Bulargu, merkeze ça r,ld,. Burada yap,lan yargulamada Bulargu önce affedildiyse de dü manlar,n,n tahriki ve Ermenilerin küstürülmemesi gerekti i dü üncesi yüzünden 1308 bahar,nda öldürüldü. Daha sonra Ermeni prensi O in kral

---

³³⁰ Ka anî, **Tarih-i Olcaytu**, s.114-118; Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.652; Ersan, **Selçuklular Zaman,nda Anadolu'da Ermeniler**, s.223-224.

4-Sultan II. Mesud'un Ölümü ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yıkılışı

Türkiye Selçuklularının Pervane'nin ölümünden sonra girdiği yıkılış süreci birçok isyan, sıkıntı ve felaketlerle geçmiştir. Bu dönemde Moğolların acımasız faaliyetleri ve Selçuklu Sultanlarının yetersizliği hanedana olan saygıyı yok etmiştir. Bu Selçuklu Sultanları, Moğollar karşısında resmî terakâtler, bile muhafaza edememişlerdir. Gölge hâlindeki saltanatların, küçük bir saray kadrosu ile yürütebilmeleridir ve bazen kendi kişisel masraflarını bile karşılayamayacak duruma düşmüşlerdir.³³² Kısacası yıkılış dönemi Selçuklu sultanları, menurlardan İhanlılardan alan İhanın ubudiyetini arz eden, gerektiğinde İhanın Anadolu seyahatlerinde refakat eden, bazen Moğol noyanlarından özür dilemek zorunda kalan, ikamete mecbur edilen, dayak yiyen, hatta katledilen zavallı hükümdarlardır.³³³

II. Mesud'un ikinci saltanatı, tam anlamıyla çok sönük geçmiştir.³³⁴ Uçlardaki Beylerden büyük çoğunluğu bu dönemde başımsızlığını ilan etmişler ve Selçuklulardan kopmuşlardır.³³⁵ Hatta bu Sultanın ölümü bile kaynaklarda pek fazla yer bulmamıştır. Bu yüzden Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılış tarihi tam olarak aydınlatılamamıştır.³³⁶

³³¹ Kaanî, **Tarih-i Olcaytu**, s.114-118; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.652; Ersan, **Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler**, s.224.

³³² Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.657.

³³³ Taneri, *Ömüsâmeretü'l Ahbârın Önemi ve Değeri*, s.138.

³³⁴ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.657.

³³⁵ Uzunçarşılı, **Kitabeler I-II**, s.228-229.

³³⁶ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.657; Zerrin G. Öden, *Ö Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler*, **Bellekten** Sayı: 231, Ankara 1997, s.287-300.

zun süredir çekti i kronik hastal, a daha fazla kar ,
koyamam, ve 1308 (708) y,l,nda vefat etmi tir. II. Mesud'un bu ölümü ile birlikte
Türkiye Selçuklu Devleti de ortadan kalkm, t,r. Fakat bu y,k,l, tarihi hakk,nda bir
tart, ma söz konusudur. Bir k,s,m ara t,rmac,lar y,k,l, tarihini 1308 olarak kabul
ederken, bir k,s,m ara t,rmac,larda bu tarihin 1318 oldu unu öne sürerler. Y,k,l,
tarihi ile ilgili olarak aç,k bir ekilde tek tarih veren kaynak Kad, Ahmed'in Ebu Said
Bahad,r Han'a vermek üzere haz,rlad, , eserindeki 1308 tarihidir.³³⁷ Ayr,ca Aksarayî
y,k,l, la ilgili bir tarih vermeme se de Sultan II. Mesud'un uzun süreden beri müzmin
bir hastal, ,n pençesinde oldu u ve daha sonra vefat etti ini ve bu ekilde devletin
sona erdi ini yazarak bir anlamda Kad, Ahmed'i onaylar.³³⁸ ranl, tarihçi Hamdullah
Kazvinî ise son Selçuklu Sultan,n,n III. Alâeddin Keykubat oldu unu söyler.³³⁹
Onun yazd,klar,ndan devletin son demlerini ya ad, , sonucu ç,kar,labilir. Ayr,ca
günümüze kadar gelen son sikke de II. Mesud aittir.³⁴⁰

Fakat Osmanl, döneminde yaz,lm, olan tarihi bir takvimde Alâeddin K,l,ç
Arslan bin Keyhüsrev'in 1310 y,l,nda Selçuklu taht,na ç,kt, , yazmaktadır.³⁴¹ Bizce
bu tarih Müneccimba ,nda geçen dönemin Anadolu Valisi olan Timurta 'ın 1318'de
bütün Selçuklu hanedan,n, öldürmesi olay, ile kar, t,r,lmaktadır. Yine Makrizi'nin
Türkiye Selçuklu Devleti'nin y,k,l, için verdi i 1318 y,l, Selçuklu ehzadelerinin
katli ile alaka olabilir.³⁴²

³³⁷ Kad, Ahmed, **el-Veledü - efik**, Fatih Kütüphanesi s.152b, Öden, 'Türkiye Selçuklu Sultan, II. G,yaseddin Mesud Hakk,nda Baz, Görü lerö, s.287-300.

³³⁸ Aksarayî, **Müsâmeretü'd-Ahbâr**, s.243-244.

³³⁹ Nam-i saltanat-i rum ez selçukiya'n beyoftad. Hamdullah Kazvinî, **Tarih-i Güzide**, (Yay,nlayan: Hüseyin Nevai) Tahran 1339 s.480; Erdem, **Türkiye Selçuklular,- lhanl, li kileri**, s.421.

³⁴⁰ Muharrem Kesik, 'II. Mesudö, **A, C.26** s.344.

³⁴¹ Osman Turan, **stanbul'un Fethinden Önce Yaz,lm, Tarihi Takvimler**, Ankara 1984, s.79.

³⁴² Makrizi, **Kitabu's Sülük li-Marifet-i Düvelid-Mülük**, (Trc: Z.K.Ugan) TTK Kütüphanesi Bas,lmam, Tercümeler Bölümü, Tercüme No:61d, s.369.

K,1,ç Arslan bin III. Keyhüsrev tahta ç,ksa bile ülke içinde ve Mo ollar taraf,ndan tan,nmad, , için son hükümdar olarak say,lamaz. Bu yüzden bu kayna ,n verdi i tarih bizce do ru olamaz. Çünkü devrin kaynaklar,, bu dönemden sonra yaz,lm, bir kayna ,n bilgilerine göre daha tercih edilebilir. Bu sebeple y,k,l, tarihini net olarak vermi ve dönemi bizzat ya am, olan Kad, Ahmedân vermi oldu u tarihi Türkiye Selçuklu Devleti'nin y,k,l, tarihi olarak kabul ediyoruz. Ayr,ca bu fikre ula mam,zda ço u Selçuklu tarihçisinin bu ekilde dü ünmesi de etkili olmu tur.

Selçuklular,n ortadan kalkmas, ile birlikte Türkmen beylikleri Anadoluyu kendi aralar,nda bölü erek, siyasî hâkimiyetlerini kurmaya çal, m, lard,r. İhanl,lar y,k,lana kadar Anadolu'nun do usunda Timurta ve Eretna gibi Mo ol valiler hâkimiyetlerini sürdürmü lerdir. Bat, k,sm,nda ise daha çok Bizans s,n,r,na do ru geni leyen Türkmen beylikleri yer alm, t,r. Bu beylikler aras,nda ilk ba ta Karamanl,lar, Selçuklu miras,n, devam ettirecek gibi gözükürken, küçük bir beylik olan Osmano ullar, Selçuklular,n b,rakt, , yerden devam etmi hatta daha fazlas,n, da yaparak Türk ve slam tarihinin en ileri seviyeli medeniyetini kurmu lard,r.³⁴³

Mo ol istilas, eski Türk kavimlerini kökten de i tirmi ve Orta Asya'da k,y,m,lar meydana getirdi i gibi Anadolu'da yani bat, Türklü ünde de büyük tahribatlara sebep olmu tur. Fakat bu tahribatlar,n yan, s,ra Mo ollar bat, Türklü ü için olumlu geli melere de sebep olmu tur. Bu istila sebebiyle ran ve Türkistan'daki

³⁴³ Turan, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, s.666-671; brahim Kafeso lu, *öSelçuklularö*, A, C. X. s.384-385.

Anadolu'ya gelmi ve bu topraklarda Türklü ü kuvvetlendirmi tir. Bu dönemde Yak,n Do u'da hâkim olan Fars ve Arap kültürüne Türk kültürü eklenmi ve etkin bir hale gelmi tir. Ayr,ca Mo ollar taraf,ndan meydana getirilen eserlerle (Câmiü't Tevârih gibi) Türklerde kavmî uur artm, t,r.³⁴⁴

Türkmenler Türkiye Selçuklular,n,n izledi i politikaya ba l, olarak Bizans, Arap ve Ermeni uçlar,na yerle tirilmi tir. Bu Türkmenler Selçuklular,n,n zay,flamas,yla birlikte siyasî te ekküller meydana getirmi ve uç beyleri önderli inde Selçuklu ve Mo ollara kar , mücadelede girmi lerdir. Bu mücadele sonucunda beylikler k,smi olarak ba ,ms,zl,klar,n, koruyabilmi ve Mo ol tahakkümü gücünü yitirmeye ba lay,nca güçlü yap,larla kendi beyliklerini kurmay, ba arm, lard,r.³⁴⁵

Bu uç beyleri ba lang,çta Selçuklu-Mo ol idaresine ba l, olsalar da her f,rsatta isyan etmeye meyilli olmu lar ve vergilerini direk vermekten çok merkezden gelen bask,larla mecburen ödemi lerdir. Bu beylikler Türkiye Selçuklular, y,k,l,nca da ba ,ms,zl,klar,n, birer birer ilan etmi lerdir.³⁴⁶

³⁴⁴ Sümer, **O uzlar** s.10, Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk- slam Medeniyeti**, s.299.

³⁴⁵ Paul Wittek, **Osmanl, mparatorlu unun Do u u**, (Çev. Fahriye Ar,k), stanbul 1947, s.39-42.

³⁴⁶ Fuat Köprülü, **Osmanl, Devletinin Kurulu u**, Ankara 1959, s.76-77

SONUÇ

Hatıro lu isyan, ile ba layan ve Pervane'nin öldürülmesi ile biten olaylar zincirinde Türkiye Selçuklular, y,k,lma sürecine girmi ve bu Selçuklu devlet adam,n,n ölümü ile yeni bir dönem ba lam, t,r. Bu yeni dönemin yans,malar, Anadolu aç,s,ndan daha bask,c, ve kontrolcü bir Mo ol yönetimi ekinde olmu tur.

Pervane'nin ölümünden sonra devlet 1308 y,l,na kadar mevcut ise de Mo ollar, bir anlamda bu devleti fiilen y,km, lard,r. Anadolu'yu umumî valilerle yönetmeye ba layan Mo ollar, askerî kuvvetleri ile düzeni sa lamaya çal, m, lard,r. Ayr,ca yine Mo ollar,n ikta idaresini y,kmalar, miri sistemini bozmu bu yüzden askerler i siz kalm, ve bu i sizler memlekette huzursuzluk ç,karm, lard,r. Hatta bu sistemin bozulmas,yla Selçuklu Sultanlar, bile ikta ile geçinmek durumunda kalacaklard,r. 1277'den ba layarak Selçuklu ordu mevcudu git gide azalm, ve devletin y,k,l, ,na yak,n bir zamanda tamamen ortadan kalkm, t,r. Bunun en büyük sebebi ikta sisteminin bozulmas,d,r. Bu iktalar mülk haline getirilmi ve bu ordunun sonu olmu tur. Bu ve ba ka nedenlerle ortadan kalkan Selçuklu ordusunun yerini Mo ol kuvvetleri alm, t,r. Özellikle y,k,l, döneminde Selçuklu- lhanl, ortak ordular, kullan,lm, t,r. Bu ortakla a ordu dönemin artlar, gere i daha çok Türkmen ve Mo ol isyanlar,n, bast,rmakta kullan,lm, t,r.

Gerek Türkmenlerin gerekse Mo ollar,n kendilerinin ç,kard,klar, isyanlar ticareti etkilemi , iktisadî ve içtimaî yap,y, bozmu tur. Her ne kadar gerileme döneminde de Mo ol hâkimiyeti var olmu sa da Selçuklu devleti o dönemde ordusu

bir buhrana girmemi tir. Ticaret yollar, kesintiye u ramam, , büyük abidevî in aatlar bile yap,lm, t,r. Gerileme döneminde bir ekilde iç özgürlü ünü korumu olan Türkiye Selçuklular, Pervane'nin ölümünden sonra fiilî bir i galle maruz kalacak ve Mo ol tahakkümünü hep üzerinde hissedecektir. Bu durumda devletin y,k,l, ,n, h,zland,rm, t,r.

Pervane Mu'ineddin Süleyman öldü ü zaman arkas,nda ba ka artlar alt,nda bir Anadolu b,rak,yordu. Do u bölgeleri Mo ol hâkimiyetine geçen Anadolu'nun bat,s,nda devaml, suretle Türkmenlerin istiklal mücadelesi var olmu tur. Bu durum ileride beyliklerin kurulmas, ve ard,ndan Osmanl, Devleti'nin kurulup güçlenmesine yol açan bir geli me olmu tur. Bu nedenle Pervane'nin yapt, , entrikalar ve bu olaylar,n sonucunda ölümü ile bilmeden Türk tarihi üzerinde olumlu bir rol oynad, , söylenebilir.

Pervane Mu'ineddin Süleyman'dan sonra Mo ollar Anadolu'ya Sahip emseddin Cüveynî'yi yollad,lar. dari alanda vezirli in yetki ve sorumluluklar, artarken, malî anlamda tamga ve kopçur gibi Mo ollar'a mahsus vergiler uygulamaya sokuldu.

Türkiye Selçuklular,n,n a al, günlerinin son ahidi olan vezir Fahreddin Ali (Sahip Ata), ölümüne kadar Mo ollarla ili kileri iyi bir ekilde sürdürmü tür. Onun ölüm ile art,k vezirler dâhil tüm yöneticiler d, ar,dan gelen yabanc, yöneticiler olmu tur. Bunun sonucu olarak Anadolu halk, soyulmu ve ac, içinde inlemi tir. Bu dönemde uçlarda Germiyano ullar,, E refo ullar, ve Karamano ullar, gibi Türkmen

ye Selçuklular, n, me gul etmi tir. Bu isyanlarla Türkiye

Selçuklular, ba edemeyince 1285 y,l,nda ehzade Geyhatu Anadoluya gelmi tir. Ordusu ile birlikte 6 y,l Anadoluada kalan Geyhatu, Anadoluğun tüm enerjisini emdi i için bu dönemde malî s,k,nt,lar ba göstermi tir. Nitekim Fahreddin Ali de (Sahib Ata) bu dönemde Mo ollar, n artan malî masraflar, yüzünden servetiyle birlikte hayat, n, kaybetmi tir.

1288 y,l,ndan itibaren Anadoluğun vergi gelirleri iltizama ba lanm, t,r. İlk iltizam, alan ve Fahreddin Aliğin (Sahib Ata) ölümüyle vezir payesi ile Anadoluya gelen ki i ise Fahreddin Kazviniğdir. Fakat iltizam sistemi uygulanamam, ve Anadoluada zorla vergi toplanmaya çal, ,larak halka zulüm yap,lm, t,r. Bu yüzden Anadolu halk, evini yurdunu terk etme derecesine kadar gelmi tir. Öyle ki eyhler, tekke ve zaviyelerini rehin b,rakma durumuna kadar dü ürülmü tür. Bu dönemde Hace Nas,reddinğn iyi niyetli çabalar, ve adaletli yönetimi k,sa bir zaman diliminde Anadoluada huzuru sa lad,ysa da daha sonra tekrar karga al,kklar hüküm sürmeye devam etmi tir.

Kazviniğn ba ar,s,z olmas, üzerine daha önce en fazla iki parçaya bölünerek yönetilen Anadolu, bu sefer dört mali bölgeye ayr,lm, t,r. Bu 4 mültezim y,ll,k 240 tuman vergi sözü vermi lerdir. Ama bu mültezimlerde istenilen vergiyi toplayamam, ve di erleri gibi halka i kence etmekten ba ka bir ey yapmam, lard,r.

Türkiye Selçuklular, her geçen gün kan kaybederek yerlerini giderek Ahiler ve Türkmen Beyliklerine b,rakm, t,r. Özellikle Türkmenlerin güçlenmesi kar ,s,nda

aren Geyhatu Han taraf,ndan, Mente e bölgesine kadar uzanan seferi ile Türkmenleri dizginlemeye çal, m, lard,r. Fakat tüm bu bast,rma giri imleri uzun vadede sonuç vermeme ve Mo ollar giderek Anadolu'nun bat, k,s,mlar,nda söz sahipli ini kaybetmi lerdir. Özellikle Geyhatu'nun hükümdarl, , döneminde müsrifli i göze çarpmaktad,r. Bu dönemde Anadolu'dan toplanan vergiler genellikle Mo ollar,n lüks tüketimine gitmi tir.

1295 y,l,nda ba a geçen Gazan Han ve reformlar, Anadolu'da bir ümit olmu fakat bu sefer de Anadolu'da meydana gelen Mo ol emirlerinin isyanlar, ülkeyi sarsm, t,r. Togaçar, Baltu ve Sülemi , Anadolu'da isyan bayra ,n, açm, ve bu isyanlarda Anadolu maddî manevî birçok tahribata u ram, t,r. Bunun do al sonucu olarak isyanlar en çok Anadolu halk,na zarar vermi tir. Bu dönemde soygunlar ve zulümler giderek artm, ve bunlar,n ard, arkas, kesilmemi tir. Hatta bu soygun ve zulümler öyle yad,rğanmaz hale gelmi tir ki gerileme dönemi Sultanlar,ndan III. Alâeddin Keykubat Mo ollar gibi halk, soymu ve kendi halk,na zulümde bulunmu tur.

Bu dönemden sonra Mo ollar Selçuklu Sultanl, ,n,n yetkilerini iyice azaltarak, adeta bir memuriyete çevirmi lerdir. Daha sonra Sultan II. Mesud'un 1308 y,l,nda ölümü üzerine devlet ortadan kalkm, t,r. Türkiye Selçuklular,n,n gerileme dönemi sultanlar,, Mo ollardan sopa yiyen, öldürülen, sürgüne yollanan, saltanatlar, gölge hâlinde devam eden, protokol kurallar,na bile sayg, gösterilmeyen talihsiz ve zavall, sultanlard,r.

ın kalması, ile birlikte Türkmen beylikleri Anadoluyu kendi aralarında bölümlere ayırarak siyasi hâkimiyetlerini kurmaya çalışmışlardır. İhanlılar, y,klana kadar Anadoluğun doğusunda Timurtaş ve Eretna gibi Moğol valileri hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Batı kısmında ise daha çok Bizans sınırlarında doğrudan doğruya gelen Türkmen beylikleri yer almıştır. Bu beylikler arasında ilk başta Karamanlılar, Selçuklu mirasını devam ettirecek gibi gözükmektedir, kuruluş döneminde küçük bir beylik olan Osmanlılar, Selçukluların bıraktığı yerden devam etmiş hatta daha fazlasını da yaparak Türk ve İslam tarihinin en ileri seviyeli medeniyetini kurmuşlardır.

Moğol istilas, eski Türk kavimlerini kökten değiştirmiş ve Orta Asya'da kuyumlar meydana getirdiği gibi Anadolu'da yani batı, Türklü içinde de büyük tahribatlara sebep olmuştur. Fakat bu tahribatların yanı sıra Moğollar batı, Türklü için olumlu gelişmelere de sebep oldu da görülür. Bu istila sebebiyle İran ve Türkistan'daki Türkmenler akın akın Anadolu'ya gelmiş ve bu topraklarda Türklü ü kuvvetlendirmişlerdir. Bu dönemde Yakın Doğuda hâkim olan Fars ve Arap kültürüne Türk kültürü de eklenmiş ve etkin bir hale gelmiştir.

ÖZET

Ers,nad,m U ur,

Y,k,l, Döneminde Türkiye Selçuklular, (1277-1308),

Yüksek Lisans Tezi,

Dan, man: Prof. Dr. Seyit Sertçelik 156s.

Bu çal, mam,zda Türkiye Selçuklu Devleti'nin y,k,l, dönemi olan 1277-1308 y,llar, aras,ndaki dönem incelenmi tir. Bu dönemde hüküm süren III. G,yaseddin Keyhüsrev, II. G,yaseddin Mesud (ki Kez) ve III. Alâeddin Keykubat'ın saltanatlar, s,ras,nda ya anan siyasî olaylar ayr,nt,l, bir ekilde ortaya konmu tur. Ayr,ca bu dönemde Türkiye Selçuklu ve lhanl, Devletleri tarihlerinin iç içe geçmesinden dolayı,, lhanl,lar,n Anadolu'da yapt,klar, icraatlar ve bunlar,n yans,malar, olan olaylar da aç,klanmaya çal, ,lm, t,r. Son olarak tart, mal, olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin y,k,l, tarihi konusunda fikir yürütmeye çal, arak, bu tart, may, gidermeye gayret edilmi tir.

Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

ABSTRACT

Ers,nad,m U ur,

Turkey Seljuqs in the collapsing period (1277-1308)

Phd Thesis

Advisor: Prof. Dr. Seyit Sertçelik 156p.

In our project, we have examined the period between 1277-1308 when is the collapsing period of Turkey Seljuqs State. Political events, which were experienced during the time of G,yaseddin Keyhüsrev III., G,yaseddin Mesud II (two times) and Alaeddin Keykubat III. who ruled during this period are investigated in detail. Furthermore, deeds which Ikhanlid State did in Anatolia because of the time interconnection of Turkey Seljuqs and Ikhanlid State in this period and the events which are the reflection of these are tried to explain. Lastly, trying to put forward an idea on the subject of collapsing period of Turkey Seljuqs which is a controversial issue, we have tried to remove this discussion.

B BL YOGRAFYA

Abuð-Farac Gregory, (Bar Hebraeus), **Abuð-Farac Tarihi I-II**, (Trc. Ö.R. Do rul), TTK Yay,nlar,, Ankara 1999.

Ahmet Eflakî, **Ariflerin Menk,beleri**, (Çev. T. Yaz,c,), Kabalc, Yay,nlar,, Ankara 2006.

Alâeddin Ata-Melik Cüveynî, **Tarih-i Cihan-gü a**, (Çev. Mürsel Öztürk) Ankara 1999.

Akda , Mustafa, **Türkiyenin ktisadi ve çtimai Tarihi I (1243-1453)**, Ankara 1999.

Anonim, **Selçuknâme**, (Çev. Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk), Ankara 1952.

Aykut, Nezihî, öTürkiye Selçuklu Sultan, Siyavü çün (Cimri) Sikkeleriö, **Belleten** Dergisi Say,: 203, s. 475-482, Ankara 1988.

Ayönü, Yusuf, öSelçuklu-Bizans li kileriö, **Türkler Ansiklopedisi** C. 6, s. 598-617.

Baybars Tarihi, (Çev. M. erefüddin Yaltkaya) TTK Yay,nlar,, Ankara 2000.

Baykal, Bekir S,tk,, **Tarih Terimleri Sözlü ü**, Ankara 2000.

Bozku , Mehmet Ali, **Türkiye Selçuklular, Döneminde Karamanlar**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmam, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008.

Cahen, Claude, **Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler**, (Trc. Y. Moran), stanbul 1984.

-----, **Osmanlılardan Önce Anadolu** (Çev. Erol Üyepazarc.), stanbul 2000.

Da tekin, Hüseyin, **Genel Tarih Atlas**, stanbul 2003.

Durukan, Aynur, **öAksaray Sultanhan,ö, Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansaraylar**, (Editör: Hakk, Acun), Kültür ve Turizm Bakanl , Yayınlar,, Ankara 2007, s. 141-161.

Erdem, İhan, **Türkiye Selçuklu ó İhanl, li kileri**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bas,lanmam, Doktora Tezi) Ankara 1995.

Ersan, Mehmet, **Selçuklular Zaman,nda Anadolu'da Ermeniler**, TTK Yayınlar,, Ankara 2007.

-----, **öKilikya Ermeni Krall, ın Türkiye Selçuklular,na Tabiiyet**

mail Aka Arma an,, zmir 1999.

Gordlevsky, V., **Anadolu Selçuklu Devleti** (Çev. A. Yaran), Ankara 1988.

Günay, Kür at, **Gazan Mahmud Han Döneminde Anadolu'da Meydana Gelen Mo ol syanlar, (1295-1304)**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bas,lmam, Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2003.

Hamdullah Kazvini, **Tarih-i Güzide**, (Yay,nlayan A. Hüseyin Nevai), Tahran 1339.

bn-Bibi, (El-Hüseyin B. Muhammed B. Ali El-Caferi Er-Rugani), **El-Evâmirü'd-Alâiyye fîd-Umurid-Alâiyye (Selçuknâme) I-II** (Çev. Mürsel Öztürk) Kültür Bakanl, , Yay,nlar,, Ankara 1996.

bn al-Zaki Abu Bakr, **Ravzat al-Kuttab va Hadikat al-Albab**, (Yay,nlayan A. Sevim) TTK Yay,nlar,, Ankara 1972.

Kafeso lu, brahim, öKeykubad IIIö, **slam Ansiklopedisi (MEB) C. VI s.662-663.**

-----, öSelçuklular Maddesiö, **slam Ansiklopedisi, (MEB) C. X. s.378-416.**

Ka anî, **Tarih-i Olcaytu**, (nceleme ve Çev. Derya Örs), (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bas,lmam, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1992.

Ka garl, Mahmud, **Divanü Lügat-it-Türk**, (Çev. Besim Atalay) TDK Yay,nlar,,
Ankara 2006

Kaymaz, Nejat, õAnadolu Selçuklular,n,n nhitat,nda dare Mekanizmas,n,n Rolü I-
IIö, **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Co rafya Fakültesi Tarih Ara t,rmalar,**
Dergisi 1966, s.23-60, 93-155.

-----, **Pervane Muñnüd-din Süleyman**, Ankara 1970

Kerimüddin Mahmud-i Aksarayi, **Müsâmeretüñ Ahbâr**, (Çev. Mürsel Öztürk) TTK
Yay,nlar,, Ankara 2000

Kesik, Muharrem, õMesud IIö, **slam Ansiklopedisi (D A) C. 26** s.342-344

Köprülü, M. Fuat, õAnadolu Selçuklular, Tarihinin Yerli Kaynaklar,ö, **Belleten VIIö**
27 (1943) s. 3796522.

-----, **Osmanl, Devletiñin Kurulu u**, Ankara 1959

Makrizî, **Kitabüñ Sülük fi-Marifet-i Düvelid-Mülük**, (Trc. Z.K.Ugan) TTK
Kütüphanesi Bas,lmam, Nüsha, Tercüme No:61d.

Marco Polo, **Dünyan,n Hikâye Edili i Harikalar Kitab, 1**, (Çev. I ,k Ergüden)

Merçil, Erdo an, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, TTK Yay,nlar,, Ankara 2006.

-----, **Selçuklularıda Hükümdarlık Alametleri**, TTK Yay,nlar,, Ankara 2007.

-----, **Türkiye Selçuklularında Meslekler**, TTK Yay,nlar,, Ankara 2000.

-----, öTürkiye Selçuklularö, **Türkler Ansiklopedisi C. 6 s.503-528.**

-----, öBizansata Selçuklu Hanedan Mensuplarö, **XI. Türk Tarih Kongresi**, Ankara 1994, s.51-57.

-----, öTürkiye Selçuklu Devrinde Türkçenin Resmi Dil Olması, Kim Kabul Ettiö, **Bellekten**, Say, 239, Ankara 2000.

Mevlana Celaleddin, **Mektuplar**, (Çev. Abdülbaki Gölp,narlı), stanbul 1999.

Muhammed, et-Tancî, **öTuhfetü'n-Nuzzar fi Garaibi'd-Emsarö bn Batuta Seyahatnamesi**, C. I-II (çev. Mümin Çevik) stanbul 1983.

Müneccimba , Ahmed B. Lütfullah, **Câmiü'd Düvel (Selçuklular Tarihi II. Anadolu Selçuklular, ve Beylikler)**, Yay,nlayan Doç. Dr. Ali Öngül,

ir 2001.

Ni deli Kad, Ahmed, **El-Veledüø - efik**, Fatih Kütüphanesi, No:4519.

Ocak, Ahmet Ya ar, **Babailer syan, Alevili in Tarihsel Altyap,s,,** stanbul 2000.

Orhonlu, Cengiz ó Göyünç, Nejat, öHasö, **slam Ansiklopedisi (D A)**, C.16, s. 268-270.

Öden, Zerrin G., öTürkiye Selçuklu Sultan, II. G,yaseddin Mesud Hakk,nda Baz, Görü lerö, **Belleten**, Say, 231, Ankara 1997, s. 287-300.

Özkuzugüdenli, Osman G., **Gazan Han ve Reformlar, (694-703, 1295-1304)**, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bas,lmam, Doktora Tezi), stanbul 2000.

Pachymeres G., **Relations Historiques**, (Trc. Albert Failler), Paris 1999.

Sa lam, O. Ferit, ö imdiye Kadar Görülmeyen Cimri Sikkesiö, **Belleten**, C. IX Say,:35, Ankara 1945, s. 299-303.

Sevim Ali - Merçil Erdo an, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, TTK Yay,nlar,, Ankara 1995 .

akk,nda Birkaç Notö, **Belleten**, C. XXV/97, 1961 s.63-

74.

-----, öKeyhusrev IIIö, **slam Ansiklopedisi (D A)** Cilt:25 s.351-352.

-----, **Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni li kileri**, Ankara 1983.

Spuler, Bertold, ö lhanl,larö, **slam Ansiklopedisi, (MEB)** V/2, s.967-971.

-----, **ran Mo ollar,,** Türkçe (Trc. C. Köprülü), Ankara 1958.

Sultan Veled, **Divan**, (N r. F.N. Uzluk), Ankara 1941

Sümer, Faruk, öAnadoluöda Mo ollarö, **Selçuklu Ara t,rmalar, Dergisi**, 1969, s.1-

147.

-----, **O uzlar (Türkmenler)**, Türk Dünyas, Ara t,rmalar, Vakf,, stanbul

1999.

-----, öKeykubad IIIö, **slam Ansiklopedisi (D A)** C. 25, s.360-361.

-----, **Selçuklular Devrinde Do u Anadoluöda Türk Beylikleri**, TTK

Yay,nlar,, Ankara 1998.

zar,, Türk Dünyas, Ara tırmalar, Vakf,, stanbul 1985.

-----, öKaraman ullah, Maddesiö, **slam Ansiklopedisi (D A)**, C.24,
stanbul 2001.

eker, Mehmet, **bn Batutaaya Göre Anadoluğun Sosyal-Kültürel ve ktisadi
Hayat, ile Ahilik**, Kültür ve Turizm Bakanl, , Yay,nlar,, Ankara 1993.

ennur, Ayd,n, **Do u-Bat, Aras, Bir Gökku a , Selçuklu Sikkeleri**, Yap, Kredi
Sikke Koleksiyonu Sergileri 2, stanbul 1994-1995.

ikarî, **Karaman O ullah, Tarihi**, (Yay,nlayan Mesud Koman) Konya 1940.

Taneri, Ayd,n, öMüsameretül Ahbarğın Önemi ve De eriö, **Ankara Üniversitesi Dil
Tarih Co rafya Fakültesi Tarih Ara tırmalar, Dergisi**, C. IV/6-7 Ankara
1966, s.128-171.

Tekinda , M. C. ehabeddin, öKaramanl,lar Maddesiö, **slam Ansiklopedisi (MEB)**,
1953 C. VI. s. 316-330.

Temir, Ahmed, öAnadoluıda lhanl, Valilerinden Samagar Noyanö, **Köprülü
Arma an,,** Ankara 1953, s.495-499.

-----, **K,r ehir Emiri Caca O lu Nur El-Dinın 1272 Tarihli Arapça-
Mo olca Vakfiyesi**, TTK Yay,nlar,, Ankara 1989.

Thackston, W. M, **Rash,dudd,n Fazlullahs Jamiaat-Tawarik**; Compendium of
Chronicles, (Edited by: inasi Tekin-Gönül Alpay Tekin) C. III, Duxbury 1999.

Togan, A. Z. Velidi, öMo ollar Devrinde Anadoluñun ktisadi Vaziyetiö, **Türk
Hukuk ve ktisad Tarihi Mecmuas,,** stanbul 1931, C. I, s.1-42.

-----, **Umumi Türk Tarihine Giri** , stanbul Üniversitesi Edebiat
Fakültesi Yay,nlar,, stanbul 1970.

Turan, Osman, **Selçuklu Tarihi ve Türk slam Medeniyeti**, Ankara 2003.

-----, **Türkiye Selçuklular, Hakk,nda Resmi Vesikalar**, TTK
Yay,nlar,, Ankara 1988.

-----, **Selçuklular Zaman,nda Türkiye**, stanbul 2004.

-----, öKeyhusrev IIIö, **slam Ansiklopedisi (MEB)**, C. VI s.629-630.

-----, **stanbul Fethinden Önce Yaz,lm, Tarihi Takvimler**, TTK
Yay,nlar,, Ankara 1954.

-----, öTürkiye Selçuklular,nda Toprak Hukukuö, **Anadolu Selçuklular,
ve Beylikler Dönemi Uygarl** , I, (Editör: Ahmet Ya ar Ocak) Kültür ve

nlar,, Ankara 2006, s. 329-339.

-----, ö ktaö **slam Ansiklopedisi (MEB)**, C.5-2 s.949-959

Uyar, Mustafa, **lhanl, Devletinde Argun Dönemi (1284-1291)**, (Ankara
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bas,lmam, Yüksek Lisans Tezi),
Ankara 2001.

Uzunçar ,l,, smail Hakk,, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu - Karakoyunlu
Devletleri**, TTK Yay,nlar,, Ankara 2003.

-----, **Osmanl, Devleti Te kilat,na Medhal**, TTK Yay,nlar,, Ankara
1988.

-----, **Kitabeler C.I-II**, stanbul 1927-1929.

Wittek, Paul, **Osmanl, mparatorlu unun Do u u**, stanbul 1947.

-----, **Mente e Beyli i**, TTK Yay,nlar,, Ankara 1999.

Selçuklular,n Nadir Paralar,ndan Baz,lar, ve Cimriönin Sikkeleri, Yap, Kredi
Bankas, Nümizmatik Yay,nlar,, Yay,n No:2, stanbul 1972.

Yuval,, Abdülkadir, ö lhanl,larö, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 8 s.359-363.

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Zachariadou, Elizabeth, öII. zzeddin Keykavus'un Veroia'daki Hristiyan Torunlar,ö,

(Çev. ahin K,l,ç), **Otam**, Say,:21, s.245-257.

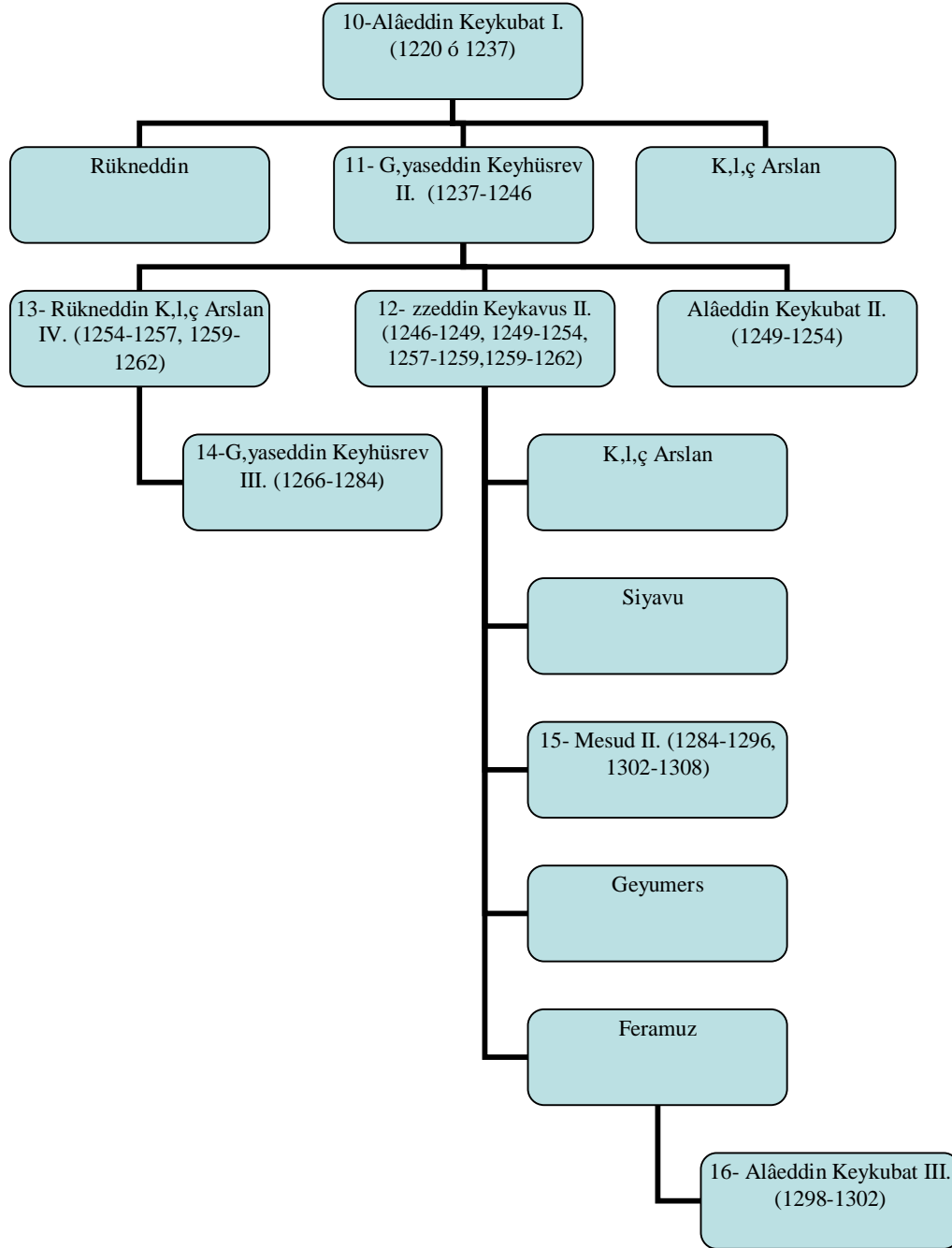
*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

EKLER

<u>Saltanat S.ras.</u>	<u>Saltanat Y.ıllar.</u>	
11	1237-1246	II. G,yaseddin Keyhüsrev
12	1246-1249	II. zzeddin Keykavus
	1249-1254	II. zzeddin Keykavus, IV. Rükneddin K,l,ç
		Arslan, II. Alâeddin Keykubatın mü terek saltanatlar,
	1254- 1262	II. zzeddin Keykavus müstakil ve IV.
		Rükneddin K,l,ç Arslan ile mü terek saltanat,
13	1262-1266	IV. Rükneddin K,l,ç Arslan
14	1266-1284	III. G,yaseddin Keyhüsrev
15	1284-1296	II. G,yaseddin Mesud (Birinci)
	1296-1298	Taht,n Bo Kalmıs,
16	1298-1302	III. Alâeddin Keykubat
17	1302-1308	II. G,yaseddin Mesud (kinci)

³⁴⁷ Karamanlılar,ın Konyaı, i gali ile 35 gün Selçuklu taht,na oturan hatta ad,na sikke bile bast,ran II. Keykavusın o lu Alâeddin Siyavı (Cimri) me ruiyeti kabul edilmedi i için bu emada yer vermedik.

³⁴⁸ simlerin ba ,ndaki rakamlar saltanat s,ras,n,n, sonundaki Roma rakmlar, ayn, ad, ta ,yan Sultanlar,n s,ras,n, ve parantez içindeki tarihler de hükümdarlar, saltanat sürelerini göstermektedir.

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

HAR TALAR

Türkiye Selçuklu Devleti Haritası,³⁴⁹

³⁴⁹ Hüseyin Da tekin, **Genel Tarih Atlası**, İstanbul 2003, s.42.

Çağatay, Altınordu, Kubilay, Cengiz İmparatorluğu ve Türkiye Selçuklu Devleti Haritası,³⁵⁰

³⁵⁰ Haritada İlhanlı Devleti sınırları, içerisindeki yeşil ile gösterilen bölge Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol istilasından sonraki sınırlarını gösteriyor. Daha detaylı bilgi için, Genel Tarih Atlası, s.43.

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

S KKELER

mri)in 675 y,l,nda Konya'da bas,lan dinar, (28mm-
8.65gr) Bu çifti dinar,n ön yüzünde orta k,s,mda öMinnet Allah'ad,rö ibaresi
bulunmaktad,r³⁵¹

³⁵¹ ennur Ayd.n, **Do u-Bat, Aras, Bir Gökku a , Selçuklu Sikkeleri**, Yap, Kredi Sikke Koleksiyonu Sergileri 2, stanbul 1994-1995, s.48.

- Keykavus (Cimri)ın 675 y,l,nda Konyaıda bas,lan dinar,
(27mm-8.90gr) Siyavü ad,, öEn büyük Sultanö, öDin ve dünyaın,n Yücesio,
öFatihler Babas,ö gibi unvan ve lakaplarla birlikte okunmaktadır.
2. Siyavü Bin Keykavus (Cimri)ın 675 y,l,nda Konyaıda bas,lan dirhemi
(22mm-3gr) Yaz, biçimi aç,s,ndan, özellikle ön yüz oldukça farklıdır.
  3. III. Keyhüsrevın 664te Sivasıda bas,lan dinar, (24mm ó 4,40gr) Ön yüzde,
ortada daire içinde, sekiz kavisli bordürün çevreledi i öMülk Allahınd,rö
ibaresi görölmektedir.³⁵²

³⁵² Ayd,n, Do u-Bat, Aras, Bir Gökku a , Selçuklu Sikkeleri, s.49.

667'de Erzincan'da basılan dirhemi (23mm ó 2,90gr) Tarih,

ön yüz üst ve alt boşluklarda divani rakamla yazılmış, t.r.

2. III. Keyhüsrev'in 667'de Kayseri'de basılan dirhemi (22mm ó 2,85gr)

Keyhüsrev'in lakabı, "Din ve dünyanın yardımcı", ö künyesi "Fatihler babası" ibaresiyle birlikte okunmaktadır.³⁵³

³⁵³ Aydın, Doğu-Batı, Aras, Bir Gökkuşak, Selçuklu Sikkeleri, s.50.

Maden ehir Erzincan'da basılan dirhemi (22mm ó 3gr) Ön
yüz d, çevrede darp yeri olarak Ma'denşehr ve darp tarihi yazılı olmakla birlikte
arka yüzde üstte de "Erzincan'da basıldı" cümlesi bulunmaktadır.³⁵⁴

³⁵⁴ Aydın, Doğu-Batı, Aras, Bir Gökkuşak, Selçuklu Sikkeleri, s.51.

670da Konya'da bas,lan dinar, (27mm ó 4,32gr) Hr iki yüz

üst k,s,mlar,nda, çifte rumi motifi kullan,lm, t,r.

2. III. Keyhüsrev'ın 670te Erzincan'da bas,lan dirhemi, (23mm ó 2,65gr) Darp yeri Erzincan ön yüz d, çevresinde oldu u gibi arka yüz üst k,s,mda da kay,tl,d,r.

3. III. Keyhüsrev'ın 673te Gümü pazar'da bas,lan dirhemi, (23mm ó 2,70gr)

Yaz, genel hatlar,yla oldukça özensizdir.³⁵⁵

³⁵⁵ Ayd,n, Do u-Bat, Aras, Bir Gökku a , Selçuklu Sikkeleri, s.52.

ayseriøde bas,lan dirhemi (25mm ó 2,90gr) Ön yüzdeki

Kelime-i Tevhid, noktalar dan olu an sekizgen bordür içindedir.³⁵⁶

³⁵⁶ Ayd,n, **Do u-Bat, Aras, Bir Gökku a** , Selçuklu Sikkeleri, s.53.

070de Alaiye de bas,lan dirhemi (25mm ó 2,88gr)³⁵⁷

³⁵⁷ Ayd,n, Do u-Bat, Aras, Bir Gökku a , Selçuklu Sikkeleri, s.53.

a Maden Lülüde bas,lan dirhemi, (24mm ó 3gr) Ön yüzündeki Kelime-i Tevhid, alt kollu bordür ile çevrelenmi tir.

2. II. Mesudun Sar,kavakta bas,lan dirhemi, (22mm ó 2,25gr) Sar,kavak büyük olas,l,kla Antalya iline ba l, Finike yak,nlar,ndaki bugünkü Kumlucaød,r.
3. II. Mesudun 686da M. Sar,kavakta bas,lan dirhemi (21-25mm ó 2,89gr) Önyüzünde ortada alt, kavisli noktal, bordür içinde õUluluk Allahø mahsusturø ibaresi yer almaktad,r.
4. II. Mesudun 687de Erzurumda bas,lan dirhemi (24mm ó 2,80gr) Darp yeri ve divani rakamla darp tarihi ön yüz d, çevresindeki bo luklara yaz,lm, t,r.
5. III. Keykubatøn 698te Antalyayda bas,lan dirhemi (24mm ó 2,45gr) Yaz, niteli i bak,m,ndan yerel özellikler ve son dönemin özensiz i çili i belirgindir.³⁵⁸

³⁵⁸ Ayd,n, Do u-Bat, Aras, Bir Gökku a , Selçuklu Sikkeleri, s.54.

Øda Süleyman ehirØde bas,lan dirhemi (22mm Ø 2,35gr)

Süleyman ehir, KonyaØn,n bat,s,nda bugünkü Bey ehirØdir.

2. III. KeykubatØn 699Øda BurguluØda bas,lan dirhemi (22mm Ø 2,18gr)

Burgulu, güney bat, AnadoluØda bugünkü UluborluØdur.

3. III. KeykubatØn 700Øde LadikØte bas,lan dirhemi (24mm Ø 2,32gr) Ön

yüzdeki Kelime-i Tevhid dört kollu stilize bitkisel bordür ile çevrenmi tir.³⁵⁹

³⁵⁹ Ayd,n, Do u-Bat, Aras, Bir Gökku a , Selçuklu Sikkeleri, s.55.